

Gyöngyösy

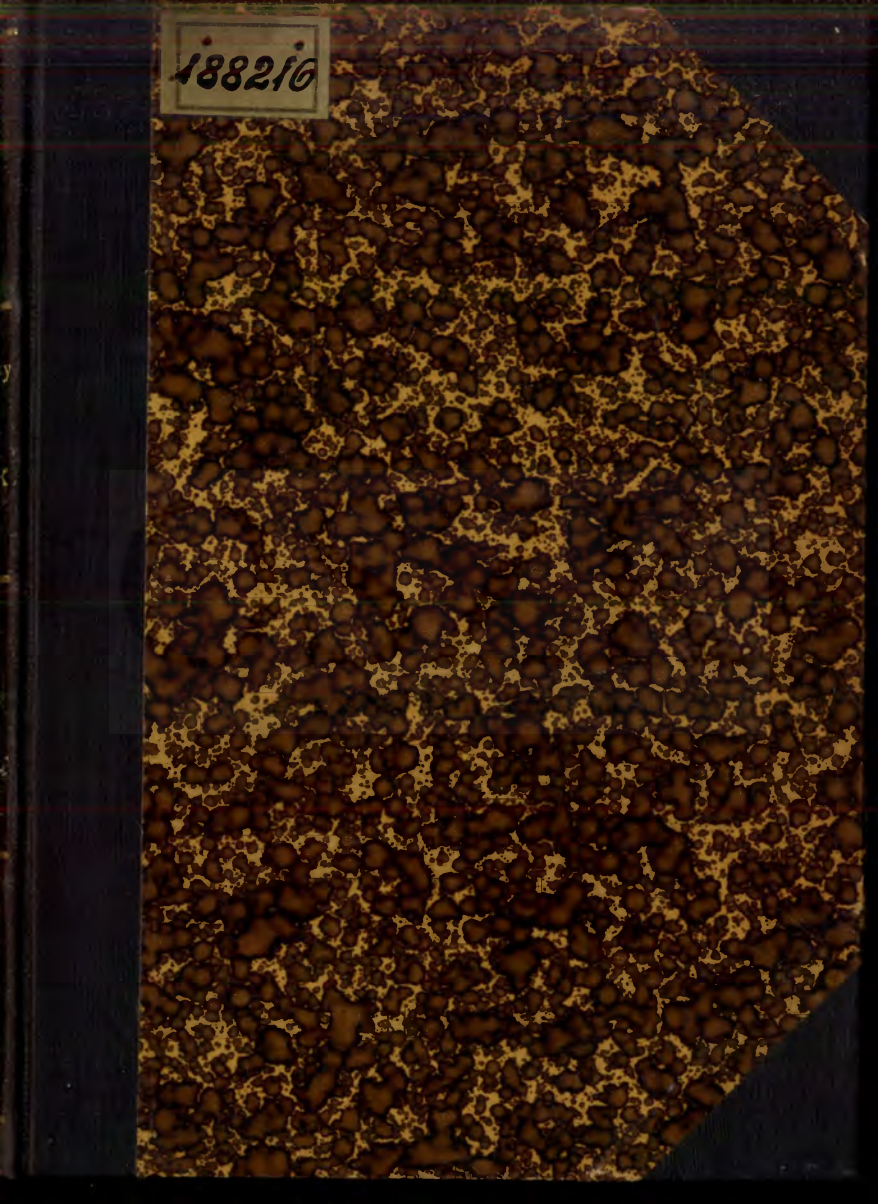
Belső
emberek

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

N.M.

188216

The image shows the front cover of an old book. The cover is decorated with a dense, brown and tan marbled pattern. A dark, possibly black or dark blue, spine is visible on the left side. In the upper left corner, there is a small, rectangular, light-colored label with the number '188216' printed on it in a dark, serif font. The top right corner of the book is slightly rounded.

BELŐ EMBEREK

REGÉNY

IRTA:

GYÖNGYÖSY LÁSZLÓ

Ára 1 korona.

BUDAPEST.

SINGER ÉS WOLFNER BIZOMÁNYA.

1902

Uő. Tejéipatany László honar
hála tanítványa

Budapest, 904. jul. 8.

Gyöngyös László

BELSŐ EMBEREK

REGÉNY

IRTA:

GYÖNGYÖSY LÁSZLÓ

BUDAPEST.

SINGER ÉS WOLFNER BIZOMÁNYA.

1902

P. o. hung.
810 v

188.216

BEER E. ÉS TÁRSA, EZELŐTT „KOSMOS” BUDAPEST.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
I. A pátenforradalom	1
II. Hogy mulat a diák?	14
III. Utazás az Alföldön	30
IV. Két pap és egy presbiter	62
V. A törvény	89
VI. A particula	110
VII. Egy presbiter, aki főkurátor akar lenni, egy rektor, aki mindenkivel összevész	123
VIII. Tiszteletes Kalas Dániel úr utja	166
IX. A nagy nap	189
X. A tiszteletes presbiterium	200

KÖNYVTUDOMÁNYI TÁRSULAT

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

001
002
003
004

I.

A pátenstorradalom.

A nagy szabadságról¹ már rég meg is feledkeztek az alföldi város lakói, de azért olyan sokadalom volt a piacon, mintha minden civil társas jószágán tul akart volna adni. Kora reggeltől ott ácsorogtak a kis templom körül, aki előrelátóbb volt, még a szeredását is kivitte, s onnan reggelizett. Kilencz óra felé már annyi nép verődött össze, hogy mozdulni se tudtak egymástól. Az még csak jól járt, aki a piac homokos közepére jutott, de akit a palló felé szorított a nép-áradat, bokáig érő latyakban várhatta, míg onnan megszabadul. Egy elszántabb, vaskos czivis feliparkodott volna a két szál deszkából összerótt pallóra, de a kirendelt markos tizedes úgy visszalökte, hogy testének sulyával két komáját majd leverte lábáról. Az asszonynak ideje se volt megindítani nyelve kereplőjét, Csutorás Bálint uram már letorkolta élete párját.

— Ugy kell, Juczi lelkem, amit kerestél, megkaptad. Ugy nézd Nagy József komámat, mintha az egész tiszteletes presbitérium állana ott az ő képében. Azért rendel-

¹ Országos vásár.

4. Ötvenévesi jubileum.

ték oda ökgiyelmét negyvened magával, hogy a főtiszteletű szuperintendencia szabadon járhasson. Szeretem, ha a német apja körül jársz, de most tartsd féken a nyelvedet, annyit mondok. Csak nem akarsz ott jární, ahol a püspök? Hát egy szót se, aszszony! Ismersz engem, tudod ki vagyok!

És Csutorás Bálint nagyobb bizonyság okáért még a két öklét is az ég felé tartotta.

Juczi lelkiemnek torkán akadt a szó e nagy vakmerőség hallatára, rekedten ugyan a dühtől, de annál vésztióslóbb hangon hörögte:

— Hiszen csak otthon legyünk, majd megmutatom én neked, hogy ki vagy te, te vén csobolyó!

Csutorás Bálint ijedten összerántotta mind a két szemöldökét, s öklei lehanyatlottak. Kérő hangon tordult a tizedeshez bizony-ságért.

— Nagy József komám uram, hát nincs-e igazam? Mikor a tiszteletes presbitérium, a főtiszteletű superintendencia az igaz religió dolgát védik a német ellen; meg aztán kel-med is a presbitérium képe!

A presbitérium képe önérzetesen kiköpött a pipaszár megől.

— Az már csupa igazság, hogy én a presbitérium képe vagyok. Nemkülönbén tiszta igazság az is, hogy mi a szuperintendenciával védjük meg az igaz religiót.

Bálint gyöngéden meglökte oldalbordáját, szelid, kérő hangon szólt hozzá:

— Nemde nem, talán igazságom volna ?

E perczben a palló végén, szemben a nagy templommal, megnyílt a püspöki lakás ajtaja. Egy testes, csupa ősz, reverendás, papi alak gurult ki onnan elsőnek. Mosolygó, nyájas, csodálatosan eleven, piros arczával végignézett a nagy sokaságon, s balkezeivel nyitva tartotta a zöldre festett kis ajtót, hogy a főkurátor kiléphessen rajta.

— De nehezen lépked, méltóságos uram,
— mondja a püspök Kardos Lajos grófnak
— talán — s a gondolat fulánkját kicsipve, odavetette : — Oda sem érünk ma mindnyájan ?

— Főtiszteletű Benedek Péter püspök uram, én is ott leszek, ahol kegyelmed, — s haragosan odacsörrentette drágakövekkel kirakott szép művű kardját a pallóhoz s oldalra rángatta fekete, kopottas mentéjét.

— Már hiszen ha hárman maradunk is a generális nótáriussal, megalkotjuk a szent kollégiumot — mondja a püspök, egy tekintet vetve a lakás széles tornáczára gyült traktuális főgondnokra és asszeszor papokra. Azok még ott tanakodtak az udvaron, a tornáczon apróbb csoportokba összeverődve.

Benedek püspök becsapta az ajtót. Holmi kurátorok és asszeszoroknak csak nem nyitogatja kifelé. Mig a két öreg útnak egyengette lábát, az ajtó ujra kinyílt. Egy sugár fiatalember egyszínű, barna magyar diszben kint termett. Apró fekete szemeivel oly áthatóan tudott nézni a főtiszteletű szuper-

intendenczia tagjaira, hogy egynémelyik gyorsabban kezdett lépkedni. Mintha attól féltek volna, hogy a veséjökbe lát. Csak egy asszeszor pap — gondolom a bányai traktusból és a károlyi traktus kurátora (de ezt sem tudom bizonyosan) — czammogtak nagynehezen, mintha vasgolyókat kötöttek volna lábukra. Azonban ők köszvényről panaszkodtak.

(Nem tudom, hogy az az Igazságkereső Kristó Mihály presbiter, mit jár oda is, ahol semmi keresete. Most is befurakodott a püspöki házba, s avval az ujsággal kedveskedett az uraknak, hogy a királyi biztos el van tökéelve, fegyveres erővel is szétkergetni a lázító szuperintendenciát. Most meg neki áll feljebb, ahelyett, hogy a kis templomba menne, a presbiter uram hazafelé tart a Nagy-Hatvan-utczán).

Az urak csak kettesével indulhatnak el a deszkapallón, amelynek egyik oldalán a tizedesek a presbitérium rendeletéből tartják vissza a sokaságot hosszú rudakkal. Amint a püspök és a főkurátor a piac szegletére ér, a nagy sokaság nyüzsögni, mozogni kezd. A következő pillanatban egetreszkető éljenkiáltás verődik az ég felé. Éltetik a püspököt, a főkurátort, a generális nótáriust, az egész szuperintendenciát, az igaz religió védőit össze-vissza. Csutorás Bálintné úgy visongott, hogy legalább hat asszony hangjával felért a szózatja. Csutorás uram lelkesedve nézett párjára, s a fülébe sugdosta :

— Nincs ilyen több asszony Debreczenben, többet mondok; az egész határban!

És nagy sandán leste szavai hatását az asszony arcán. Az oldalborda csunyán ránézett, úgy oldalba lökte, hogy majd leharrapta a nyelvét. A jó ember aztán, mikor magához tért, torkaszakadtából éljenezni kezdett a többivel.

A veres toronyban az öreg Rákóczi megkondult, tompa mordulása mint mennydörgés zugott le az éljenző sokaságra, a többi harang, melyik vékonyan, melyik vastagon, bele-beleszólt ez óriási hangzavarba.

A lelkesedés viharja nőttön-nőtt, valóságos éljen orkán rengette meg a levegőt. Ha egy-két perczre mormogása enyhült, annál erősebben kitört, tulharsogva a Rákóczi-harang mennydörgő zugását. Csak a tulsó oldalon a piacra torkoló utczák népe nem vett részt ez órási hangversenyben. Elégedetlenkedett az élő emberfalra, amely a valódi törzsökös polgár embereket így elzárja a főtiszteletű szuperintendenciától.

A főtiszteletű szuperintendencia pedig ünnepies lassusággal haladt a maga útján komolyan, mintha ez a nagy éljenzés nem is tartoznék rá. Csak az öreg püspök tekintetett szét nyájasan, vidáman, míg Kardos gróf alsó ajkát felrángatva, csipetnyi állbajuszkáját majd elnyelve, egyet-egyet szippantott az orrán keresztül.

— Itt volnánk a Golgotha hegyén. Ugy látom, kísérőink is szépen vannak. Karasz-nay Kálmán öcsém valamennyit elhozta.

Kitelik tőle, hogy sereghajtónak maradt nagyobb biztonság okáért.

— Azt is az Úr nevében cselekszi, — felelt rá a püspök s bevonult az Isten házába az Urnak nevében.

Az egetrázó éljenzés addig nem is ért véget, míg a hosszú kettős sor lassan el nem tűnt a templom ajtaján. Utolsó bokor-ember volt a károlyi kurátor és a bányai asszeszor pap.

A kurátor most is nehezen emelte lábait.

— Ez a garádics, ez a garádics! — dörögte elégedetlenül visszatekintgetve.

— Majd meglátjuk, hányan maradtok itt egy fél óra múlva? Lesz-e majd, aki akkor is vivátozzék? Békétlenkedett a bányai asszeszor pap.

— Majd itt maradunk mi — vigasztalta őket a sugártermetű, barnaruhás, fiatal alföldi kurátor, a sereghajtó Karasznyai Kálmán. Csakugyan ő jött egyedül utolsónak. Bizonyosan azért, mert a harmadiknak már a palló oldalán levő latyakban jutott volna csak hely.

Ujra megdördült az éljenzés, azzal az ésbódító erővel, amelyre csak az egykedvű alföldi ember képes a lelkesedés perczeiben. Csak egy fiatal, nagydiáknak látszó ember fekete attilában állott némán, de kipirult arcczal, az izgatottságtól reszkető térd~~del~~del a sor elején, szemben a templom főajtajával. Szólani, kiáltani akart, de szó nem jött ajkára, szeme odaveszett a templom mélyébe. Középtermetű, de izmos legény volt, ábrá-

zata piros-barna, körteformájú arcz, felül erősen gömbölyű, alul az áll felé egyre szűkül, de kereken. Magyar kalapját kezében tartotta, szeme, göndörödő haja, fényes, fekete, serkedő kis bajuszával együtt, amely alól husos, piros ajka viritott ki.

A viharos éljenezés elhangzik, egy-egy elkésett visszhang felel csak rá az utcza egyik vagy másik szegletéről. Azután csend lett, a harangok is elnémultak. A nagy sokaság mozdulatlan egy pillanatig. Egyszerre lassan mozogni kezd, majd villámgyorsasággal a piacz végén órási erővel elsöpri a rudakat tartó tizedeseket és a templom felé veti. A markos emberek a levegőben jutottak odáig, s amint ott földet ért a lábuk, végső erőfeszítéssel visszanyomják azt a népet, amely ott meg se moccan.

Az atillás diákot, hiába rugdalódzott ellene, vitték magokkal a megriadt emberek a sár-tengeren keresztül. Ez alatt a másik oldalon előtörtetett emberek zudulnának be a templomba. De nagy iparkodásukban egymástól nem tudnak bejutni. A tizedesektől szorongatott nép szintén megmutatja erejét, a piacz közepéről visszahozza őket a helyökre. Még a templomba is bejut egy része. Köztük az atillás diák is, aki röpülve tette meg mind a két utat a nép jóvoltából. A tizedesek mit is tehetnének egyebet? Ekkor a népnek azt a részét verik vissza, amely előbb már a templom ajtajáig ért.

Mikor a tizedesek a rend visszaállításán ily odaadó buzgósággal fáradsz, a nagy-

tiszteletű generális nótárius, Szikszai Balázs uram félre lóditva utjából egynéhány lábatlankodó atyafit, a templom ajtaja elé állva, megeresztí dörgő, mély hangját:

— Ugy gondolnám, atyámfiak, ti idevaló törzsökös polgárok volnátok? Megakarjátok akadályozni a főtiszteletű szuperintendenciát, hogy igazát meg ne védelmezhesse?

Ez a hang tulharsogta a küzködők zaját. Az ismerős prédikációk alkalmával sokszor megcsodált hangra megütődve juhászokdta meg a békétlenkedők. Várják, szól-e még többet a nagytiszteletű ur? Ezt az alkalmat felhasználják a megkinzott tizedesek, s rudjaikkal erős kordont vonnak a templom főbejárata körül. Nagy József uram biztatón oda is szól a nagytiszteletű urnak.

— Csak tessék ide bizni, nagytiszteletű főjegyző uram! Ahol én vagyok, ott nem történhetik semmi veszedelem.

A nagytermetű, izmos pap eltekint a feje fölött a sokaságra. Ott áll egy darabig, aztán némán, lassan, méltósággal befordul, mintha katedrájára menne fel.

Az ősz püspök ezalatt bevégezte imádságát.

«Oh Uram! mi csak a te igazságodat keressük, a te utaidon járunk. Ugy szentelj meg, úgy áldj meg bennünket, amint ez igazságok mellett megállunk végső leheletünkig, most és mindörökké Amen.»

Halálos csönd, az arcokon mély, keserű megilletődés tükröződik vissza. Az elnyomott szivekbe zárt keserűség, amely annyi

hosszu évek során ott meggyülemlett, most nyilvánosan, ezer ember füle hallatára tör az ég felé, s ott a Mindenható zsámolyánál meghallgatásért könyörög. A szívek elfacsarodnak, a generális notárius eltakarja szemét, a főkurátor és a püspök melle csak úgy zihál, szemükből ömlik a könny. A hallgató közönség arczával leborul a padokra, az atillás diák, aki éppen szemben áll a püspökkel, az arczáról patakzó könnyeket törli mind a két kezével.

Ekkor odakinn morajló zugás hallatszik az elégedetlen, elkeseredett emberek zugása. Szörnyű zivatar van keletkezőben. A templom főajtaja kitárul, az emberek vészmormogása a sávolyos napfénynyel beözönlik. Egy sápadt emberi alak jön be rajta. Ki az a vakmerő, aki a nemzeti gyász közepébe merészel tolakodni? Tétovázó léptekkel tesz egynéhány lépést, majd megáll. A püspökre néz, ajka rángatódzik, szólani készül. A nyitva hagyott ajtón belopószik az Isten napjának sugara, ott játszik a fargott katedrán, a püspök ősz fején, míg a betolakodó jövevény sötét árnyékban marad. A püspök és a főkurátor merev arczczal néz rá, még csak egy izom se mozdul meg rajtuk. A gyűlés tagjai némán, ridegen néznek, ki maga elé, ki az idegenre.

Végre a jövevény kalapját felvágja az Isten házában s megszólal.

— Ő felsége a császár nevében e lázító gyűlést ezennel, a rám ruházott hatalomnál fogva feloszlatom!

Nagyobb nyomaték okáért egy nagypecsés irást mutogatott a főtiszteletű szuperintendenciának. Erre a tagok még jobban elhelyezkedtek ülésükben.

Az öreg püspök hirtelen fölemelkedett:

— Én pedig az én Uram, Istenem nevében a gyűlést ezennel megnyitom!

Hangja erősen, áthatóan csengett, mintha kikiváncsoznék e zárt falak mögül, hogy elterjedjen mindenütt e széles hazában, hirdetve mindenkinek a szabadság derengő hajnalát.

A jövevény nem akart hinni füleinek, a szó meg éppen nehezen jött nyelvére.

— Ugy, sajnálom — de igen sajnálom — karhatalommal leszek kénytelen a gyűlést felosztatni.

Ezzel sietve nekiindult az ajtónak. Ott az ajtófélfán leverte kalapját. Lehajolt érte, s onnan kiáltott vissza:

— A következményekért önöket valamennyiüket felelőssé teszem.

Három szuronyos katona kísérete mellett, a kis templom hátánál egy zugutczán ment el.

— Ahol vonul a császár-madár! — kiált utána Csutorás Bálintné asszony, amire minden oldalról harsogó kaczagás támadt.

Kardos gróf odafordult a generális notáriushoz.

— Méltóztassék elreferálni a szóban forgó ügyeket!

Szikszai uramnak könnyű dolga volt. Az előkonferencián minden czikkely a határo-

zattal együtt pontosan meg volt állapítva. A császári pátens tartalmának ismertetése után felolvasta a határozatot. A gyűlés tagjai egyhangulag zugták rá: «Elfogadjuk, megtartjuk, az Isten minket úgy segítjen! Közlendő a testvér szuperintendenciákkal, egyházakkal.»

Végül a püspök értesítette a gyűlést, hogy a jegyzőkönyvek leírásáról gondoskodik. A kollégiumi ifjuság száz meg száz példányban lemásolja, minden egyházmegyei képviselő megkapja a maga részét, s elküldésükről ők otthon gondoskodni fognak.

— E városból nem küldhetjük, — mondá az öreg szuperintendens, — mert feltűnék, a postáról könnyen rossz kezekbe tévedhetne.

Az öreg püspök ezután kezét fogott mind-egyik képviselővel.

— Szeressük egymást mindnyájan, fiaim! Adjon az Isten mindnyájunknak erőt és kitartást a küzdelem folytatására és bevégzésére.

Az egész gyülekezet mélyen meg volt indulva. Sokáig szótlantul álltak körben a templom közepén, végre a püspök a főkurátorral elindult. A többi képviselő is ugyanazon rendben, amint jött, vonult ki felé.

A néparadat odakünn újra megmozdult. Öregje, apraja, nagyja kiáltozta feléjük:

— Az Isten áldása kísérje kegyelme-
teket!

Az öreg püspök újra derült, vidám. Lassan

halad a főkurátorral. Kampós botját le-le-
ütögeti a pallóba, többször megáll, s erősen
magyaráz valamit a főkurátor urnak. Ilyen-
kor az egész főtiszteletű szuperintenden-
czia kénytelen megállani, s ők is igazítják
az ekklá sorsát.

Mig így ballagnak a püspöki lak felé
(ráérnek, a leves még úgy sincs készen) a
piacz-utca tulsó végén nagy trombitahar-
sogással egy uhlánus-század robog elő. El
is érnek a néparadat széléig, akkor a
zsemlyeszín szakállu százados megálljt ve-
zényel. A ló hátán fölemelkedve, hosszú
messzelátóval vizitálja a kis templomot, az
ellenség főhadiszállását. A szemle, úgy lát-
szik, kedvezőtlenül üt ki, mert a századot
egy balra lévő mellékutczába kanyarítja.
Arra robognak most már, de trombitahar-
sogás nélkül.

A püspök ur éppen ekkor végezi el az
egyik magyarázatot. A szuperintendencia
ujra megindulhat a keskeny pallón. Végző
erőfeszítéssel éppen ekkor tör magának
utat a palló mellett, a nagy sárban, az
atillás diák a püspök urig. A belészorult
hang most zudul belőle kifelé teljes erővel.

— Éljen a főtiszteletű püspök ur! Élje-
nek a szabadság lelkes védői!

E nagy harsogásra a püspök ur felé
fordul.

— Nem jól van a dolog, amice! Azt tu-
dom, hogy Kalas István első eminens a
szexeniumon, de azért várhatna, mig előbb
káplán, gregárius pap, asszesszor pap válnék

belőle. Akkor summa jure szólhat a szuperintendencia ügyeihez, azalatt megtanulván a megtanulandókat

Erre a világi elnök teljes egyetértésben főtiszteletű elnök társával így mondja ki a határozatot:

— Az ifju ember lelkesedjék, vegyen példát az öregektől, de csak akkor beszéljen, mikor az ideje is eljön.

A püspök ur minden szóra rá ütött fejével. Humanisszime Kalas István lesüti mindkét szemét, fülíg pirul, de azért ott lábál mellettük a nagy sárban, világos veszedelmére a zsinóros atillának, amelyre mindig több és több sár kéredzkedik fel.

A püspöki házig nem tágit, még akkor is ott ácsorog, mikor a kis kapu a seregajtó Karasznyay Kálmán után becsapódik. Iszonyu keserűség rohanja meg szívét, miért nem asszesszor pap, amint a püspök ur ajánlja neki.

II.

Hogyan mulat a diák?

A nép is lassan-lassan eloszlik, a szexenisz diák még mindig ott ólálkodik a püspöki ház körül. Még amikor el is indult a nagy kollégium felé, vissza-visszanéz. Már Janiga István pedellus szobája előtt áll, mikor leveszi kalapját és végigsimogatja izzó fejét. Mintha az a nagy kollégium rá akarna esni, menekül a szűk folyosóról. Nekiindul a város erdejének nagy léptekkel. Ott a szabadban, az erdő susogó fái között nagyokat lélezve szövi rajongó álmait. Visszaemlékezik arra a rejtelmes éjszakára, mikor két társával először diákéletében megmászta a kollégium falát, hogy eljusson egy külvárosi korcsnába, ahhoz a torzon-borz, szénfekete szakállu honvédviselt emberhez, akinek napsütött olajbarna bőre Ázsiáról, Olaszhon déli melegéről regélt. Ott vannak a magyarok igaz barátai, onnan indul meg a népszabadító hadjárat. A régi honvéd tele volt rajongó lelkesedéssel és bizalommal. Lelkesedésével elárasztotta az ifjúságot, akiknek társaságát kereste, s akiket hármásával katonáknak irt össze. Hármanként tudták az ifjak egymásról, hogy honvédek, a többiről csak gyanították. Akkor aztán

jósolt nekik győzelmes csatákat, dicsőséget, babért a nagy hadjáratban.

Nyakas Béni az igaz hajdufi mohóságával kérdezte :

— De aztán, mikor kezdődik a nagy dicsőség ?

— Mindennap várhatjátok — biztatta őket a derék katona villogó szemekkel. Én leszek az ezredesetek !

Kis Kozma Ferke erre ünnepélyesen kijelentette, hogy ő őrsereg nem lesz, kaszával nem verekszik, mint őrnagy Kéki Gábort csufolják vele odahaza.

— Micsoda kaszával ? — szörnyűködött az ezredes — nem török kaszát dandáromban. Reguláris katonák lesztek mindannyian fiaim. Mondom, hogy én leszek az ezredesetek ! Francia puskát kaptok.

A két ifju ember meglegedve távozott. Csak Kalas István indult nehezen az ajtónak. Mondani valója lett volna, de átalotta társai előtt előállni vele. Az udvarról lopódzott vissza.

— Megkövetem ezredes uramat, mivelhogy francia puskáról tetszett beszélni, én inkább karabélyhoz állanék, minthogy abbul lőttem is már, aztán gyalog se szeretek járni.

— Fiam, — mondá ünnepélyesen az ezredes ur, — én már akkor láttam, mikor az ajtón beléptél, hogy téged az Isten is huszárnak teremtett. Ha iparkodol, még adjutánsom is lehetsz.

Kalas sugárzó arczczal távozott társaihoz,

akik az utca közepén tanakodtak rajta, hogy talán a föld nyelte el. Dehogyan mondta volna el nekik, hogy milyen cseles ármányt azótt ellenük.

— No hát! — kiáltott fel határozottan, smint az erdő sűrűjében ödöng, s mindezekre visszaemlékezik, — sutba dobom a bibliát, nem leszek se gregárius pap, se asszeszor pap, ne féljen a főtiszteletű püspök ur. Katona leszek, de nem holmi adjutáns, amint az ezredes csacsogta, hanem huszár-kapitány. Megéri még azt a püspök, hogy sötét-pej paripán győztesen vonulok el ablaka előtt. Mert abba igaza van az ezredesnek, hogy engem az Isten is katonának teremtett.

Ekkor már kiért az erdő szélére, ahol egyenes, sima rónaság terült el mindenfelé. Felizgatott képzelete csatatérnek látta a nagy darab földet. A német svalizsérek ott fognak állani a Hodi tanyája mellett, legalább legázolják a vén bünös buzáját. A huszárság az erdő szélről indul a rohamra. Hej, milyen rohanás lesz ez! A föld, az ég reszketni fog alattuk, felettük. Összevagdadják a svalizsérokat mind, még csak hirmondót se hagynak belőlük.

És hős Kalas István letört egy mogyoró vesszőt s irgalmatlanul vágta, ölte a paréjt, keményen hadakozván ellenök. A világ is elsötétült előtte. Egyszer csak nagyot ordít valami emberféle, a puskát is lekapja válláról ijedtében, s neki szegzi hadverő Kalas Istvánnak.

Góhér, János az erdőcsászár volt, akinek Kalas olyat huzott a lábszárára, hogy állítása szerint még a deresen se kapott különbet, mikor fiatal korában aprómarha cselekedetben tanálódott.

Kalas villogó szemekkel egy ujjabb, még sulyosabb csapásra készült, hanem a puskas és a császár ordítása lelohasztották harczy kedvét.

Nagy szégyenkezéssel bevallotta Góhérnak, hogy ő voltaképpen nem tudja, mi történik vele, most már még az is eszébe jut, hogy egész nap nem evett, s egy falat brugó¹ sincs aládájában. A konviktusban is hiába főztek neki, nem volt ott. Pedig a mai nagy napon abszurdumra² volt kilátás a főtiszteletű püspök ur különös kedvezéséből.

— Mindjárt gondoltam diák uramról, hogy mintha nem tölt volna ki egészen, különben dehogy merte volna megütni ennek az erdőnek hites kerülőjét, — mondá, és császár méltósággal tovább kerülte az erdőt.

Kalas István megzavarodva, éhesen balag hazafelé. Ha embert látott az uton, az előtt szégyenkedve sütötte le szemeit. Azt hitte, mindenki tud már mai viselt dolgaról. Azonfelül is kinos, nyugtalan előérzet vett rajta erőt, mintha sorsának jobbra- vagy balra fordulását érezte volna.

¹ Kollégiumi czipó.

² Töltött káposzta.

Mikor kollégium Bagoly várának első számu cetusához¹ közeledett, már sötétes volt. Akkor tették be maguk után az ajtót az eleven Kozma Ferke és a sulyos, lassu Nyakas Béni. A szomszéd cetusból Horváth, Bandi zengett kifelé szép érczes hangjával: «Megyek rögtön, megyek, csak a longámat² keresem. Eldugták a kötnivalók.»

Ez a fiu tuladunai, somogyi termés volt, hires korhelységéről és szép hangjáról. Ekkor már Kalas is megértette a dolog mivoltát, következtetve a Bandi készülődéséről. Ezek most a korcsmába indulnak. Kozma Ferke, amint meglátta, rátámadt.

— Hát te hol jársz? Tüvé tettük érted az egész kinlódiumot.³ Mint első eminenszt téged akartunk a deputáció szónokának, amely a rektorprofesszorhoz volt indulandó. Te meg egész nap bujdokolsz valamerre.

Kalas semmit se értett ebből a beszédből, mig Ferke szaporán el nem magyarázta neki, hogy a második nagy tüntetés a kollégiumban esett meg. A vénebb diákok Pósa Zsuzsit, a konviktus főzónőjét, akarták széjjelszedni. A gonosz teremtés ugyanis a mai nap örömeire rendelt abszurdum töltelékjét olyan keményre készítette, hogy abszurdum volt megrágni.

Ezt az elbeszélést Nyakas Béni azzal a fekete kívánsággal egészítette ki, hogy Pósa

¹ Diákszoba.

² Hosszuszáru pipa.

³ A kollégium tréfás neve.

Zsuzsit ugyanazzal a kendermadzaggal fojták meg, amit tegnap brugójában talált.

Kozma most Kalast iparkodik rábeszélni, hogy tartson velök. Ez nagy dolog volt, mert Kalas soha semmiféle diákmulatságban részt nem vett. Most általános csodálkozásra rögtön kijelentette, hogy megy.

— Kimulatom ez éjjel legalább magamat! — mondotta szilajan az eminens diák.

El is indultak longáikkal felfegyverkezve. Csak Kalas restelt bemenni a magáért. Erre vonatkozólag abban történt a megállapodás, hogy Kalas, mihelyt valamelyikök leteszi pipáját, rögtön urává lesz, s kedvére pipázik belőle, ameddig akarja.

A négy diák gyors léptekkel ment a nagy Nagy Hatvan-utcaig, ahol Peczek bácsi korcsmája volt. A korcsmát azonban dugva találták emberekkel, maga Peczek bácsi tiszta fehér kötényben rendelkezett a kármentőből, ezüstnyelű hentes kése csak úgy verte czombját nagy mozgolódásában. A négy diák aranyért se kapott volna helyet a három ivószobában. Odavonultak tehát a kármentőhöz, s kurjongatásnak is beillő megszólításokkal iparkodtak magokra vonni a korcsmáros figyelmét. Eközben a be- és kitóduló atyafiak jobbra, balra lökdösték az ólalkodó diákokat. Béni egy darabig csak türte ezt az állapotot, de mikor valaki úgy hátba döfte Kalast, hogy fejével nekiment a falnak, a döfőlődőt az udvarra hánnya, egy másik alkalmatlankodót pedig

a vállán keresztül vetve, az ivó tulsó oldalára székére tette le.

Ez a virtus általános tetszésre talált a közönség soraiban. A szomszéd mészáros lelkesedésének egy félitzés üveg borral akart látható kifejezést adni.

— Igyanak, diák uraimék, tudom, megszomjaztak az ácsorgásban, — mondá Béni felé tartva az üveget, de Horváth Bandi magára értette a kínálást (legalább úgy állította), megragadá a nyakánál fogva, szájához tartván annak nyílását, addig le sem vevé onnan, míg egy cseppet sajditott benne.

— Peczek uram, — tört ki erre Nyakas Benjámín — ha nem beszél velünk, kihordom a kármentőjével együtt

Peczek a tenyegetésre hirtelen elindult a diákok felé.

— Hát aztán mi jóba fáradnak, deák öcsémék ?

— Korcsmába jöttünk mi — dűnnyögött Béni, — nekünk helyet adjék, Peczek uram !

A Kufsteinban járt kegyes férfitó kémlő tekintettel nézett végig az ifju embereken, s a következő fogas kérdéssel tapogatta ki szándékukat.

— Enni akarnak-e diák öcsémék, vagy inni ?

— Persze, hogy inni, — vágott rá vissza nagy hirtelenséggel Bandi.

— Ugy jól van, — hagyá helyben Peczek uram. — Egy ötvenitzés csobolyót rögtön

megcsapolok a kedvökért a legjobb boromból. Majd ennivaló is lesz.

— De hová ülünk? — sürgeté Bandi.

— Hogy hová? É bizony állapot — tűnődik Peczek uram. — Hát majd az udvaron, a csaposlegények szobájába.

Ezzel kivezette a diákokat az udvarra, s annak a közepéből pipája csutorájával rámutatott egy ajtóra.

— Ehen ne, ott jó tanyázás esik majd.

A diákok berobogtak a szobába. Kozma Ferke gyujtóval körüljárta.

— Akárcsak egy cétus, — mondá elégedetten. — De sötétben csak nem lehetünk.

Egy másik gyujtóval aztán fölfedezett valami keserves mécses s az asztal közepére állította. A diákoknak első dolguk volt rágyujtani a longára.

Nemsokára Jóska, a mindenes is megjött.

— Itt van egy órras bor, — jelenté komolyan, fölállítván az asztal közepére a zöld-mázos kancsót. Bandi rögtön megragadta a fülét.

— Könyv nélkül nem iszunk! — kiáltá nagy gyanakodással Kozma Ferke. — Poharakat, különben rögtön elmegyünk. Tedd le azt a kancsót, — rivalt Bandira.

Megjött a pohár is. — Nagyon kicsi! — sopánkodék Horváth. Bus arcczal kijelenté, hogy a töltögetést elvállalja, szomoruan töltötte íelig a poharakat, még szomorubban megitta. De utána rögtön megint töltött, amire a három diák lopva összenevetett.

A másik kancsónak alig érték a fenekére,

mikor Peczekné asszony is megjelent egy tál kolbászszal. Horváth rosszkedvűen ki nyilatkoztatta, hogy neki semmi se kell. Azonban kivette a legnagyobb szálát. Szóval a tálát üresen adták vissza, hogy másnap jó idő legyen.

Horváth Bandi azt találta ki, hogy azzal az ürügygyel, hogy Jóska-t sürgeti, az udvar közepén vette el tőle az órrásst, s ott erősen meghúzta. Aztán jött befelé, nagy diadallal hozván a kancsót.

— Ha én nem volnék, — mondja dicsekedve — megszomjaznátok, a Jóska most is ott beszélgetett a szolgálóval. Isten tudja, mikor ért volna ide az órrassal?

Egyszerre váratlanul Kalas taplójába ütött az elégedetlenség szikrája.

— Hát ez meg miféle igazságtalanság, hogy ti itt kéjelegtek longáitokkal, míg én csak a füstöt nyelem.

— Még ő beszél, — vélekedik Nyakas Béni, — hiszen előre meg volt mondva, hogy minden heverő longa a tied.

Ez a kijelentés általános kaczagásra adott alkalmat. Még Kalas is nevetett, de ármányosan. Eddig ugyan minden longa ott volt a tulajdonos orra alatt, de hiszen teszen ő róla. Horváth Bandira villantott a szemével.

— Tor-e ez fiuk, vagy diákmulatság? Elfogyott a nóta, vagy üres a kancsó?

— A bizony még félig van, — mondá Bandi, műértőleg belé kacsintva. Igyunk fiuk!

Megtörténik. Kozma Ferke rágyujt egy nótára, de a pipafüst — a longa a szájában lévén — a torkára megy és a dallamos ária erős köhögésben végződik.

— Oh, te nyavalyás, mit akarsz te a rekedt hangoddal? Mikor Horváth Bandi is itt van, — fakad ki Kalas.

— Igaz a — mondá a kis Kozma elkese-redéssel. — Ha nekem olyan hangom volna, rögtön itthagynám a kollégiumot és elmennék Békésre orgonistának. Nem cserélnék akkor még egy alföldi pappal se.

Horváth nem tudott ellentállni a csábításnak, rákezdet egy nótára, szájában a longával.

— Csak nem fogsz az orrodon keresztül énekelni, mint egy vén kosta¹ — incselkedik Kalas.

Horvát leteszi füstölő pipáját, szinpadi állásba helyezkedik, ahogy Bogyótól látta, csengő tenor hangján elkezd:

A makói sárga czédula ház,

Elborított engem rózsám a gyász.

Borítsa be az én irigyimet,

Kik elszólták régi szeretőmet!

A nagyterjedelmű erős hangnak szűk volt a kis szoba. Mintha az ég útjának feléig szárnyalt volna, a három diák önkénytelenül a szoba padlása felé meresztette nyakát.

— Bolond vagy, Bandi, hogy nem mégyszínésznek, — szólalt meg Nyakas Béni. — Elbolondítanád a világot ezzel a szép hanggal.

¹ Tanító.

— Micsoda ? színésznek ? — pattant fel Bandi. Aroni familia vagyunk mi. Az anyám esperesnek lánya, édesapám asszeszor pap. Egész hadunk, úgy az apámról, mind anyámról pap vagy papné volt. Hát én is az leszek. Tudjátok, barátim, meg se állok a püspökséig. Tuladunai püspök akarok lenni. Különben — veti utána egy kis gondolkodás után — Tiszán tul is elfogadnám.

Kalas megvetőleg végigméri.

— Te csak örökösen magadra gondolsz, Bandi. szánlak, nagyon szánlak.

— Te meg részeg vagy, nem tudod, mit beszélsz!

— Micsoda, hogy mersz velem feleselni, te, te, akinek minden ija-fija gyaloghajdu volt s te is annak ragadtál. Tudd meg, szegény gyalogos, hogy engem az ezredes ur huszárkapitánynak vett be.

Nyakas Béni dühöngése erre nem ismert határt.

— Megszeged esküdet, te örült ember, nem látod, hogy *idegen* ember is van közöttünk. Ilyen titoktartó vagy te!

A nagy titkolódzó Horváth felé mutogatott az öklével. Kalas kipirult arcza hirtelen elhalványodott, alakja összeesett ijedtében. Majd feldőlt a székkal együtt.

Bandi felülkerekedő önérzettel nevette őket s a szintén elképedő Kozma Ferkét.

— Oh, nagy titkolódzó összeesküvők, be tudtok is titkolódzni ! Én mondhatnék nektek sokat, amiről még csak nem is álmod-

tok. De én megtartom, amit fogadtam, nem fecsegek, bármily nagy dicsőségemre vál-nék is.

Bandi büszkén fel-alá lépkedett a kis szobában, ahol az egyikre, majd a másikra sanditva, s apródonként így dült ki belőle a titok.

— Hát tudjátok meg, ha ti voltatok az ezredesnél, én is ott voltam, ha titeket be-irt katonáknak, engem is beirt. Ha te Béni, Ferke gyalogos, te meg Kalas Pista huszár vagy, engem olyannak irt be, amely méltó ahöz az ároni familiához, amelynek sarjadéka vagyok. Huszár, gyalogos van elég a kollégiumban, de tudjátok meg fiaim, én tábori pap vagyok. Én foglak buzdítani benneteket a csatára a seregek Urának nevében. Már van textusom is a prédikációhoz. Beszélni fogok ezen igék fölött: «Öröködbe uram pogányok jövének.» Imádságom pedig így fogom kezdeni: Uram, Istenem, a szabadságnak, igazságnak élő Istene, áldd meg fegyverünket!»

Kalas István tért először magához, rá-rohant Bandira, megölelte, megcsókolta, s felkiáltott: Uram Istenem, a szabadságnak — igazságnak élő Istene, áldd meg fegyverünket. Utána jött a másik kettő, majd megfojtották Horváth Bandit ölelésükkel, karban lelkesedve mondogatták: «Uram, Istenem, a szabadságnak, igazságnak élő Istene, áldd meg fegyverünket!»

A kelő nap sugarai átszűrődtek a kis ablak fatábláján, a mécses nagyot serczent

s elaludt. Horváth Bandi megereszti csengő hangját.

«Megvirrad még valaha!» hangzott fel bizalommal, hittel, lelkesen. Peczek bácsi, aki ekkor tette be a lábát, bajuszát pödörgetve, gyönyörűséggel hallgatta végig.

— Ránk virradt, hála érte az Istennek! — mondá a kegyes férfiu. — Vidáman is voltunk, amit ezentul is úgy adjon az Isten. De már mostan el is lehetne szélednünk!

— Igaz, ránk virradt, mint a farkasokra. Menjünk atyámfiai, — mondja Kalas és ingadozva megy az ajtónak.

A többiek is felczihelődnek és indulnak kifelé. Horváth Bandinak nótázó kedve támad, fölveri énekével az utcát s minden kerítésre föl akar mászni. Ha leesik róla, újra kezdi.

— Ez a deszka titkos ellenségem, — mondá rengeteg meggyőződéssel — miatta esem én le. Megboszulom magam rajta.

Addig mesterkedik, míg nagy erőpazarlással lefeszíti helyéről. Keservesen huzza maga után a hosszú deszkát, s diadallal mutogatja társainak.

— Jó lesz ez télire tüzelőnek!

De a Csicsogó előtt eldobja a téli tüzelőt. Énekelni kezd:

Czegért látok kinn lógázni,
Jo volna bébotorkázni.

Barátim, okos emberek, bölcs diákok! Ahol jó bort mérnek, oda be is térnek. Csicsogóban jó a bor, betér oda a diák!

A Csicsogó becsületes korcsmárosa kicsinylőleg néz végig a korai vendégeken, csak immel-ámmal hoz egy örros bort.

Kalast Bandi felveri, megitatja.

— Itt se nyughatok békén, ettől a rossz vinkótól, — fakad ki Kalas keserű ábrázattal. Felkapja a szalmaszéket, s kalimpálva menekül a korcsmából.

A korcsmáros megütődve néz utána.

— A bolond diák csak nem viszi el a székeimet.

— Sohase busuljék korcsmáros uram, — biztatja Bandi — visszacsalogatom én ezzel az orrassal.

A korcsmáros nincs megnyugtatta.

— Aki irtózik az én boromtól — mondja erős gyanakodással — az nem jár jó uton.

Nem is állja sokáig a várakozást. Kimegy az udvarra széjjelnézni. A diák sehol sincs, de a széket se látja. Nagy haraggal törtet vissza az ivóba.

— Ehen ni, megszökött a székeimmel. Nem megmondtam, hogy rossz járatban van? Én ivásáról ismerem az embert. Az ördög hozzon maguknak több bort. Csukom be az ajtót. Odakünn van helye a vendégnek.

A diákok meglepetve vándoroltak kifelé. Mikor már az utca közepén voltak, Nyakas Béni akkor kapott észbe.

— Fiuk, az áldóját, bennünket innen alighanem kilöktek. Megyek, összetöröm ezt a gaz méregkeverőt.

De a korcsmáros, Kalas uram is, már ekkor utat haladtak. Kalas roppant fáradtnak

érezte magát és kótyagos fővel czipelte a széket, hogy ha majd lábai nem bírják, ráülhessen. El is ért a «Fehér lóig». Ott aztán arra végezte, hogy hasznát veszi a székeknek. Rá is telepedett, s a piacra gyűlők gyönyörűségére édesdeden elszunnyadt. Nem gyönyörködött azonban benne a Csicsogó érdemes korcsmárosa, aki mérgesen ragadt az attilájába.

— Tudja meg az ur, hogy az a szék igaz, becsületes tulajdonom. Evvel ne járjon csufságra.

Kalas meglepődve nyitotta fel szemét.

— Hát te miféle szerzet vagy? — kérdi nagy méltatlankodással, — szólj, vagy fel-löklek. Galileus-e, vagy szamaritánus?

— Nem vagyok én se Gál János, se szamár, még az urnak áll feljebb! Tudja meg az ur, Csiha Bálint redemptus polgár vagyok én, helyes lakosa a nemes városnak, nem pedig holmi jött-ment, brugó-rágó. A széket el csente el az ur, azért jöttem. Adja ide.

— Jámor lélek! Avagy tudója vagyok-e én annak, merre fut a te széked? Szaladj utána.

Csiha Bálint uramat a guta környékezte. Hogy vele csak amugy lóhátról beszél ez a vakmerő diák, és még a te-nél feljebb se becsüli. A járó-kelők nevetése még jobban kihozta sodrából. Nagy dühvel rángatta a széket a diák alatt, a ki lábát kényelmesen elnyujtva, feleselt vele.

— Ez a vad, bolond szék volna a tied?

Neked ajándékozom. Egymáshoz valók vagytok !

Büszkén kelt fel róla, még kevélyebben elindult. Még a kalapját is hetykére igazgatta s valami vig nótát füttyörészett mellé. Csiha rekedten utána kiáltott :

— Tudd meg, te diák, atyafi vagyok a rektor-professzorral, nagytiszteletű Menyhárt János urammal. Majd megtanít az téged emberségre !

Délután hívatta a rektor-professzor ur. Dult ábrázattal, remegő lábszárakkal ment a rektori szoba felé. Az ajtónál találkozott a kontraskribával Bizonyosan tanunak jött. A kistermetű rektor-professzor meg se látta a kontraskribát, nagy két pápaszemét, mint két ágyut, szegezte a remegő diákra,

— Ismeri Csiha Bálintot? — kérdi tőle csikorgó, éles hangján, minden bevezetés nélkül.

— Ma láttam először életemben.

— Sajnálom, mélyen sajnálom, hogy olyan jó zsidó. Kalas ur, ön ma nagyott vétett !

Az ifju ember megsemmisülve állott előljárója előtt.

*a legkiválóbb
volt a zsidó
tudományok
ban.*

III.

Utazás az Alföldön.

A nagy utra bizony elő kell készülni, Kalas Istvánnak főtt a feje belé. A ládája okozta a legnagyobb aggodalmat, hogy jut az Nagy-Gémesig. Ebben a dologban Horváth Bandi volt segítségére. A Csapó-utczára utasította Csuka Ferencz mézesbábos uramhoz, aki minden országos vásárkor el-elrándul Gémesre. A becsületes ember meg is ígérte, hogy szorít neki helyet a maga szekeren. Három hét múlva ott lesz a láda a gémesi vásártéren. A nagy diák aztán este odavitte a ládát Csukaékhoz. Nehéz volt a nagy könyvektől. No de, — mondá Csuka ur — nem kell busulni, a láda dolga már rendben van.

A bot dologában Nyakas Béni nagy botos¹⁾ lett ~~les~~ hivatalos kötelességének tartotta, hogy a botokból egész muzeumot rendezzen az ágya mellett. Valának ott a görcsös somfanyéltól kezdve a sima mogyoró pálczáig diszpéldányok szép sorban kiállitva. Nyakas kényes is volt remek gyűjteményére. De mert az idő úgy hozta magával, egy kis tűnődés után szíves örömmel odaajándékozta

¹⁾ Főtiszttség a diák-tüzoltóságnál.

*La patro-
nusa, a Ki*

Kalasnak gyűjteménye ékességét, egy remek csáti botot.

Eddig már megvoltak. De most Kozma Ferke állott elő egy újabb akadálylallyal. Hová teszi Pista az attiláját, meg a kenyeret, szalonnát? Aztán egy pár fehér ruhát is kell, hogy vigyen magával. Mikor a megdöbbentő kérdéseket feltette, eltűnt. De visszajött nem sokára s kényesen mutogatta, amit hozott. Gyönyörű szeredását, amely az ágya fölött lógott egy szegen. Ki volt varrva kék, piros bőrrel, csatja meg ragyogott, mint az arany. Kisebb zsebében elfér a szalonna, kenyér, a nagyobbba a ruha, anélkül, hogy összegyűrődne.

No, már most Pista utnak indulhat az Isten nevében.

Alig pitymallott, a három diák már künn volt a Nagy Tilalmas pusztá dülő útján. Az ünnepies pusztai mély csöndbe csak néha fütttyentett belé a korán kelő pacsirta, a reggeli szürke párázat csak akkor kezdett oszladozni. Komor szürkeség nehezedett a rónaságra. Lassan, szomoruan lépegettek egymásután Béni, Ferke és Kalas.

Egyszerre megálltak, szó nélkül visszaneéztek a hátuk mögött elterülő nagy városra. A nagy vörös torony, a magas kollégiummal komoran bámult rájuk. Kalasnak összeszorult a szive, elfogyott a lélekzete. Addig-addig nézte azt a nagy, sötét kollégiumot, míg ziháló kebléből keserves sóhajtás szakadt ki, s egy könnycsepp csordult végig ábrázatán.

A nap akkor kelt föl kerek vörös képével a keleti nádasból, rezes fényét elöntve a nádszálakon. A néma nádas mintegy varázsütésre megszólalt vízi madarainak sok hangu szavával. A pinty, a veréb, a pity-palaty a vetések közül nagy élénkséggel verte rá a viszhangot. A szellő végigsuhant, ébresztgette az alvókat, amire a város szélén a százkaru, vörös szélmalom nagyot nyujtózva, lomhán fordultak egyet-kettőt.

Kozma és Béni szomoruan végignézték Kalason. Béni elégedetlenül hátratolta fejébuján a kalapot.

— Pista, tulajdonképpen miért is még te el a kollégiumból? Első eminens vagy, válogathatsz a széniorásban, a kontraskribaságban, a külföldi egyetemek is nyitva vannak előtted. Pár hónap múlva bevégeződik az iskola és te szeded sátorfádat, koczkázatod papi pályád, szép jövőd? Ha még valami gazdag, nagy rektória volna, de a gemesi nagyhirű latin iskola még nem mondható fizetésével, bizony nem érdemel olyan fiut, mint te vagy?

— Tudod ugyis Béni, mit kérdezed?

— Dehogyan tudom. Usse meg a mennykő a Csicsogót a székével együtt. Mintha annál különb dolgokat nem művelt volna már a nemes ifjuság.

— De a rektorprofesszor . . .

— A rektorprofesszornak sokkal nagyobb büszkesége voltál, hogysem haragudni tudna rád.

— Az nem első diák, aki karczerbe került, utolsó a kollégiumban.

— Nesze neked ! Én már ötször voltam benne, és ha még hatszor csuknak be, akkor se megyek innen, míg a papi pálya meg nem nyílik előttem. Tán csak nem akarsz gémesi rektor, vagy konrektor maradni ?

— Nagy időket élünk Béni, a mi papságunk az Isten kezében van, jól tudod.

— Ha a csatamezőre szólítanak minket, én se maradnék hátra. De így !

— Ugy volt az Béni megírva a csillagokban.

— Csak a te bolond fejedben van ez így megírva. Mondtam, most is mondom, amit sohasem mondtam még neked komolyan : ostoba ember vagy, ezért az egy cselekedetért.

A három jóbarát megint elindul. A nap már kapaszkodik felfele az ég alján, sugarait teljes erővel szórja szét a rengő zöld vetésre s megaranyoz millió harmatcseppet. Széles jókedvében mutogatja a nagy síkság elragadó panorámáját. Balról a mértföldekig elhuzódó ringó vetést, közbe-közbe megszakitva roppant tengeri táblákkal, melyeknek közepéből magas őrfá kapaszkodik, kifelé ágaskodó kurrogó csőszökkel a tetején. Jobbról a kövér gyepen hóri-horgás kutgémek tekintgetnek nagy kevélységgel az alattok legelő juhokra, czimeres gulyákra. A juhászok hosszú botjaikra támaszkodva, egykedvűen bámulnak a diákok feje fölött a nagy messzeségbe. A legelőn túl a zizegő

nádas hajtogatja magát az enyelgő szél előtt, mutatja a kanyargó Tisza járását.

A diákok előtt egy roskadó torony még a tatárdulás idejéből méléz szomoruan, még azon túl az út mentén meg-megcsillan a *Látókép*-csárda vörös bádoggal fedett teteje. (Azért ~~vörös~~ bádoggal, hogy könnyen fel ne gyujthassák megint.)

A három barát már majd a toronyig ért, mikor a vetésből kijáró uton fölhangzik az ismerős nóta:

Drága kincsem, galambocskám,
Csikóbőrös kulacsocskám!

— Ez Horváth Bandi tenorja, — mondja mély meggyőződéssel Kozma.

Csakugyan ő fut feléjük. Jár keze, lába, s az oldalát ütögeti. Meg-megáll, s folytatja Csokonai halhatatlan nótáját. Végre megjelenik Bandi egész látható méltóságában, öblös kulacscsal az oldalán.

— Teli van, — mondja ragyogó szemekkel. — Tudtam, hogy szomjasan eresztenétek a nagy utnak Pista barátunkat, ha én nem volnék.

— Hát azért tűntél ma el mindjárt éjfél után a kollégiumból, — kötekedik vele Béni. — Bizonyosan nehéz munka volt ezt a kulacsot megszerezni.

— Ezt már ne firtassuk, — tiltakozik Bandi ellene — csakhogy jókor megjöttem és nem kulacs nélkül, ez a boldog állapot. Diószegi bor van ám benne, Kalas barátom. Ugy-e, azt gondoltad, ki se kísérlek?

— Tudtam, hogy előkerülsz, édes Bandim, — mondá Kalas megindulva

— Elő ám, de nem bor nélkül. Oda se a világnak, Pista. Igyál egyet.

— De ha itt iszszuk meg a diószegi bort, — évődik Kozma — mi marad majd Pistának az utra szomszágoltól ?

— Ferke, Ferke, ne szólj te ahoz, amihez nem tudsz. A Látókép-csárdában csak olyan jó diószegi bort mérnek, mint ez itt a kulacsban. Sőt Lente Áron csapláros uram még különbet is csapol nekem a régi ismeretség révén.

— Noakkorszatyi 1 ugorj elő ! — mondja Béni és zsebének mélységéből előrántja a hófehér félczipót.

Kozma meg a füstölt félsódart ugratta ki. A diákcsoport vígan letelepedett a gyepre. Még Kalas is felderült ennyi szeretet és jószívűség láttára. Evett, ivott, danolt a többivel. Bandi a középbe állította a kulacsot s biztatott mindenkit, akinek keze van, hogy igyék.

— Én így szoktam, — mondá szelid szemrehányással rávillantva Bénire meg Ferkére, a Peczek-korcsmában történetekre gondolva.

Mikor a kulacs kiürült, s elfogyott a nóta, tovább vándoroltak a Látóképig. Lente Áron megtöltötte a kulacsot s Bandi ünnepélyesen a Pista nyakába akasztotta. Hiába ki-

1 Fehér házi kenyér, ellentétben a brugóval.

nálta őket Kalas a borral, egyiknek se kellett. Bandi kiabálta a legjobban:

— Jó lesz az utra.

Kozma még egyszer figyelmeztette Pistát arra a levélre ott a szeredás alján.

— Aztán add át édesanyámnak. Ott lakik a Téglás szőlőskert mellett, a szélmalomtól a harmadik házban, a Csukazug oldalán. Első dolgod legyen oda betérni. Edes szülém úgy fogad, mintha én jöttem volna haza. Úgy is arra kell elmenned a városba. Nemsokára találkozunk, magam is iparkodni fogok hazafelé minél előbb.

Az ifju emberek megölelték egymást. De a válás nagyon keservesen ment.

Bandi is elérzékenyedett.

— Igaz, jó barátom voltál, — mondá, könnyeit törölgetve. Elviszem a hired tul a Dunára. Ejh no, — mondja erőt véve magán, — ha én leszek tuladunai szuperintendens, elviszlek zsidó professzornak Pá pára.

Végre Kalas nehéz szívvvel megindult lefelé a Látókép dombjáról. Ment, ment, de sokszor visszanézett, visszanézett még egyszer fájdalmasan az ákác-sor végéről, ahol az ut elhajlott, aztán egyedül maradt. A magas ákác kétfelől eltakarta leveleivel előle barátait. Csak a Látókép vöröslött ki a lombok közül még egy darabig, aztán az is eltűnt a messzeségben.

Kalas rogygni érezte maga alatt térdeit. Kénytelen volt leülni az árok szélére, kétségbeesett gondolatokkal tépelődött. Mi lesz

vele a rakonczátlanságáról híres hajduvárosban, ahol a gimnáziumi tanitót a határra szokták hordani? Hogy kerül öreg lelkipásztor-apjának szeme elé, aki szeniort, külföldi akademikust, nagypapot, nagykulcsos eklézsiában várt belőle, annyival is inkább, mert maga szegényben is, kicsiben is hirdette az Ur igéjét. Es most? Kiragadták pályája közepéből, elszakították barátjaitól, megszokott körétől!

És Kalas nagyon szerencsétlennek érezte magát. Ontudatlanul kivette és megnézte a rektor-professzor kibocsátó levelét gémesi tiszteletes presbitériumhoz. Még eddig el se olvasta. Az írást igen meleg hangon szerkesztette meg az öreg ur. Világosan kiemelte benne, hogy a gémesi presbitérium kívánságát megszívlelvén, első diákját küldi az alma mater, kit vegyenek olyan jó szívvel, mint ahogy megérdemli s az őszi kápláni és egyéb vizsgára bocsássák fel, szabadságot adván neki arra az időre.

Kalas kezdett magához térni. Tehát pályája nincs elzárva előtte. Ime, a rektor-professzor ur kezeirása a bizonyíték, hogy minden papi vizsgát lehet, tehát bizonyítványát akár most kiveheti s ami fő, a bizonyítvány nem lehet alávalóbb az eddigieknél.

Kalas rögtön felugrott, sebesen kezdett lépkedni. Onbízalma visszatért. Az ut nyitva van s igen érzi, hogy képes azon az uton haladni is. Fölvidult egyszerre, sőt amikor végignézett magán, jóízűen kacagni kez-

dett. Valóban nem mindennapi jelenség volt, rövid, barna, magyar zekében, egyik oldalán a csikóbőrös kulacscsal, a másikon a czifra szeredással, amely a térdét verte. A nagy csáti bot félelmesen mozgott kezében. Így haladt sűrű lombjai között az ákácznak, amelynek közein barátságos, fehérre meszelt tanyaépületek mosolyogtak az árnyas utra.

Az ákácz lassan-lassan fogyni kezdett, apránként eltűnedezték a szántóföldek is. Széles rengeteg pusztára ért, amelyen sehol egy fát, még csak egy cserjét se láthat a szem. A nap sugarai kegyetlenül égették, az izzadság csak úgy csurgott le homlokáról. Az árva, megrepedezett föld nagy foltokban hasonlóképpen izzadta a sziksót. Szinte ijesztően fehérlett ki a sziksós föld-darab a zölde, rozsdás gyep közül.

A hőség türehtetlen kezdett lenni. A nap már delelőre iparkodott, de Kalas sehol se tudott cserényt, vagy valamely elhagyott ágast felfedezni, amelynek árnyékában meghuzhatta volna magát. Egy-egy szomorú, romladozó kutgém itt-ott megakadt ugyan, de a kut kávája földig töredezett, ott árnyékot hiába keresett volna. A kulacs — hiába ivott belőle — egyre sulyosabb lett, a szeredás is irgalmatlanul huzta a vállát.

Már azon gondolkozott, hogy lemászik valamelyik kutba hüselni. Nézte is az egyiknek a belsejét, de a romladozó téglá elvette kedvét, még leszakadna alatta.

Vége kinjában leheveredik a földre, füle

odaér a meleg fűhöz. Ugy tetszik neki, mintha kolompolás, báránybégetéssel vegyesen ütődnek füléhez. Hallgatódzik, figyel. Csakugyan juhásztanyának kell lenni valahol a közelben. Ujult erővel megindul, de a juhásztanya csak nem mutatkozik. Végre, mikor két szeme majd kidülledt az erős nézésben, valami mozdulatlan formát lát maga előtt a messzeségben. Oszlop-e, vagy szénaboglya, nem lehetett megmondani a nagy távolság miatt. Ha ember is, úgy áll ott, mintha le volna czövekelve. Végre látszik egy juhászbunda, széleskarimájú kalap s körülötte jámbor, legelő birkák. A kurtaszáru pipa aztán elosztat minden kétkedést, az ott a juhász, aki hosszú kampós botjára támaszkodva, fel se veszi a nagy meleget bokáig érő bundájában.

Kalas egyenesen felé tart, de vesztére. Alig volt harmincz lépésnyire a mozdulatlan embertől, mikor három oldalról három ordas komondor rohan rá fülsiketítő ugatással. Kalas két marokra fogja a csáti botot, megáll. A juhászember csak a szemöldökén rándít egyet és hamiskás mosoly villan meg ajka körül. Kalas erősen boszankodik ezen a nyugodt közönyösségen, de büszkesége nem engedi, hogy segítségért kiáltson. Azonban erősen elhatározá, hogy az átkozott dögöket agyonveri. Már nekihuzalkodik egy hatalmas csapásra, amelyet a legfűgőbb kutyafejnek szánt, mikor elképedve látja, hogy hátulról két kutya már a horgas ina körül jár. Erre villámgyorsasággal négy-

kézlábra áll s fejét az ég felé tartva, bámulatos hűséggel ugatni kezd, tulharsogva a három kutya bömbölését. E váratlan jelenetre a három lompos teljesen megzavarodik. Valamennyi elfelejti az ugatást. Egy darabig kővé meredve nézik a különös, ugató négylábut. Majd kinjokban a földet kaparják lábaikkal. Aztán reszketve megfordulnak, a farkukat lábuk közé kapva, ijedt vonítással elmenekülnek. Csak másnap, a harmadik dülön szedte őket össze a bojtár.

A bámuló juhásznak a pipa is kiesett a szájából. Mikor fölvette, már akkorára Kalas is ráköszöntötte a szerencsés jó napot.

— Adjon Isten kigyelmednek is, — viszonzá becsülettudóan a birkák őrizője, minden oldalról körülsandítva a jövevényt, rávárva, hogy mondja el a szíve kívánságát.

— Meleg van, — folytatá Kalas.

— Ugy a, — válaszolt a birkák mestere, még jobban beleigazodva bundájába.

— Egy kis hüselőre áhitoznám.

— Emberséges tanyára lelt kigyelmed — mondja a juhász.

Egy birkabőrrel teleaggatott, deszkából összerótt kunyhóba vezette, amelynek hasadékan a bőroktól nem tudott bejutni a napsugár. Kalas rögtön végighevert a gyékényből font ágyon, a juhász a napmentes oldalon még egy deszkatáblát is felnyitott, hogy a szellő bejusson rajta.

— Most már nekem sincs szükségem hüselőre, — vélekedik a juhász, bundáját letéve.

— Nem meleg az a bunda ilyenkor?

— Szőrével van kifelé fordítva, uram, — magyarázza a juhász — ilyenkor hűvösít. Akkor volna meleg, ha szőrével befelé fordítnám. De így csak télbe veszem fel!

Kalas odanyújtotta a juhásznak kulacsát.

— Már uram én is tudok emberséget, — válaszolt önérzettel — ámbátor köszönöm a szivességét, de utas embernek jól fog esni az ital későbbben is.

Ezzel kifordult az ajtón, nemsokára egy kis csobolyóval tért vissza.

— Ugy gondolom, ebben sincs rosszabb bor, mint az ur kulacsában. Isten áldja meg az urat! — mondá a juhász, felé tartva a csobolyót.

Kalas értett ezen a nyelven, rögtön válaszolt rá, anélkül, hogy utána nyult volna.

— Isten áldja meg kelmedet is!

— Kóstolja már meg jó szívvél.

— A jónál jobbak is vannak! — mondá a juhász és ivott egy kortyot a vendég tiszteletére, aztán ingével gondosan megtörölvén a csobolyó száját, átadta Kalasnak. Ez, amint illett is, hosszasan a szájánál tartotta, hogy a gazda is hasonlóképpen cselekedhessék.

A juhász ezután kiállott a kunyhó elé s ujját szájába vevén, éleset füttyentett, mire távolból éppen olyan fütty verődött vissza.

- Lárisben van
az - válaszolt
rá Kalas, meg
adva módját
az időndőre,
tudásnak.

E válaszra a gazda báránybégetéshez hasonló hangot adott, amire az előbbi fütty ismétlődött. Erre a juhász nyugodtan befordult.

Egy kis félóra múlva egy fiatal, tömzsi legény gombos ujjasban jelentkezett a kunyhó ajtajánál.

— Itt vagyok, gazduram.

— Rendben vagytok? Nincs valami baj?

— Már miért volna, gazduram? Hála Istennek, megvagyunk mindannyian, a birkák is.

— Szamáron jöttél? Talán éppen azon, aki a minap került?

— Azon gazduram.

— Ejnye már no! — sopánkodék a gazda — minek volt a már no?

— Hát hiszen ez akadt a kezem ügyébe hamarabb, a másik messze legelt, — mondá elcsodálkozva a legény.

— Jól van már, ugyis itt van. Tüzet raktál?

— Már lobog, gazduram.

— Kutya jött veled?

— Jött, odafeküdt a nyáj mellé! Hát az idevalók hol vannak? Elmentek?

— El, — felelé kurtán a gazda. — A bográcsot kiadom. Aztán gyorsan láss a do-loghoz!

— Értem gazduram — mondá a legény kifordulva, a gazda is utána ment.

Kalas maga is kinézett. A szolgálfa alatt erősen lángolt a tűz. A legény a hust aprította, a gazduram mellette állva a bog-

rácsos, magyarázott neki valamit. Mikor meglátta a vendéget, otthagya a legényt.

— Kerüljünk beljebb! — mondá neki.

— Én bizony már kész ülődnék. Messzire iparkodom.

— Ráérünk még arra. Most süt legforróbban a nap. Addig még ihatunk a kulacsból.

Kis idő múlva megint kinézett a gazda Kalas a kunyhó nyílásából látta, hogy most aja meg a bográcsos husnak a savát, bordát. Míg a kulacs még egyszer körüljárt, Pista bojtár be is hozta a gőzölgő bográcsot a kunyhóba. A gazduram s Pista hozzáültek, Kalas se várta, hogy kétszer kínálják. Derekasán hozzálátott a jóízű paprikás hushoz.

A lakoma után Kalas elbucsuzott emberseges gazdájától. Megköszönte a szives vendéglátást.

— Szóra sem érdemes, hallja kigyelmed. Szeretem az akkurátus embereket. Már pedig az, aki három kutyámat világga tudja üzni, az ember a talpán, annyit mondok. Ugy gondolom, hallani fogom én még az urnak a hírét. Hová iparkodik?

— Nagy-Gémesre. Ezentul ott is lakom.

— No Isten áldja meg. Biztosan szerencsés lesz kigyelmed, annyit már sajditok.

Kalas éppen kezét fogott becsületes gazdájával, mikor az ut szélén egy lovasember állott meg.

— Nagy Sallai András gazda, egy szóra!

— Itt állok uram, — mondja a juhász, értvén a szórul.

— Egy szamarat látok ott legelni Sallai András gazda. Holnap estére ott legyen a szamár a nagy-gémesi pusztán, Vak Kola Marczy városi számadó-juhásznál, ahonnan előkerült.

— Értem uram! — hagyja helyben András gazda keserű ábrázattal.

— Azért mondom, nehogy magam fáradjak érte, még egyszer Isten áldja meg kendet, — ezzel elvágatott.

Kalas eleget hallott. Ment a maga útján. Nem tudta megállni mosolygás nélkül, hogy derék, vendéglátó gazdája szamár cselekedetben tanálódott. De ki lehet az az ember, akinek a Nagy Sallai olyan készséggel ígérte meg a szamár visszavitelét. Zsandár nem, az bizonyos, mert egy pár pisztolyon s egy rövid buzogányon kívül semmi más fegyvert nem látott nála. Egyszerű, barna magyar ruha és szarvasbőr lovagló nadrágban volt, még a kalapján se viselt árvalányhajt, mint a hajdani csendbiztosok. Kalas kíváncsian nézett utána. Ott nyargalt a legelőn keresztül tüzes paripáján, elkerülve a rendes utat. Vajjon mi járatban lehet?

Kalas ezen tűnődve gyalogolt tovább. Most már egymást érte a juhnyáj, szarvasmarha-csorda, ménes, amely az ut mentén két oldalt legelészett. Kalas könnyedén mendegélt, a nap heve bágyadni kezdett, szürke, fenyegető felhők kezdtek gyülekezni az égen, egyszer-kétszer nagyot is dördült,

s egy pár kövér esőcsepp egyenesen a keze-fejére hullott. Ugy látszott, mintha zivatar volna keletkezőben. Ez gondolkodóba ejtette vándorunkat, s kérdezősködött az egyik bojtártól, messze van-e még ide Nagy-Gémes?

— Nincs nagyon messze — volt a felelet — a Samu ide egy ugrás, azontul meg Gémes csak egy darab.

Kalas ebből nem sokat értett.

— Egy darab, meg egy ugrás, — morgolódott elégedetlenül. — Nagy darab-e, vagy kis darab? Azután az ugrás hosszú-e, vagy kurta?

— Nem a, csak olyan rendes mindkettő — világosítá föl a magyarázó.

— Hát aztán az a Samu micsoda? — tudakozódik tovább Kalas.

— Azt bizony Samu nadrágjának is hívják másképp, ha tetszett hallani.

— Sohase hallottam róla, — biztosítá Kalas a bojtárt, aki erre nagyon elcsodálkozott. — Az a Samu nadrágja valami dülő, vagy micsoda?

Már erre a bojtár elnevette magát.

— Bizony a' csak csárda. A vén számadó úgy mondja, hogy egy Samu nevű zsidó építtette, még mikor őkelme legénysorban volt. A meszet nem igen vesztegette a falára. Olyan színű volt a fala, mint a nadrágja. Ezért hívják Samu nadrágjának. A Samu jó bort mért, össze is szedte ott magát, el is ment valamerre. Most Lőrés János a csaplárosa. Az se igen meszelteti,

azonban ő is jó bort ad a vendégnek. Igaz, hogy a számadó azt állítja, hogy Samu még ennél is jobbat mért, az itczéje is nagyobb volt.

Kalas ebből annyit sajditott, hogy itt valahol nem messze a Samu-csárda mellett kell elmennie. Ha zivatar keletkeznék, ott legalább meghúzódhatik. De az idő meggondolta magát. A szél elhajtotta a felhőket, s azután is kedvére fujdogált. Ezt Kalas nem igen bánta, legalább kellemes hűsben gyalogolt. Jó kedvét csak az csappantotta meg, hogy most megint szántóföldek közé jutott. Embermagasságnyira nőtt az áldott földben a gabona, tengeri. Nem látott tőlük messzire. Pedig szerette volna már legalább a tetejét látni a híres Samunak, ha mesz-sziről is. Ez a kívánsága váratlanul teljesült. Mikor bekanyarodott az út, egy folt, laposan a buzavetések közt, ott állott a csárda. Semmi kétség, hogy ez az a híres hely. Annyi mész még itt-ott akadt rajta, hogy valami jókedvű ember szénnel rápingálhatta: «Ez itt a Samu nadrágja». Egy másik mészfolton ez a bölcs mondás tündöklött: «Aki a bort megiszsza, nem számár ember a!»

Kalas mosolyogva fordult be az udvarára. Egy öreg kuvasz barátságos farkcsóválással üdvözölte. Ott feküdt a jámbor a félszer alatt, de a vendég tiszteletére, illő lassúsággal felkelt s szívesen körülszaglálta. Kalas egy darab kenyérrel jutalmazta a jámbor állatot. A kutya örömmel kapott utána

és békés nyugalommal visszafeküdt a fél-szerbe.

A konyhában egy vaskos, fiatal fehér-cseléd dalolva szította a lisztet. A belépő köszöntésére visszafordult. Kíváncsian legeltette szemeit a szemrevaló fiatal emberen. Megakadt a nótájában, addig le se vette róla a szemét, míg az ivó ajtaját be nem tette maga után.

A szoba nem volt üres. Az X-lábu, vén-ségtől megrokkant asztalnál két tagbaszakadt izmos legényforma ember üldögélt. A báránybőr süveg a fejökben volt. Az egyik borotvált állu, öregebbnek látszó ember nyugodtan simogatta kezével az álla alatt meghagyott szakállt, a másik kezével pedig botját tartotta jó távol magától. Annál jobban hadonázott botjával a másik s verte kegyetlenül a mestergerendát a beszéd hevében. A csapláros, egy szelid képű ősz ember, jámborul nézett maga elé, hátával nekitámaszkodva a söntésnek.

Kalas leült a lócza szélére, jó távol a két embertől, akik egy perczre abban hagyták a beszédet. Kalas élt az alkalommal, a vén csaplárostól egy félitzést kért. Erre nagy zajjal újra megszólalt a fiatalabbik.

— Ugy volt a Mónus koma! — mondá fenyegetve botjával a mestergerendát — igaz volt a, velem ne kössön ki senki, anynyit mondok.

— Igaz a, Szép Feri koma! — hagyá helyben Mónus a beszédet.

— Ugy no, hogy ne volna igaz. Ezen mód

kihajítottam az ablakon! Árvalányhajas kalapja visszamaradt, itt volt ezen a szent helyen.

Szép koma még fel is kelt, megmutatta a helyet nagyobb bizonyág okáért.

— Ha ez az ablak — tévé hozzá rengeteg meggyőződéssel — beszélni tudna, azt is elmondaná, hogy repült ki rajta a hetyke Turi Pista.

Kalásban megmozdult a diák vér.

— Azon az ablakon repült ki, ugye, a hetyke Turi Pista? — kérdi elfojtott nevetéssel rámutatva a csárda ablakára.

— Biz azon uram! — mondá Szép Feri koma nagy önérzettel. Milyen repülés volt az!

— No akkor — mondja Kalas nagy komolysággal, a hetyke Turi Pista legfeljebb tengeritőréskor lesz négyéves.

Szép Feri nagyot nevetett

— Elmult az uram huszonnégy is. Két olyan emberrel is megbir, mint az ur. A minap öt zsandárt kergetett másodmagával végig a Verestenger-járáson.¹

— Én amellet maradok, amit mondtam, Turi Pista tengeritőréskor lesz négyéves. Azon az ablakon legfeljebb négyéves gyermeket lehet kiröpíteni, olyan szük.

— Igaz a, — mondá homlokához kapva Mónus András.

A csapláros éppen ekkor állította a félit-

¹ Dülő név.

czést Kalas elé. Szép Feri végső szorultságában hozzáfolyamodott segítségért.

— Hát nem úgy volt, amint én mondom, csaplárgazda? Hiszen kelmed is látta.

— Velem ne bizonyíts öcsém, — mondja a csapláros nyugodtan, — amit te beszélsz, arról magad felelj!

— Hát akkor kivel bizonyítsak? — fakadt ki elkeseredetten a legény.

— Azt te jobban tudod, mint én, — biztatá Lőrés János csárdásgazda, s ujra neki-vetette hátát a söntésnek.

E perczben lódobogás hallatszott az udvarról. Mónus András a háta mögött levő ablakhoz fordult, hogy megnézzze, ki érkezett meg.

— E' már aztán a pej, — kiáltja egészen megváltozott, lelkes arczczal, villogó szemekkel. — De jól ki tudta választani a gazdája. Feri koma, nézzen csak oda kelmed!

— Bánom is én, — mondá Feri koma duzmadtan.

Kalas azonban kíváncsian kinézett. Nagy csodálkozására ugyanazt a férfit látta az udvar közepén, amint a ló nyakát veregette, aki előtt Nagy Sallai András gazda úgy meghunyászkodott. Meghuzogatta lovának fülét, farkát, azután a félszerbe hűvös helyre vezette. Nemsokára benn volt az ivóban.

— Egy félitczést Lőrés gazda, erősen megszomjaztam, — mondá végigvillantva

szemével az ivón. — Tudja, abból, amiből a multkor is adott.

— Ertem, nemzetes uram — mondja a csapláros. — Azonnal itt termék.

Gondosan becsukta a söntés ajtaját, aztán kifordult. Mónus András is utána suhant a nyitva hagyott ajtón.

Az idegen elővette az egyetlen faszéket s az asztalfőre ült, könnyedén összecsőrentve sarkantyuját az asztal alatt. Éppen szemben ült Kalassal. Erősen barna, harminczas férfiú volt, széles, megtermett vállakkal, hegyesre kipödrött bajuszszaal. Fekete szemeit élénken körülhordta az ivóban és minden bevezetés nélkül rászólt a benmaradt legényre:

— Szerettem volna, ha Mónus András is hallja, amit neked most mondani fogok, Szép Feri. Egy idő óta veszem észre, hogy ott csavarogtok mindig a gémesi pusztán Mónussal. Hát csak annyit mondok, úgy lássalak ezentul ott benneteket, hogy ép-kézláb nem kerültök onnan vissza. Mond meg Mónusnak is, ha ugyan addig elő nem kerül, amig itt időzőm.

Szép Ferinek elállott a szeme-szája, nem emlékezett rá, hogy valahol találkozott volna vele, és mégis tudja viselt dolgait, még mindkettőjük nevével is előhozakodik. Daczosan felvágta fejét.

— Mi köze az urnak ahoz, hol járunk mi ketten? Oda megyünk, ahová nekünk tetszik.

Ezt már a csárdás is hallotta, aki azalatt

bejött a félitzés üveggel. Másféle bort hozott a nemzetes uramnak.

Az idegen megvetőleg nézett végig a legényen.

— Tedd hát még egyszer a lábadat a gémesi pusztára!

A legény szólni akart valamit, de a szó bennerekedt. Beszélt tehát helyette a korcsmáros.

— Jó lesz engedelmeskedni a nemzetes urnak, annyit mondok Feri.

— Aztán — tevé hozzá az idegen, elvéve a bort a csárdástól — jó lesz szolgálatba állani és nem csavarogni. Az ilyen henye élet nem jó végre jut.

Ekkor már megoldódott a legény nyelve.

— Nem kérek az urtól tanácsot. Annak parancsoljon, akivel bir.

A nemzetes ur e szóra elvette a szájától a félig kiivott üveget s letette az asztalra. A szeme villogott, amikor felemelkedett ülő helyéből.

Mónus Andrást a baja éppen ekkor hozta az ivóba. Odament az idegenhez, bizalmasan megveregette a vállát, s ragyogó szemekkel így kiáltott neki:

— Gyönyörű egy állat az a pej, annyit mondok! Megjártattam egy kicsit, uram, Rohan, mint az agár. Mustra ló.

Már akkor az ismeretlen kezében volt Kalas csali botja. Egyet süvitett a levegőben s lecsapott a Mónus sódarára, ki abban a pillanatban a földre rogyott. Ordítva fel

akart tápászkodni, de akkor egy másik ütés a lábára a földhöz szegezte.

— Segíts! — orditá társának, nyavalyás Mónus, a földön fetrengve.

Szép Feri felgyűrte lobogós ingujját a keze szárán.

— Hogy mer — orditá harsányan — csak egy ujjal is hozzányulni a czimborámhoz? Keresztül megyek a lelkén az urnak! Vért iszom még ma!

Tempósan közeledett a nemzetes urhoz, de az úgy rugta hasba, hogy az ivó másik végébe hemperedett. Akkor aztán maga közéjük állott, mikor Feri káromkodva fölfelé kezdett emelkedni, egy hatalmas ütéssel újra leverte lábáról. Ha Mónus iparkodék, akkor azt látta el úgy, hogy visszaesett.

— Nesze, fiam, lőjártatás a más jószágán! — oktató őt az idegen — neked meg itt van a henczegésért, atyámfia! — fordult Szép Ferihez, megkettőzve a porcióját.

A két legény, mint a kigyó, úgy vonaglott a lábai előtt. A csáti bot irgalmatlan pontossággal találta el éppen azt a testrészt, amely a magasba iparkodott. Utóljára elnyult mind a kettő, ordításukkal majd fölveték a rozzant csárdát.

— Fiaim, — mondá higgadt szelidséggel, egy-egy csapást mérve rájuk újra — ez csak a bevezető ahhoz, amit akkor kaptok, ha még egyszer beszemtelenkedtek a gémesi határba, haneha szolgálatba álltok.

Kalas megdermedve nézte végig ezt az egzekucziót. A korcsmáros nyugodtan pőfé-

kelt a söntés mellett, csak a vállát vonogatta.

— Megmondtam, ugy-e, — mormogta elégedetten — hogy térjetek ki a nemzetes ur utjából. Most már ti lássátok.

A nemzetes ur is, ugy látszik, megelégette már az abrakoltatást, mert átadta Kalasnak a csáti botot.

— Engedje meg, öcsém, — mondá neki — hogy a botját vettem elő, de hirtelenében más nem akadt a kezemügyébe, amivel a két jómadarat emberségre tanithattam volna. Köszönöm, alkalmas egy készség!

Avval megitta még megmaradt borát. Fizetett, s minden jót kívánva a hátramaradóknak, eltávozott.

A földön tetrengők közül csak akkor mert fölülni Mónus András. Megsimogatta szakállát az álla alatt.

— Feri koma! — szólal meg egy kis gondolkodás után.

— Hallom! — válaszol a másik keserves jajgatással.

— De jó volna ez az ember, az a nemzetes ur, vagy mi, közénk harmadik czimborának! — mondja Mónus mély meggyőződéssel.

Kalas is elkészönt a csárdástól, a kíváncsiság nem hagyta nyugton. Vajjon merre vette utját ez a különös ismeretlen? Ott ment előtte lépést, ugy látszik, ő is azon az uton halad, amelyen maga is iparkodnék. Meggyorsította lépteit, hogy utolérje. Az idegen hátranézett s megállította lovát.

— Hová, merre szándékozik, öcsémuram?
 — kérdi Kalastól bizalmas nyájassággal.

— Nagy-Gémesre megyek, — válaszol Kalas — ha ugyan ma estig odajuthatnék.

— Odamegy? — kérdi elcsodálkozva az idegen. — Ezen az uton is odaérhet — mondá feltekintve az égre, hogy a nap járásáról megtudja az időt, — ugy esteli harangszóra, azonban mutatok én öcsémnek egy gyalogösvényt a buzavetés között, arra rövidebb az útja. Aztán — kezdi el egy kis szünet mulva — mi jóban fárad, ha ugyan rossz néven nem veszi kérdésemet? Ugy nézem diákember.

— Az vagyok, uram, — felelé Kalas mosolyogva, — de most nem szuplikálok¹, a presbitérium meghívására gimnáziumi tanítónak mennék ki.

— Ugy! — mondá lovát elindítva. — Csak azt gondolom, öcsém, hogy egy kicsit korán jön még.

— Hogy érti ezt a nemzetes ur? — kérdi a diák megdöbbenve.

— Hija van még annak a gimnáziumnak, öcsém, ugy értem. Nekem ugyan nincs gimnáziumba való fiam, bővebben nem foglalkoztam a dologgal, de ugy hallottam, hogy a német kezdte ott a zenebonát. Eddig megvolt a gimnázium egy rektorral, olykor-olykor, ha több volt a gyerek, egy-egy ideiglenes konrektort is hoztak mellé segítségül a kollégiumból. Magam is ott

¹ Segítséget gyűjteni a kollégiumnak.

végeztem a hat osztályt. Onnan egyenesen a kollégiumba mentünk subszkribálni.¹ Azért ember vált belőlünk. De most a német azzal fenyeget, hogy becsukja az iskolát, ha legalább három rendes tanítót nem fogad az egyház. Abrahám pap, meg Fodor Gerzson persbiter erre összesugtak-bugtak s arra végezték, hogy Tiszaszabályozás folytán megszabadult mintegy ezer köblös rétet fele részben az iskola javára, fele részben a városi közköltőre szánják. Ebben aztán a presbitérium is megegyezett, mert most rendes városi gyűlés, tudja öcsém, nincsen. Cakhogy Máró Gábor, meg Alföldi Pál uraimék alig három hét előtt nyakukba vették a várost, eljártak mindenkit, hogy ne engedjék a jussokat. A földet fel kell osztani az igazi hajdu fiak között. Vannak is szép számmal ilyen ellentártók, a másik Betlendi pap pedig a népiskolának akarná a földet, mert hogy ő meg a népiskola felügyelője. No így aztán nem tudni, hová döntik majd el a dolgot. Hát azért mondtam, hogy korán érkezik öcsém.

— No, akkor — mondja elkeseredve Kalas — nem tudom, mi lesz velem.

— Hiszen — biztatá az ismeretlen — minden jóra fordulhat. Magam is, hogy öcsémet megismertem, majd a gimnázium mellett szavazok, ámbár, mondom, nekem nincs fiam, akit bejárathatnék. No, de itt van ez

¹ A felsőbb tudományok hallgatói aláírták az iskolai törvényeket.

a gyalogösvény. Csak ezen maradjon mindig. Ez kijár a Téglás szőlőre, onnan majd meglátja a vörös szélmalmot, ott végződik a gyepek, s ott kezdődik a város. Nekem még egy kis dolgom van itt a kőszegi tanyán. Aztán kihez száll öcsém?

— Kozma Feri barátom levelét viszem édesanyjának.

— No, akkor jó szállása lesz, derék öreg asszony. Isten áldja meg.

Elindította lovát, de visszafordult a hátról:

— Aztán kinek is hívják öcsémet?

Kalas megmondta.

— Isten éltesse, csak legyen jó reménység.

Kalas szomorúan fordult a buzavetés közé. A jó reménység nem igen környékezte. Végképpen elkeseredett. Elhívják a bizonytalanra, s alkalmat adnak neki olyan ballépésre, amelynek következményeit egész életében megsínyli. Mi lesz már most belőle, ha itt sem maradhat? Vissza nem mehet a kollégiumba, itt nem lesz rá szükség, hová fordul, hová hajtja le árva fejét. A szülei házába ilyen szegénység után nem teheti be lábát, világga kell mennie. Földönfutóvá teszik a gémesiek.

Megállt a gyalogösvényen. Homlokát kezdte törölgetni, hogy kuszált gondolatait rendezze.

— Be se megyek Nagy-Gémesre, nehogy szegénységgel jöjjek onnan vissza, — gondolta elkeseredve.

Kétségbeesetten megfordult s visszafelé tett egynéhány lépést.

— Legfeljebb bojtárnak szegődhetem Nagy Sallai András uramhoz, — mondá keserű mosolygással. — Ejh, jó az Isten, rábízom magamat, az viselje gondom. Bevonulok Gémes városába.

Megfordult és sebes léptekkel indult a városnak. A gémesi sugár torony ott csillogott előtte biztatóan a nap fényében. Kezdett megnyugodni sorsában. Elvégre a presbitérium meghívója ott van a kollégiumban. Ha vele szemben nem is tartják majd kötelezőnek a meghívást, azt csak szégyelni fogja a tiszteletes testület, hogy a kollégium előljárói előtt szőszegésbe essék és egy pár nagyfejűnek alkalmat adjon rá, hogy a szuperintendenciát isfoglalkoztassa velők. Világos, hogy a presbitérium mindent el fog követni, hogy a föld az iskolának jusson. Ha vannak is ellentártók a dologban, nem következik, hogy izgága kolompok diadalt üljenek.

Ily gondolatokkal tépelődve ért a szőlők alá, s onnan leereszkedve a szélmalomhoz, azontul egy hosszú egyenes utcára jutott, amelynek két oldalán vakító fehérre meszelt nádas házak, nagy udvarral terültek el. A házak mind háttal fordultak az utcának, valamennyi ablakuk az udvarra nézett.

A pulyák az utca közepén építették a porban a csirkéket.¹ Az asszonyok a házak

¹ Alföldi gyerekjáték.

alatt apró csoportokban összeverődve, fonták a szalmakalapöt, ki állva, ki a sárból rakott fehérített ülőkén nyugodva.

A diák megjelenése általános figyelmet keltett. Szívesen köszöntötték minden oldalról. Kalas nem is kérdezősködött senkitől, belépett a szélmalomtól harmadiknak eső kertbe, s végig ment a fehérre meszelt kis ház faragott tornácán, de a veréczét csukva találta, a pitvarajtó különben nyitva volt. Kalas egy tekintetet vetett a tiszaságtól ragyogó konyhára, amelynek falán mindenféle cserépedények pompáztak s meggyőződött róla, hogy senki sincs itthon. Ebben a pillanatban a deszkakerítés felől egy nyájas hang szólalt meg.

— Julis néném nálunk tanyázik, de küldöm mindjárt haza.

Kalas arra nézett. A szomszéd kertből kiáltott rá egy mosolygós arcú fiatal fehér-cseléd. Kalas hallotta, amint a ház felé fordultában már messziről ujságolta Julis nénémnek:

— Vendége jött Julis nénémnek.

— Megyek, szívem, lelkem, megyek már.

Egy szelidarcú öreg asszony nagy gyorsasággal jött elé a kaputól. Egészen a kis eleven Kozma Ferke, női kiadásban.

— Száz közül is megismerném, kedves néném asszony — mondja meglepetve Kalas — a Ferke fiáról.

— Ismeri, édes szívem a fiamat? — mondja az öreg asszony nagy örömmel.

— Kenyeres pajtások vagyunk, levelet is hozok tőle.

Az öreg asszony az örömtől reszkető kezekkel bontotta fel a levelet. Könyes szemekkel olvasta végig.

— A lelkem, a szívem, de gyönyörűen tud írni.

— Szívem, öcsém, hát ott hagyta a papi iskola utolsó évét, ide jött hozzánk rektornak?

— Ide én, néném asszony, — mondá Kalas elvörösödve — csakhogy a rektorprofesszor ur megengedte, hogy minden papi vizsgát letehessek.

— No már a más, lelkem, édes öcsém. A fiamat is hívták ide rektornak, de a fiam azt írta, nem jön, mert ő pap akar lenni, ahogy szegény megboldogult uram kívánta. Az uram papfiu volt, de nem ment fejébe a betű, hát bizony csak szegény gazdálkodó ember vált belőle. A fiunak azonban erősen meghagyta, hogy pap legyen, mint a nagypapja. Nekem bizony eleinte rosszul esett, hogy egyetlen gyermekem a kollégiumban koplal, mikor idehaza lenne neki mit enni, meg aztán a mi kis földünk van, azt is idegen kéz műveli, hol felibe, hol pénzért. Az ilyen magamforma öreg asszony nem tud már utána nézni. De hát belenyugodtam az Isten akaratába! A fiam fiatal, két papunk pedig már nem mai csirke, nem lehetetlen, hogy idevaló pap lesz belőle. Beh jó volna, ha öcsémet is idevaló papnak segitené az Isten.

Kalas elmosolyodott

— A bizony nem volna rossz édes néném.

— De Istenem, csak jár a szám s ide künn ácsorgunk. Parancsoljon beljebb kerülni, szívem öcsém, ide — ide a tessékházba.¹ Én meg majd — mondá jóakarattal — körül nézek az udvarban egy kicsit.

Egy kis szolgálóleány hamarosan tüzet rakott a konyhában, a néni pedig a csirkék körül mesterkedett az udvaron. Mikor bejött, ráért Kalassal is beszélgetni.

— Vannak itt ellenségei a gimnáziumnak, no de azokkal majd elbánik Fodor Gerzson, különben ezek csak amolyan földéhes paraszt emberek, akik még olvasni se tanítanák fiokat. Alig látszik ki a földből a gyerekek, már küldik az eke után, míg magok csak a szót hajtják a városban, s isznak, mint a kefekötő.

— Kicsoda az a Fodor Gerzson? Kérdi Kalas kíváncsian.

— Az a mi főjegyzőnk. Azaz volt a magyar világban, de mi most is annak tartjuk. Bajunkban most is csak hozzá fordulunk. Derék, jó ember, csakhogyzugori, pedig töméntelen pénze van. Azt mondják, azért nem vesz feleséget, mert az asszony pénzbe kerül. Így aztán a «vesző» magánosságban éli napjait. Az ő szele az, hogy a rétet az iskolának adjuk, de Máróék fel szeretnék osztani, ami nagy bolondság, mert mi jut egyre-egyre? Semmi! Iskola pedig úgy is

1 Az ünneplő diszesebb szoba.

csak kell. Ha apáink fel tudták tartani, mi sem lehetünk rosszabbak náluk. Ábrahám pap is emellett volna, persze neki három fia jár a rektor elébe. A másik pap, Betlendi, az álnokság edénye, a meg azt beszéli, hogy elemi iskola kell csak nekünk, annak adjuk a rétet, még bujtogatja Máróékat. No de én nem hiszek neki, annak mindig csak azon jár az esze, hogy az egyházi adót emelje, még a templomban is arról papol. Ábrahám pap, ha beszél, sirni lehet azon. Oh milyen arany szája van! Ha valakit temet, úgy elsíratja maga is, mintha édes gyermeke volna.

A néni közbe sürgött-forgott a konyhán, aztán feladta a vacsorát, s puha ágyat vett a fáradt vendégnek.

— Aztán, édes szívem, számlálja meg a gerendákat, mielőtt elaludnék, mert akkor az első álma teljesedni fog. Álmodjék szép és jót.

Kalas mosolyogva köszöné meg a jó néni gondosságát. Lefeküdt, s álmában Fodor Gerzsonnal és Ábrahám pappal küzdött a csökönyös hajduk ellen az iskola mellett, míg csak a fényes nap újra nem tekintett be a kicsi ablakon.

IV.

Két pap és egy presbiter.

— Ugy, ugy, lelkem, — mondá Julis néni, mikor másnap reggel tejjel bőven megvitatta vendégét — csak Ábrahám paphoz menjék. Betlendi tiszteletes urtól jó óvakodni. Mogorva, szigoru ember, különben is ellensége a gimnáziumnak, ellensége lesz szívem öcsémnek is Ábrahám pap csupa jóság, csupa szivesség, majd meglátja lelkem, milyen ember az. Csak odamenjék, öcsém. Azután azt mondanom sem kell, hogy míg másképp nem fordul a sorja, én szívesen látom szegény hajlékomban, s ellátom úgy, mintha fiam volna, amint szegénységetől kitelik.

Ilyen jó tanácsot látta el Julis néne Kalast, akinek csak az a nagy hév tűnt föl, amelylyel Ábrahám papot dicsérte, ajánlotta neki, míg Betlendi tiszteletest ócsárolta.

Kalas hát elindult papot látni. A járását azonban nem tudván a városban, csak úgy toronyiránt indult el. Ugy gondolkozott, hogy a papi lakásnak is ott kell lenni valahol a templom körül. Kérdezősködni meg restelt, így aztán végigment egynéhány utcát, még több zugot, de a toronyhoz csak nem tudott közelebb jutni, sőt úgy látta,

mintha mindig ugyanazon az utcán járt volna. Ugyanazon házak, ablak nélkül való falakkal, előttök ákáczsor, amely a bejáró kapu előtt megszakadt, imitt-amott egy-egy töredezett deszkadarab, talán azzal a jó szándékkal odatéve, hogy a sárban el ne merüljön a járó-kelő, de amit gondosan elkerül minden teste épségét féltő lélek, nehogy nyakát szegje rajta. Még a sárból rakott ülőke se hiányzott sehol a fal alatt. Kalos sehogy se tudott tájékozódni a maga eszével ebben a népes városban, s a még nagyobb egyformaságban. Kénytelen volt egy vörösképu, nyirt bajuszu ember eszéhez fordulni segítségért. Megkérdezte, hogy juthatna leghamarább a papokhoz?

A derék ember egyet rántott a mándliján s nyakát az ég felé igazítva, mintha onnan olvasná le a választ, — mondá nagy humugással, mint valami öreg bagoly.

— Az egyik pap a Nagy-uton a kilenczszáznyolczvanhatodik, a másik a kilenczszáz-kilenczvenedik szám alatt lakik.

— De én idegen vagyok s éppen azt nem tudom, merre van a Nagy-ut.

A jó ember még mindig az égből beszélt.

— Végigmegy az ur a Nyiri-uton, onnan befordul a Malom-zugba, balkérről hagyja a Csuka-zugot és a Mihályi-uton befordul, annak a feléig megy, onnan a Kis-Közre tér s a Morgó-fokot megkerüli, ekkor ér a Sirályra, s átvág a Rétoldalra, oda torkolik a Nagy-ut.

Kalasnak a feje szédült a sok utcza és zug és a köz nevétől. Ijedten próbálta utána mondogatni, de a fele se jutott eszébe. Azt se látta, hogy az a különös ismeretlen, akivel tegnap a Samuban találkozott, mosolyogva megáll mellettük s hallgatja, mit beszélnek.

Az utbaigazító tovább hummog.

— Aztán valami ügyes-bajos dologban keresi az ur a két tiszteletest? Akkor csak Betlendi tiszteleteshez forduljék. Annak a szaván elindulhat, Abrahám pap csak sirni tud, hogy az asszonyok bolonduljanak utána. Alakos ember az, mindenki előtt tiszta akar maradni, s mindenkinek a szája ize szerint beszél. Betlendi megmondja az igazat. Kerek perecz! Így ni! Mióta az elemi iskola Betlendi pap keze alatt van, nemcsak olvasni tud a nép, de meglátja az igazságot is.

— Sohase keresse kelmed, Máró Gábor uram olyan nagyon azt az igazságot, különösen pedig ne plántálgassa másokba, — szólalt meg az ismeretlen mosolyogva — az én öcsém nem tesz különbséget a két pap közt; egyik olyan gémesi pap, mint a másik.

— Tagadom, még ha nemzeti uram állítja is, — hummogott az igazságkereső férfiú bajuszához kapkodva — mert az a pap, aki rendbe tartja az eklézsiát, nem pedig az, aki fölére fekszik és alszik, legfőlebb sirni ébred fel valamelyik temetésen.

— No, én nem vitatkozom itt Máró uram-

mal. Nyugodtan várom azt az időt, mikor egyszer nagyon megüti a lábát azon az uton, melyen elindult.

— Az ugy lesz, nemzetes uram, hogy az Isten ő szent felségének tetszeni fog. Mindazonáltal én az igazságnak leheletem fogytaig keresője leszek.

— Mondja inkább, Máró uram, hogy a zene-bonának. De hagyjuk ezt. Tökmag Jámbor Andrást nem látta-e valahol? Hol tanyázhatik az most?

— Haneha Fakengyel Józsa Pistánál lesz, — mondá Máró, újra az eget vizsgálva. Ennek most háza is került a Rétoldalón. A 282-ik szám az övé.

— Ugy, no annak a háza tájékán széjjel-nézek

— Valami sorja akadt?

— Azoknak mindég van. Istennek ajánlom Máró uramat. Menjünk öcsém, majd megmutatom a papok lakását, ugyis utamba esik.

Máró is hümmögött valamit a bajusza alatt, s utnak indult. Kalas érdeklődve nézett utána, nem állhatta szó nélkül.

— De különös egy ember.

— Az, — hagyá helyben az ösmeretlen — a malomalatti politikusok esze. Mikor összegyűlnek a malomházban, ő tartja őket szóval, azért aztán a kulacs bort, a tüzelő szalmát nem kell neki hozni a társaság melengetésére. Van esze a parasztnak. Amint látja, öcsém, most is megmondta még a háza számát is annak, aki

után tudakozódtam. Tegyen próbát vele, akármelyik gémesi embert kérdezzen meg tőle, hogy hol lakik, Máró Miklós rögtön leolvassa az égről. En csak azért állok szóba ezzel az agyafurt, tökéletlen emberrel, aki mindenképpen szerepelni akar. Mondtam Fodor Gerzsonnak, s a két papnak, hogy ne hagyják ki a réti dologból, de nem fogadták meg a tanácsot, most Máró uram bujtogatja a várost a gimnázium ellen.

— Nemzetes uram — kiált a fal melletti ülőkéről egy pipázó ember panaszosan — elveszett két birkám a minap.

— Az esze vészett el kendnek — vág vissza dühösen Kalas kísérője. Vénységére már számolni se tud. Hatvan volt, annyi van most is. Mit bolondítja az embert? Csak nem akarja, hogy kettőt hozzálopjak?

— Az bizony úgy lehet. Majd még egyszer megszámolom. Köszönöm nemzetes uram szivességét.

Kalas csodálkozva nézett, hol az öreg gazdára, hol kísérőjére. De az folytatta a beszédet:

— Ábrahám pap, akármit is mond róla Máró uram, testestől-lelkestől papi ember. Csak a prédikácziónak, meg a bibliának él. Azt olvassa egész héten, hogy vasárnap elragadja papolásával a közönséget. Igaz is, hogy olyan kedves hangja van, hogy ha csak annyit mond: adjon Isten minden jót, úgy esik az embernek, mintha czukorral jól tartotta volna. Szereti, ha dicsérik, azért

legfeljebb csak suba alatt tesz egyiknek-másiknak ellenére, szemben mindenkivel meg tud egyezni, még ha nagy rábeszélő képességét hiába pazarolja is valami makacs emberre. Betlendi tiszteletest már más bordában szótték. Azt első sorban az elemi iskola és az egyház anyagi ügyei érdeklik. A többi mind mellékes nála, aki aztán ebben akadályokat gördít elébe, azon keresztül-megy, ha saját testvére, vagy kollégája volna is. Roppant tevékeny ember, mindenre ráér, járja az iskolákat, kinn gazdálkodik a Czinkón, tanul tömérdeket, közbe-közbe takarékpénztárt, népbankot, egyesületeket fundál. Otthon ritkán van. Vagy a Czinkón, vagy az iskolában keresik, azért Czinkós papnak is hívják. Ugy hallom, hogy mostanában beteg, nagy kinnal tud csak egy-egy falatot lenyelni. De itt vagyunk már öcsém. Az északi papházban lakik Ábrahám, a déliben Betlendi. Már most öcsém oda menjen először, ahová akarja. Nem tanácsolok ebben a tekintetben semmit, mert még azt sütnék ki belőle, hogy valamelyik ellensége vagyok. Már pedig jó a papokkal bekességben élni.

A nem tanácsolható ismeretlen sietve menekült Kalastól, aki most már igazán nem tudta mitévő legyen? Ha így mérik az ellenséges indulatot Gémes városában, akkor egyik pap okvetlenül ellensége lesz. De melyiket válaszsza ellenségének? Az északi papház közelebb van, oda menjen először? Vagy fölírja papirosra a papok neveit, s

amelyiket kalapjából előbb huzza ki, annál tesz először látogatást? Az utóbbi terv természetesebbnek látszott előtte, azért ezt választotta. A kalapból Betlendi pap neve jelent meg először. Ahoz indult hát. De szerencsétlen órában csinálták azt a kalapot. Mikor a tornáczra lépett, a pitvarból egy ember ugrott elő; mintha puskából lőtték volna ki, utána meg egy nehéz sodrófa repült egyenesen a hátára. Az ugró ember meggörnyedt a sulyos csapás alatt, nagy mormogással, még nagyobb sietséggel rohant ki.

— Mire való ez már nagytiszteletű asszony? — kiáltozta visszafelé, elkeseredve. Asszonynak való ez? Ki látott ilyet, hogy asszonytól szaladjon az ember?

A nagytiszteletű asszony a pitvarajtóból beszélgetett.

— Haszontalan parasztja! csak még egyszer tedd be a lábad az udvarra, összetöröm a kezéd-lábad. Mi közöm nekem a te egyházi adódhoz? Eredj a püspökhöz panaszra, ha sokallod, de előttem többet ne állj meg, mert háromszáz istennyila üt beléd egyszerre!

Kalas kővé vált, mint valami bálvány. Mikor magához tért, ő is kifelé iparkodott a kis kapun. A megkinzott ember éppen ekkor nézett ijedten maga körül. Magát már elég biztonságban érezvén, keserves ábrázattal tapogatta a hátát.

— Megcsufolt! — nyögte szomoruan. — Ez aztán a baltás papné!

Kalas visszaindult az északi papházhoz, amelynek pitvarából a fal közepén ijesztő csillogással ragyogott rá egy nagy réz tepsí. Ott meg a tornáczt surolták. Kalas megzavarodva lépegetett le az óvatosan kiterített zsákvászonról a megsikált deszkára. E nagy bűnéért egy ősz, kicsi, sovány asszony méltó haraggal támadt rá:

— Az a vászon arra való, hogy azon járjanak!

Kalas megzavarodva forgatta kezében a kalapot és kezét csókolt a nagytiszteletű asszonynak, s félénken kérdezé:

— Itthon van a nagytiszteletű ur?

— Benn van a muzeumában. Azon az ajtón menjen be, s a tornác végében levő ajtóra mutatott. Külömben mi jóban jár?

— Én csak rektor szeretnék itt lenni!
— válaszolt Kalas szerényen.

Mikor benyitott az ajtón, a nagytiszteletű ur a tükör előtt állott és kenetteljesen papolá: «Mert szerelmeseim, boldogok azok, akik az ur nevével járnak.» Hát ott ki jár? kérde a nagytiszteletű ur, visszafordulva az ajtónyikorgásra.

— Csak én volnék — felelé Kalas, erősen restelkedve és zavarában csak a rektor-professzor elbocsátó levelét tudta a nagytiszteletű ur felé tartani.

Galambősz, magas szál ember volt az arany száju pap, jószágos arczczal, de vastag fehér bajusza s az álla rángatódzni kezdett, mikor az íráson a kollégium pecsétjét meglátta. Elborult arczczal méregette végig

a diákot, aztán leült az asztal elé, a karosszékbe, s kis ujjával nyomkodta a hamut ezüstkupakos tajtékpipájában. Morogva nyitogatott ki egynéhány fiókot, s becsapta egymás után, mintha nem lelte volna benne, amit keres. Végre felállott s az ajtón kiszólt:

— Lelkem, megint elvetted a pápaszemet — mondá feleségének neheztelő hangon.

— Jó, jó, csak ne haragudj, egy kis újságot olvastam, — válaszol a papné — beküldöm Kaláritól.

A cselédleány behozta a pápaszemet, a nagytiszteletű ur nem a szeme elé, de a homloka bubjára tolta az ezüstös jószágot, s úgy tanulmányozta a rektorprofesszori írást. Közbe-közbe az íráson felül Kalasra vetett egy-egy pillantást.

— Nem értem a dolgot, sehogy se értem, — mondá végre bánatos hangon, szelid lemondással. A rektorprofesszor ur személyesen irt nekem, ebből a levélből, az elbocsátó levélből is bőven megértettem, hogy öcsém első diákja a sexeniumnak, azért gémesi működéséhez a legjobb reménységgel vagyok és vagyunk. Ez eddig rendben volna. Csak az a csudálatos dolog, hogy a nagytiszteletű és tudós rektor professzor ur e nagyföntosságú dologban, oly gyorsan, hogy ne mondjam, kevés gondolkodással járt el. Én a presbitérium meghívó levelét, amely szerint rektort kíván, egy hónapi komoly megfontolás után küldtem el, a nagytiszteletű rektorprofesszor ur pedig már elhamar-

kodva, a második héten elküldte rektor öcsémet Gémesre. Az ilyen káros sietségnek igen szomorú következményei szoktak lenni. Félek, nagyon félek, hogy itt is úgy lesz.

— De hiszen a presbiterium meghívójában úgy volt megírva: «mielőbb kívánja» az új rektort — bátorkodék Kalas megjegyezni.

— Az úgy volt megírva, — hagyá helyben a nagytiszteletű ur — de ott magától értetődik, hogy a «mielőbb» okkal-móddal essék meg. Ez csak a periodus kerektsége miatt maradt el, különben sem a presbiterium, sem a nagytiszteletű ur méltósága nem engedi meg, hogy ily figyelmeztető, utbaigazító szavak kerüljenek a szövegbe. Ezt a gondolkodó fő írás nélkül is eltalálja és alkalmazni tudja. Ha nem alkalmazzuk kérem szívesen, ilyen zavart idézünk elő, mint most is. A presbiétriumnak még eddig nem volt módjában, de még ideje sem volt a fizetésről gondolkozni úgy, hogy rektor öcsém buzgósághól és a tanítás ügye iránt való odaadásból fog csak tanítani. Istentől várván ezen dicsőreire méltó iparkodásának megjutalmazását, noha az anyagi jutalom is annak idejében nem fog elmaradni. Ha azonban a rektor-professzor ur kellő megfontolással van a dolog iránt, a jutalom abban a perczen meg lett volna, amikor rektor öcsém ide betette lábát.

Kalas megsemmisülve tapogatta zsebében azt a három ezüst huszast, amelyet egy prédikációért nyert a kollégiumban, s a

mely minden vagyona volt. Abrahám pap kötelessége szerint vigasztalni iparkodott a szenvedőt.

— Az Isten rendelésében, mint jó kereszténynek, megnyugszunk mindannyian — folytatta áhitatosan. Békességes türelemmel várjuk, míg végzetetlen kegyelmességével megengedi sorsunk jobbra fordulását. Ez előbb vagy utóbb nem fog elmaradni. A rendíthetetlen hit erős sziklavára a gyarló embernek. Különben rektor öcsém a poétákat¹ és a rétorokat² fogja tanítani.

Majd intézkedem, hogy a gramatistákat³ az eddigi konrektor, a syntaxistákat⁴ pedig a rendes rektor fogja vezetni. Amint ebből is meggyőződhetik rektor öcsém, teljes méltánylással vagyok képessége iránt, várom is, hogy ennek várakozásomon felül megfeleljen.

A nagytiszteletű ur Kalas kibocsátó levelét egy fiókba zárta, mondván, hogy ezt annak idején a presbitériumnak előterjeszti. Azután levette pápaszemét homlokáról, s betette a nagy bibliába. Kalas öntudatlanul érzi, hogy a kihallgatásnak immár vége vagyon. Elbucsuzott szomorúan, ment anélkül, hogy tudná mit tesz, a másik pap lakása felé.

A kis kapuban egy papi külsejű gömbölyű ember a torony felé fordulva, karjával

¹ A mai ötödik gimnáziumi osztály.

² Hatodik osztály.

³ Első, második osztály.

⁴ Harmadik, negyedik osztály.

olyan mozdulatokat tett le meg fel a levegőben, mintha harangoznék. Erre a toronyból egy harsány hang felelt vissza:

— Értem, nagytiszteletű ur!

A következő pillanatban az óramutató tizenegy és egynegyed óráról nagy berregéssel a tizenkettő felé indult s ott megállt, amire a harang is megkondult. A nagytiszteletű ur az első kondulásra nyugodt lélekkel megindult a pitvarba, s bejelenti feleségének:

— A délut huzza, hozzátok be vágott pecsényémet a muzeumba. Jól megvágátok?

— Nagyon puhán, — felelé a papné? Nem ebédelsz velünk?

— A Czinkóról jövök, — felelé a nagytiszteletű ur kitérőleg.

A cselédleány vitte utána az ebédet, s a nagytiszteletű ur bort is hozatott egy rengeteg órában. A pap megkísérte az evést, de csak kinnal tudott egy-egy darabot lenyelni. A cselédleány szánakozó tekintetet vetett az ajtóból.

— Eredj dolgozdra! — dörgött rá a pap dühösen.

Nemsokára Kalas is megérkezett, akit a pitvarban a nagytiszteletű asszony töviről-hegyire kikérdezett, s addig el se eresztette, míg élete históriáját tőle meg nem tudakolta. Betlendi papnak köszönvén, annak első szava ez volt:

— Hivatalos dologban tetszik engem keresni?

— Amennyiben én volnék a meghívott

új rektor és tiszteletemet kívántam tenni a nagytiszteletű urnál, — válaszolt Kalas megtűődve.

— Az a meghívás, — jelenté ki Betlendi pap, fölkelve a tányér mellől — egyházi törvényeink szerint nem érvényes. A mi dolgunk most csak félig hivatalos, hát így az asztal mellett is beszélhetünk róla — Nem érvényes a meghívás, mert a presbiterek legnagyobb része nem volt jelen azon a gyűlésen, ahol ebben határoztak, részint meg se voltak hívva, részint nem jelentek meg, mert az ügy nem volt inyükre. Magam is látva e szabálytalanságot, figyelmeztettem rá a nagytiszteletű Ábrahám urat, az egyházi elnököt és a főkurátort, s a gyűlést otthagytam.

Kalasban a vér mozdulni kezdett erre az egyházi jogi véleményre.

— Ha nem volt érvényes, akkor vajjon miért küldték el a nagytiszteletű urak a kollégiumba a meghívót? — kérdi elkeseredve.

— A meghívót a nagytiszteletű kollégám küldte el. Nekem csak akkor szólt róla, mikor már vitte a posta. Már akkor rögtön megmondtam neki róla a véleményemet, de ő azzal állott elő: lehetséges, hogy vállalkozó se akad rá, mert a fizetésről csak annyi van a meghívóban, hogy erről később fog a presbitérium határozni.

— De hát ha ez így van, akkor tulajdonképpen mit keresek én itt? — folytatá Kalas növekedő méltatlankodással.

— Sajnálom a tiszteletes rektor urat, — válaszolt Betlendi. — De azért nem oly kétségbeesett állapot, amint első tekintetre látszik. A népnevelés ügyét okvetetlenül fejleszteni kell. Ekkor, amint az új ötödik és hatodik osztályt megnyitjuk, tiszteletes rektor urat a hatodik osztály tanítójává szívesen megteszszük. Rajta leszünk, hogy ez a fizetés ne legyen kisebb a mostani gimnáziumi tanítók fizetésénél, — végzi Betlendi pap biztató szavakkal. Ezt annyi-
val szívesebben teszszük meg, mert a rektorprofesszor ur hozzám írt levelében, mint olyan embert mutatta be nekünk, akiben a tanítás ügye buzgó és fáradhatatlan munkást fog nyerni.

— De nagytiszteletű uram, engem a presbitérium nem elemi iskola tanítójának, hanem gimnáziumi rektornak hívott meg.

Erre az ellenvetésre a nagytiszteletű ur összehuzta a szemöldökét. Kezdett az ablakon kinézegetni, s úgy mondá, minden szót erősen megnyomva:

— Akkor ha ezt az alkalmazást nem fogadja el a rektor ur, a gimnáziumi tanítóságra való meghívás a dolog természeténél fogva, mint érvénytelen megsemmisülne. Porkoláb János uram! — kiáltott ki az ablakot megkocogtatva — kérem egy szóra! Betlendi pap újra erősen megverte az ablakot.

Az utczáról egy tisztos, kékbe öltözött öreges ember odavillantott szemével az ablakra, de azért nem állott meg. Csak a má-

sodik koczogtatásra mormogott valamit a bajusza alatt, s lassan közeledett a papi házhoz.

— Mert úgy tessék felvenni a dolgot — folytatta Betlendi pap — gimnáziumra a földmivelő városban semmi szükség. Négytől nyolczig ha akad tanuló egy-egy osztályban, de ezek is jobbmódu szülők gyermekei, úgy hogy bátran elmehetnek kollégiumba is, ahol alkalmasabban végezhetik a tanulmányot, mint itt. Azért az egy-két gyermekért iskolát tartani nem érdemes.

Porkoláb János uram már hallotta az utolsó szavakat és kedvetlenül beleszólott a dologba.

— Már hiszen nagytiszteletű uram, annyi pulya van a gimnáziumban, amennyi e nemes városból telik. Több csak úgy lehetne, hogy ha máshonnan jönnének ide tanulni. De erre meg mi szükségünk van nekünk? Miért neveljük mi urrá a más gyermekeit? Alapítsanak ők is gimnáziumot, ha pulyáikból embert akarnak taragni. Ide ugyan egy se jöjjön! Én be sem fogadnám őket. Majd bizony, a mi pénzünkön más gyarapodjék a tudományokban!

— Ez nem keresztyéni beszéd, Porkoláb uram, kurátor uram! — mondá a pap.

— Hát az meg keresztyéni beszéd, hogy a nagytiszteletű ur a saját anyja ellen beszél? Engedelemmel legyen mondva, nagytiszteletű ur valóságos anyagyilkos. Az ellen szól, aki felnevelte. Ha nincs ez a gim-

názium, vajjon nagytiszteletű urból lesz-e valaha gémesi pap?

— Nem arról van itt szó, kurátor uram, — viszonzá a pap, a nagy órrasból töltögetve a poharakba — hanem az a kérdés: mire van szükségünk: erős népiskolára-e, vagy gyenge népiskolára és még gyengébb gimnáziumra? Hiszen ha mind a kettőt lábra tudnók állítani! De így csak tengődés az életük.

— Nekem kell mind a kettő! — mondá Porkoláb uram nagy határozottsággal. Ugy iparkodunk, ahogy lehet.

— No, de igyunk egy kis bort — mondá a pap. Ime, itt van az új rektor, igyunk az egészségére. Enni már úgy se tudok, talán egy kis folyadék leszaladna még torkomon.

Porkoláb uram illő meglelégedéssel tudomásul vette, hogy az új rektor immár megérkezett, sőt erős meggyőződésének is kifejezést adott ilyen formában:

— A rektor uram jól járt, mert jó helyre jött. Gémes jó Gémes. Igjunk rája! — Barátságosan koczintott a rektor urral.

Kalas ivott de keserű volt neki a Betlendi pap bora, Gémes dicsérete se igen fogott rajta. Éppenséggel nem volt elragadtatva a jó Gémesről. Szomoruan megindult, s mintha ő tudná legjobban az utat, ment egyenesen az orra előtt, se látva, se hallva. Nagy időbe került, míg az ismeretlen utcák egész során Julis nénéhez jutott, aki nagy szemrehányással készült őt fogadni, hogy ime, a leves elhűlt, a jó főzelék megöregedett a

nagy várakozásnak miatta, de mikor szomorú ábrázatát meglátta. a kanalat is elejtette kezéből. Töviről-hegyire kikérdezte, mire végezte dolgát eddig, de rendithetetlen bizalommal volt Kalas sorsa iránt. A jó asszony mindennel meg volt elégedve, Betlendi papnak is mindent megbocsátott, noha ez láthatólag nagy erőmegfeszítésbe került.

— Már látom, rendben van szivem, lelkem a szénája, rendben van már. Nagyon szeretik itt Gémesen. A rektorság után jön a papság. Már látom lelkem öcsémet, mint gémesi papot. Ugy bizony — tevé hozzá fejét rázogatva — ketten lesznek itt papok a fiammal!

De egyéb jó hírrel is tudott kedveskedni a derék asszony.

— Még nem huzta a delet — mondá nagy élénkséggel, mikor a kis kertbe mentem egy kis ugorkáért. Mondom: jó lesz a tehénhushoz. Lehajlok a bokor tövéhez, hát valaki a kerítésen keresztül az utcáról rám köszönti a jó napot. E — mondtam magamban — Fodor Gerzson uram lesz, ezer közül is megismerném éneklő hangját. Fölnézek, csakugyan ő. Fogadom a köszöntést, amint illik, — mert hát Fodor uram, mig Istenben boldogult uramnak is sok javával élt, de meg nekünk mindég egyengette az utunkat a törvény előtt, most is ha valami sorom akad, csak hozzá fordulok tanácsért — hát modom, Fodor ur rögtön azt kérdi: csakugyan megjött a diák? Ugy hallottam *János* Gábor uramtól, hogy ide szállott

az öcsémasszonyhoz? Tetszik tudni, Fodor uram okos ember. Pesten tanulta a törvényt, de csak úgy parasztosan, diákoknak hívja a rektorokat. Mondom neki: megjött a vesző, de bizony nagyon szomorú, mivelhogy semmi bizonyosat nem tud még az iskola állapotjáról. Nem tud-e? — csodálkozék Fodor uram — hiszen az írás a kezében van, ennél már biztosabbat mi halandó, gyarló emberek nem adhatunk neki. Igen, — mondom én — de a rét dolgában ellentartók vannak. Ha vannak is, — felelé Gerzson ur — az nem az ő gondja. Kiköltözék én ebből a városból, ha azok az izgága emberek volnának itt az urak. Már iskolánk se legyen, nem elég, hogy a többiben a német uralkodik mindenütt. Ezt mondotta, lelkem és jól mondotta, mert okos ember az a Fodor Gerzson.

Kalas kezdett megnyugodni sorsában. Ez a beszéd lecsillapította háborgó gondolatait. Ugy látszik, erős pártja van itt a gimnáziumnak, amely nem hátrál meg egykönnyen. Azonban megütötte fülét a Karos Gábor név is. Megkérdi Julis nénitől, ki legyen ez az uri ember?

— Hát nem ismeri öcsém? — csodálkozik a jó néne — hiszen úgy mondta Fodor uram, hogy egy darabig együtt utaztak a pusztán is.

— Hát az volna *JK* Karos? — válaszolt Kalas. — Bizony én a nevét nem tudtam, pedig kíváncsi voltam rá.

— A mi felelős örünk, — világosítá fel

őt a néni — ő vigyáz föl a szegény ember holmijára, mert mi bizony nem fordulunk a német zsandárokhoz segítségért. Azok csak arravalók, hogy Bergengócziába küldjük őket, ha keresnek valamit. Az ő dolguk, ha találnak-e! Hiába uralkodik a német, azért mi minden ügyünket magunk intézzük el a régi főhadnagygyal, Boglyarakó Gáti György urammal. Holnap is lesz gyűlés az ő csűrében. Oda elmenjen, lelkem. Kalas nagy örömmel, lelkesedéssel hallgatta ezt. Erősen megigérette, hogy elmegyen a Gáti uram csűrébe.

— A nagy törvényházban, ott a piacon, fájdalom, egy németnél rosszabb magyar tanyázik, akit birónak csufol a világ — folytatá a néni. — Mi építettük e nagy kőházat a törvény részére és ő bitorolja a német nevében, míg mi a főhadnagy ur csűrébe vontuk magunkat. De a mi igazságunk, ha csürből kél is szárnyra, a valódi igazság; az övék, ha rablott kőházban lakozik is, hamisság marad, míg Isten megsegyenítve, ki nem kergeti valamennyiöket ebből az országból. Az Isten nem siet, de nem is késik.

Kalas lángoló arczezal kiáltá:

— Ugy van, nem késhetik soká az Ur haragja! Olyanok lesznek előtte, mint a pozdorja a szél előtt, mint az erdő, amit a tűz emészt; szélvész, forgó szél kergeti el őket innen, eszöket veszíti el nekik az örökkévaló.

— Ugy legyen, lelkem öcsém! — hagyá

helyben a néni. — De arany a szava, beh katedrába való!

Kalas kezdett a rendes kerékvágásba jönni. Az elhagyott pipa ismét kegyébe esett. Rágyujtott, s bejárta Julis néni portáját, még az utcára is kinézegetett. Az akácok barátságosan susogtak felé, a csengős szekerek vágatása, a kalapfonó asszonyok vidám nevetése oly kedvesen esett neki, mintha szülő hazájában lett volna. El is indult a fehér házak mentén s gyönyörködve állt meg a gyep szélén, ahol a nagy rónaság végében messze, messze magas kéklő hegyek kapaszkodtak az ég felé. Amint visszafelé ballagott, nem messze a templomtól nyakig begombolt kabátos férfit, maga elé támasztva hosszú vékony botját szembe állt vele a pallón. Kalas kénytelen volt a bot miatt csak illő távolságban állni meg előtte. Csodálkozva néz a vörhenyes bajuszu férfiúra, akinek arc-színe éppen olyan volt, mint a bajuszáé, s minthogy az nem szólt, csak vizsgálta tetőtől talpig, Kalas békességes jó estét kívánt neki.

A derék férfit erre csodálatosan éneklő hangon megszólalt.

— Hogy akarja hát az új rektor?

Kalas szétnézett a levegőben, mint aki nem érti e szót, de minthogy az ösmeretlen erősen a szeme közé nézett merev arczával, úgy gondolta, válaszolni kell a kérdésre.

— Ha már rektor volnék, egy kis rektori fizetést is akarnék a tiszteletes presbitériumtól.

Az ösmeretlen elnevelte magát.

— A rektor többet mond, mint ameny-nyit tudni akartam, azonban nem rosszul beszél. Csak annyit akartam kérdezni, merre megyen rektor ur? De a fizetésről sem feledkezzünk meg annak idejében. Én iparkodtam rajta, hogy új rektort hívjunk még a kettő mellé a gimnáziumba, hát a fizetésről is nekem kell felelni.

Kalas illő tisztelettel kezdett nézni a vörhenyes képű emberre.

— Kinek tiszteljem az urat? — kérdi tőle kíváncsian.

— Fodor Gerzson vagyok, — válaszol a másik kurtán. Délben láttam, hogy Betlendi paptól jött ki. Csak ott volt a rektor ur? — kérde gyanakodó ábrázattal.

— Előbb nagytiszteletű Ábrahám urnál.

— Az már más, úgy jól van — válaszolt Fodor. Betlendi pap tevékeny, munkabíró ember, ezt én is hiszem és vallom. Egy időben mindég együtt fogtunk meg mindent ketten, meg is volt a látatja. Két évvel ezelőtt azonban valami németnek eszébe jut, hogy Betlendi papot az osztrák császár születésnapja alkalmából megimádkoztatja. (Fodor uram e szavak után hóna alá véve botját s megfordulván, megindul a keskeny pallón a templom felé. Kalas nagyot néz, de azután úgy gondolja, hogy neki utána kell menni a botnak és gazdájának. Így aztán illő távolságban követi a patronust, aki anélkül, hogy hátra nézne, folytatja az elbeszélést.) Betlendi általános csodálkozása

sunkra fölmegy a katedrára és imádságát így kezdi: Felsőbb rendeletből könyörgöm hozzád, óh atyám! Egyuttal kéri az Uristent, hogy világosítsa fel az ifju királyt, hogy alkotmányosan uralkodjék. Alig egy hétre rá zsandárok jelennek meg a papházban, azután hozzám is ellátogatnak és mind a kettőnket vasra verve Váradra hurczolnak. Hogy engem miért hurczoltak el, azt maig sem tudom. No ez megvan! Én Betlendi pappal vason ugyan, de azért szép egyetértésben megérkezem Váradra. Együvé csuknak bennünket, aminek mind a ketten nagyon megörülénk. Bezzeg korai volt az öröm. Az első két nap nagy békességben eltelik. Harmadnap telemlitem neki a gimnázium vajudó állapotát, egyuttal elmondom, hogy a réti földekre vetettem szememet, amelynek jövedelméből kitelnék a fentartás költsége. Betlendi nem szól semmit, hallgat. Harapófogóval sem tudtam volna belőle egy szót kirántani egész nap. A rákövetkező éjjel nem alszik, hánykolódik ágyában, s magában motyorékol. Hajnalban felver.

Fodor kis szünet után így folytatta:

— A bibliából Plátótól kezdve Baconig, Apáczai Cseréig, Béla király névtelen jegyzőjétől kezdve Budai Ezsaiásig tücskötbogarat felhoz ellenem annak a bizonyítására, hogy a réti földhöz egyedül és kizárólagos joga csak a népiskolának van. E percztől kezdve életem valóságos kinszenvedés volt. Ejjel-nappal arról beszélt s iparkodott

engem mindenképp meggyőzni, mily káros, veszedelmes princípium, a rétet a gimnáziumnak adni. Egy darabig türelemmel hallgattam, gondolván, majd csak vége szakad. Dehogyan szakadt! Ha egy félórára elhallgatott, mélyen elmerült gondolataiban, kérdéseimre a világeért se válaszolt. Mikor megszólalt, újra a rétet és a gimnáziumot beszélte ujult, kifogyhatatlan, dühös erővel. A szünetek csak arra valók voltak, hogy utána egy újabb két-három órás beszéddel örvendeztessen meg engemet, konok hallgatásakor már fogadalm is vaczogott a düh-től és a félelemtől. Melyik filozófust fogja megint a fejemhez vágni! Azóta is a hideg lel, ha csak valamelyiknek a nevét is hallom. Még álmomban sem volt tőle nyugtom. Éjszaka is felvert, hogy megdönthetetlen, súlyos argumentumaiból épüljek. Végre is méltó elkeseredésemben tintát, papirost kértem és folyamodtam a németekhez, hogy vagy azt a papot vigyék el tőlem más szobába, vagy engem szabadítsanak meg tőle, mert bizonyosan megbolondulok, ha együtt maradunk. Számlálgattam a perczeket, a napokat; ha a kulcs megcsörrent az ajtónk előtt, felugortam, mint az üzött vad, hogy a támadt nyíláson megmeneküljek ettől a szörnyű embertől. Három napig hiábavaló volt minden reménységem. Ott hagytak Betlendi pap szabad prédájának. Negyednap végre megjelent börtönünkben a megyefő, vagy minek is csufolják, s tudtunkra adta, hogy kiváló kegyelemből szélnek ereszt

mind a kettőnket, lelkünkre kötven, hogy ezentul majd jobban viseljük magunkat. Most is restelem, mennyi hálával voltam szivem legmélyén a német iránt eltelve, hogy megszabadított kinszenvedéseimtől. Hiába kiabált utánam Betlendi, hogy álljak meg, úgy elfutottam tőle, mintha osztrák cserepár lettem volna egész életemben. Fölkerestem egy becsületes fuvarost, megalkudtam vele, hogy menten szállítson Gémesre. Mig én egy kis bor és élelem után jarok, és visszajövök, hát a befogott szekéren ki ül nagy diadallal? Betlendi pap, s már megszíról kiáltja, hogy nagyon megörült rajta, hogy ráakadt erre a szekérre, mert egyedül utazni igen unalmas. Keserves ábrázattal ülök mellé, de felfogadom előtte a magas egekre, hogy ha még egyszer csak egy szót szól a rétről, meg a filozófiáról, tüstént leugrom a szekérről és gyalog megyek Gémesre. Betlendi pap ujra rémségesen hallgat vagy egy óráig. Rosszat kezdek sejteni. Egy óra mulva csakugyan megered a szó az ajkán, a rétről meg az igazi presbiterekről. Kétségbeesve megálljt kiáltok a fuvarosnak és leugrom a szekérről. Betlendi sem rest, utánam akar iramodni, mert, ugymond, rögtön bevégzi mondanivalóját, csak még egy kis türelemmel legyenek. Az volt a szerencsém, hogy a jóra való peczeparti ember beleragadt a pap kabátjába. «Ne bolondítsák a szegény embert az urak, — mondá elkeseredve — engem ugyan nem fognak rászedni! Addig egy tapodtat se megy az ur, mig a fuvar-

bért le nem teszi. Aztán nem bánom, ha széllel futnak verset, mind a ketten » Betlendi pap kénytelen volt visszaülni a szekérre, s én megmenekültem. Egy rongyos tót szekérre kaptam föl. Az vitt Gémesre. Amint megérkeztem, első dolgom volt Ábrahám papot felkeresni s elmondani neki, hogy a kezére bízott gimnáziumot hogy ki akarja játszani a másik pap. Az én tervemet értékesíteni akarja a maga iskolája háznára. Ábrahám pap elkeseredve szintén munkához látott, megindult a rábeszélés, hogy a száradófélben levő rétet megmentjük a gimnáziumnak. A presbitérium ebben az értelemben határoz is, de ime, váratlanul Máróék meg Alföldiek, alighanem Betlendi bujtogatására, ellene beszélnek mindenütt a városban. De evvel megjárta a konok pap, mert ők se az egyik, se a másik iskolának nem akarják adni, hanem a felosztás mellett volnának. De hiszen korábban keljenek föl, ha az én eszemen tul akarnak járni, — fenyegetődzék Fodor uram s hotját kikapja hóna alól — azért se hagyom el a gimnáziumot, ha mindjárt vagyonom is rámegyen !

Kalas már beleélte magát a gémesi gondolkozásba, mert rögtön megkérdezé.

— Hát se Márónak, se Alföldieknek nem jár fia a gimnáziumba ?

— Dehogy nem, s mind a kettőnek fia jár a rektor elé.

— Nyilvánosan rájuk kell piritani a hátlatlanságért, hadd szégyeljük meg magukat !

— Mond valamit rektor barátom. Ejnye, ez bizony nagyon jó lesz! — kiáltá örvendezve Fodor ur.

Eközben elértek Betlendi pap kerítéséig és Fodor fülét megütötte a pap beteg, rekedt hangja.

— Kedves Porkoláb barátom! két bottal induljon el — beszélt a pap az udvaron — mert rosszak a pallók, még elesik.

— Elmegyek én, nagytiszteletű ur, a magam botjával is. Három lábon már csak elérek hazáig.

— Jobb lesz négyen, sokkal biztosabb úgy — makacskodik a nagytiszteletű ur. Fogja az én somfámat is, higgye meg, hogy meg nem bánja.

— Hát hiszen teljék benne kedve a nagytiszteletű urnak — dohogott a vén Porkoláb.

— Tokár Mátyás — fordult a pap az utána ballagó harangozóhoz — hány óra?

— Most verte a nyolczat, ha megengedi a nagytiszteletű ur.

— Megengedem Mátyás, — hagyá helyben a pap — megengedem. Hanem ugorjon a toronyba, huzza el a takarodót, hadd feküdjenek le!

— Szaladok, nagytiszteletű ur — mondá a harangozó.

Fodor uram még ott tünődött rajta, mit keres ez a Porkoláb Betlendi papnál?

— Délben, mikor nála voltam, — világo-

sitá őt fel Kalas — az ablakon keresztül hívta be magához. Ugyancsak sokáig eltanáztak.

— Ez nem jót jelent, — fakadt ki a presbiter — Betlendi egy délutánt hiába nem tölt el. Porkoláb eddig a mi hívünk volt. Megyek én utána.

Fodor uram erősen iparkodott a két bottal haladó Porkoláb után, míg Kalas visszafelé ment az északi papi lakás felé, hogy onnan Julis néni házához keresse az utat.

A muzeumból kihallatszott a biblászárny-
szájú pap kenetteljes biztatása.

— Elhatalmazott mi rajtunk az Urnak igazsága, s megmarad örökké!

V.

A törvény.

Boglyarakó Gáti uram háza a *Sirályon* van, tőszomszédságában Rózsaszáju Szakas Bálint és Liplután Darni Mátyás szenátor uraimék kertjével. A nagy téres udvaron keresztbe van a ház építve, azon túl akác-zos út jár a csűríg, amely alig látszik a sok fától, amivel a környéke körül van ültetve. A csűrön túl még egy darab kert van, amely véggel a gyepre fordul.

Gáti főhadnagy uram komoly ábrázattal indul törvényt tenni két szenátor szomszédja és a főjegyző kíséretében, kis ujjával tömködi öblös pipáját s fujja a füstöt. Utána megyen Fodor Gerzson, a két szenátor, legvégül jönne ~~K~~aros Gábor uram, de az még csak a kapunál van Kalassal, s az udvaron őrt álló tizedesnek mondja, társára mutatván:

— Ez az új rektor, tehát *belső* ember, joga van a törvényházba menni.

A tizedesek intettek fejükkel, hogy megértették a dolog mivoltát. ~~K~~aros Gábor erre elfoglalja helyét, amely a sorban utolsó, s így haladnak ünnepies komolysággal a nép elé. Kalas egy kis gyalogjárón iparko-

dott a csür felé, amely dugva volt igaz hajdusiakkal, aki nem fért a csürben, az az akáczosban tette a törvényt.

A főhadnagy uram szótlanul halad egy darabig, de aztán megáll, s anélkül, hogy visszafordulna, megszólal:

— Ehen ni, Szakas Bálint szenátor uram, a kulacsot benn felejtettük!

— Én nem felejtettem el, — tiltakozék a pirosképű szenátor — hanem azt gondoltam, hogy most az egyszer nem akarsz adni, azaz — mondá, helyreigazítva magát, eszébe jutván, hogy hivatalos járatban vannak, amikor a méltóság nem engedi a tegeződést — úgy véli nemzeti főhadnagy uram, hogy most fölösleges a karáshalmi vinkó.

— Már mikor vélném én ezt fölöslegesnek? — mondja neheztelő hangon a főhadnagy.

— Akkor elmegyek utána, — ajánlkozik Darni Mátyás készséggel.

— Uram, Darni Mátyás szenátor uram, jegyezze meg, hogy a gémesi szenátor nem viszen kulacsot a tanácsházba: arra való a város cselédje.

Azzal botjával intett a főhadnagy egy embernek, aki a kerítésről lógatta le a lábát, s nagy fütykösét.

— Mokem Zuga Miklós, állj elő. Nem érzel német szagot?

— Nem én, tiszta a tájék. Hire-hamva sincs a németnek.

— Eredj be a kulacsért, hozd utánam, aztán helyedre ülj vissza! Hanem halod-e, az a tied, ami a kulacsban megmarad. Érted?

— Már hogyné érteném. Csak ide kell bizni, nem lesz hija a bornak, nemzetes ur, hadnagy uram. Izibe itt termek!

A nemzetes ur helyeslőleg ütött rá fejével. És bevonulának a csürbe, ahol egy hosszú lóczára leültek.

Közbül a hadnagy, jobboldalán Fodor nótárius, balról a két szenátor, a szenátorok után Karos Gábor. Két ember éppen akkor tette elébök a rozoga asztalt, amire a főhadnagy rögtön rátette hatalmas kostökét, Karos meg réz fokosát. Mokem Zuga is előjött a nagy kulacscsal, az is az asztalra került. A főhadnagy utána nyulva, jót húzott a kakashalmiból, azután oda adta Fodor uramnak, aki a kulacs-száját megtörölvén. Darni szenátor kezéhez adá. Már Darni, Szakas és Karos a főhadnagy példáját követék, és ivának a kulacsból. Ez meglévén, a főhadnagy ur nagyot fujt, s aztán körül jártatván szemét az álló publikumon (legalább nem alusznak el), következő szókra nyitá ajakát:

— Igaz és jó hajdufiak, akinek valami igazsága volna, adja elő, meghallgatom, mert immáron a gyűlés megnyitódik.

Ketten is mozgolódtak, de Máró uram közelebb lévén a tőkéhez, noha balsodorát nehezen emelte, mégis előbb kapott föl rá.

Máró uram hummogván egy nagyot, aztán

mindkét kezével lenyirt bajusza után kapkodva, ilyen szókat monda :

— Mivel hogy a jó Istennek úgy tetszett, hogy sok bűneinknek miatta német üljön a nyakunkra, s azzal verődünk meg, hogy nem a magas kőházban ott a piaczon, hanem ezen hitványságos csürben itt, Gáti uram kertjében tartjuk a hajdufiak gyülekezetét, mindazonáltal azt kérdem én atyámfiái, nem mint holmi jött-ment. hanem Máró Miklós hadnagy ivadéka, aki Nagy András kapitánynyal vert németet, törököt, hogy miért engedünk mi itt a csürben régi Bocskai fejedelemtől biztosított jogainkból? (Igaz, úgy van — kiabáltak Alföldi Károly meg Lógó Imre rétoldaliak.) Máró Gábor karjait a csür padja felé emelve, így folytatta : Avagy nem törzsökök jussunk nekünk a főhadnagyválasztás, és mégis Gáti uram a nagy háboru óta viseli a főhadnagyi tisztséget? Avagy a szenátorokat nem mindig választották atyáink, de ime Szakas és Darni uramék több mint kilencz esztendeje szenátorok, és a mi jussunk erősen megfolyatkozzék. Sőt még most is szenátorok volnának Csohány András és Öreg Bálint uraimék is, ha Isten ő szent felségének nem tetszett volna őket meghaladni. Hát már örökös hivatal lészen a szenátorság, a főhadnagyság, és majd kifelejtettem — mondá Fodor Gerzsonra mutatra — a nótáriusság? Nem jól van az így atyámfiái! (Bizony nem jól! — dörgék közbe Lógó meg Alföldi.) Őseink, akik Nagy Andrassal, meg Bocskai-

val jártak diadalról-diadalra. (Azoknak nem vala szükségük nótáriusra — vágott közbe Fodor Gerzson, mire nagy nevetés támadt.) Noha nem is vala nekik, de ha lett volna, mondom, akkor bizony választottak volna nótáriust, s példát adtak volna nekünk is vele, hogy miképpen cselekedjünk. En, aki mindég az igazság mellett vagyok, én mondom nektek atyámfiak, ne engedjünk semmit törzsökös jussainkból, válaszszunk főhadnagyot, szenátorokat, mert bizony mondom, őseink megfordulnak sirjokban, látván, hogy ennyire elkorcsosodtunk. Ime, már is mennyi kárát vallja e nemes város, mondom, kárt vall Szakas Bálint gazdasági szenátor hamis és gyanus ismeretségei miatt. Szakas Bálint uramtól csak az kap árendás földet a városból, akinek kaczkias felesége vagyon. Hát én miért nem kapok? Tehetek-e én róla, hogy az én feleségem megvénült? Ha rajtam állana, most is fiatal lenne. (Nagy nevetés.)

Gáti főhadnagy nagyot huzva a kulacsból, mennydörgő hangján megszólalt:

— Máró uramnak többet nincs joga a szóláshoz!

— De bizony van, nem mondtam még el mindent.

— Ha nem engedelmeskedik, a város cseledjének adom a kezére — folytatta a főhadnagy.

— Ne hagyjatok rétoldaliak! — kiabált Máró.

— Csak ketten vagyunk itt a rétoldalról! siránkozik vissza Alföldi Pál.

— Atyámfia! — (Halljuk a főhadnagyot, hallatszott minden oldalról.) Igen jól tudjuk mindnyájan, hogy a német nem hogy nem engedné, hogy mi új főhadnagyot, szenátorokat válaszszunk, hanem egy tőlünk elpártolt, németnél rosszabb magyart küldött ide előljárónknak. Ha mi most a választásokról gondolkozunk, nem tudunk úgy választani, hogy ez nagy zajjal ne menjen végbe. Mi történik akkor? Azt akarjátok-e — hogy e nemes városnak fiai Váradra kerüljenek, és ami még rosszabb, cserepár-katonákat szállásoljanak hozzánk, amit eddig szerencsésen el tudtunk kerülni s így szabadságunk rongyait megmenthettük. Nincs itt az ideje barátim, hogy mi régi jogunkat gyakoroljuk. Elégedjünk meg azzal, hogy a rég megválasztott előljárók életben vannak s amennyire lehet a némettől, intézik a város ügyeit. De különben is a választást a gyűlés nem határozta el, indítványát Máró uram be nem jelentette, azt nekünk tárgyalni nem is lehet. Ha a többség úgy határozna, hogy a jövő gyűlésre erről tanácskozzunk, én beenyugszom, de viseljék majd azok a felelősséget érte, akik a várost szerencsétlenségbe dönteni akarják. (Felkiáltások: Jól beszél a főhadnagy ur, maradjon minden a régiben!) Nem volt tehát joga Máró uramnak erről beszélni, de azonfelül el kellett tiltanom őt a szólástól, mert Szakas Bálint szenátor uramat megsértette, mondván, hogy gyanus

ismeretsegeivel a városnak kárt okoz. Ed-
dig erről még senki sem szólt, különben
is ezt előbb rendes per útján kellene bebi-
zonyítani. E sértésért tehát régi szabályaink
értelmében, két pár birka erejéig megbün-
tetem, amelyből egy pár Szakas szenátoré,
mint sértett félé, a többi pedig a város cse-
lédeinek kímérődik. A birkák elhozásával
Z. Karos Gábor csendbiztos urat megbízom.

— Barátim, — kedves jó barátim — es-
dekelt Máró uram keservesen, széjjeltekin-
tve, ne engedjétek a birkáimat! Tudjátok, én
mindég igaz emberetek voltam.

— Lógó uramnak, — folytatá a főhadnagy
uram, rá se ügyelve Máróra — panasza van.
Adja elő!

Lógó Imre felállván a tőkére, így beszélt:

— Nemzetes ur, hadnagy uram! azon alá-
zattal ellopott lóra nézve, akiért Gábor fiam
befogódott a sötét tömlőczbe, akarom mon-
dani a főhadnagy ur pinczéjébe, akit pedig
nem cselekedett, miért azért, mert azon éj-
szaka, mikor a kérdéses lónak ellopatása
történt, Gábor fiam mostoha anyja, (tetszik
tudni, második feleségem) jóváhagyásából
a padon aludt. Már pedig lehetetlen, hogy
valaki a padon lovat lopjon. Arra bölcsen
emlékszem, hogy Gábor fiam a vesző, pár
esztendőknél előtte juh cselekedetben talál-
ódott, arra is emlékszem, hogy aprómarha
sorja is volt egyszer, de hogy a fenn tiszt-
elt lóhoz semmi köze nem volt, bizonyosá-
rá Máró uram, kit azon az éjszakán meg is
vertem, mivel hogy a házamban tanálódott,

amire azt hiszem meg is fog emlékezni, mert még most se tudja a fél sódarát emelgetni. Kérem tehát a nemzetes uramat, a hadnagy uramat, hogy fiamat a ló cselekedet gyanujából felmenteni, és a kívánatos, drága takarásra hazabocsájtani kegyeskedjék, miért azért, mert hogy mégis borzasztó volna, hogy Gábor fiam egy 25 forintos lónak érdekében megnyuzódjék. Ezek után szerencsés jónapot kívánok a nemzetes uramnak, a hadnagy uramnak.

A főhadnagy Iharoshoz fordult.

— Adja elő biztos uram, mi az igazság Lógó uram beszédjében.

— Azt nem tudom, Lógó Imre Máró uramat megverte-e valamely éjszaka (Máró tagadólág int fejével), de ha a tilosban jár a vén csont, rászolgált. Annyit most már azonban bizonyosan tudok, hogy a lovat Gábor fiával együtt lopta Fakengyel Vitányi Gábor istállójából. Az apja kihozta az istállóból, a fia meg vigyázott a kertben. Tanubizonyosság rá Gyenes Lászlóné, aki a maga kertjéből látta, és Bőr Nagy József, aki éppen akkor ment ki lóháton a Fürjhalomra. A lovat, amikor a fiát elcsuktam, Lógó uram az Előháton eleresztette, ahol meg is leltem és tulajdonosának vissza is adtam.

A főhadnagy felszólította Gyenes Lászlónét és Bőr Nagy Gábort, hogy az asztala előtt tanubizonyosságot tegyenek. Először Gyenes Lászlónét szólította meg.

Az öreg Gyenes Lászlónénak a térde is remegett, csak úgy kapkodta a szót.

— Láttam, azaz hogy, mintha nem láttam volna. Tetszik tudni lelkem nemzetes uram, az ilyen öregasszonynak sokszor káprázik a szeme. Meggyöngültek a szemeim a sok sirástól, mióta lelkem uramat elföldeltük. Aztán Lógó Imre szomszédom!

— Az már más, Gyenes Laszlóné asszony. Ez a jóféie Lógó Imre szomszédja lévén, törvényeink értelmében a tanuskodás alól felmentem, nehogy vagyonában kár essék miatta. Nagy József uram látta, mikor ezek lócselekedetet miveltek?

— Láttam, nemzetes uram, úgy amint azt Iharos Gábor uram elbeszélte, válaszoló Bőr Nagy József.

— Lógó Imre, négy hétig lesz kend sötét pinczében elzárva, a fia még egy hétig benmarad, akkor kibocsátódik. Azonkívül fizet kend a csendbiztos urnak két-pár birkát. A csendbiztos maga választhat birkáiból. Pungor, Darcsi vigyétek Lógó uramat.

A város cselédi kituszkolták a csürből a derék embert, Máró pegig diadalmasan felkiáltott:

— Lássák az urak, hogy e lovat lopott és nem engem testelt meg azon az éjszakán.

— Hazudik, főhadnagy uram, — ordítá Lógó nagy elkeseredéssel, — mert a ló sorja máskor esett meg, a verés megint máskor. Hanem hiszen kerüljön még egyszer a kezembe, akkor tudom Istenem, nemcsak sántítani fog.

— Iharos Gábor csendbiztos ur, — adja elő jelentését — folytatá a főhadnagy:

Iharos az asztal mellé állva, minden írás nélkül megadta a jelentést ilyen formában.

— Utóbbi gyűlésünk óta kétszer telt meg és fogyott el a hold. Örömmel jelentem, hogy a nemes város vagyonában ez idő alatt igen kevés kár esett, ami esett is, az is jobbra megtért. A város számadó juhászának szamarát vitte el Nagy *Sallai* András a *Dénőre*, azonban felszólításomra emberséggel előhozta, sőt cselekedetét megbánván, a nemes tanácsot is megkérte. Azonfelül két birkát is adott át a maga jószántából, noha ő már nem a mi határunk lakosa, de így akarta megbánását mutatni.

Lógóék esete tudva van, a nemes gyűlés már intézkedett is benne. Lakat Vitányi Tamás birkaveszteségről panaszkodott, pedig csak rosszul számolta meg, hatvan volt azelőtt is, annyi az most is. De nekem sok időmbe került, míg alaptalan panaszának végére jártam. Ujabban megint birkái elveszéséről panaszkodott, pedig megdöglöttek, s a juhász a bőrével be is számolt neki. Csak nekem okozott vele felesleges járátó-keletést. Minthogy pedig a nemes város nem azért tett meg engem felelősörének, hogy minden mende-mondára hiábavaló utat járjak a város lován, kérem a nemes gyűlést, hagyja Vitányi uramnak, hogy csak akkor panaszkodjék, ha oka van rá.

A főhadnagy ur és Fodor Gerzson uram helyeslőleg bólongattak fejökkel. Fodor Gerzson uram rögtön fel is állott.

— Ezuttal — mondá — ne büntessék meg

tekintettel öreg korára, noha a hatóságot félrevezetni se öregnek, se fiatalnak nem szabad. Mondjuk azonban ki, hogy ha még egyszer megesik a dolog, a büntetés nem fog elmaradni.

A szenátorok és a főhadnagy ur majd a melők közepéig lógatták fejüket, annyira helyeselték az indítványt. A felelős ör pedig így folytatá:

— Van, nemes gyülekezet, e nemes városban egy olyan elkorcsosodott ember, akiről nagyon röstellem, hogy hajduszármazás, mert a becsületnek utolsó szikrája is elhamvadt benne. Alávalóbb a hortobágyi legaljasabb kapczabetyárnál. Csak hét hónap óta van itthon, s máris nyolczvanszor kaptam rajta mindentéle gazságon. Mondanom sem kell, hogy *Tökmag Jámbor* Andrásról van szó. Ez az ember, szegény özvegy asszonyok, tehetetlen öreg emberek utolsó betevő falatját rabolja el. Utóbbi gyűlésünk óta csak hét nap volt szabadon, már is három betörést követett, nem is számítva a tengeri- és gyümölcslopást. Szegény Sarkadi Julis kamaráját ásta föl a minap, a szegény asszony észrevette, kívánszorgott hozzá, az elvetemedett ember kezét vetett rá, úgy hogy most ágyban fekszik. Hozzatok be, Pungor, Darcsi! — kiáltott a felelős biztos.

Egy megvasalt, kistermetű embert hoztak a város cselédei a nemes gyűlés színe elébe. A jómadár apró szemeivel nézett a csűrpadra, maga elé, mindenhová, csak emberre nem, hozzá meg oly siralmas ábrázatot vá-

gott, mintha a világ legárvább embere volna, akit mindenki csak bántani tud.

A főhadnagy ur megfenyegette az öklével.

— Hát te már megint ide kerültél, te akasztófa czimere!

— Jaj, mit tehetek én róla, nemzetes főhadnagy uram, ha idehoztak. Mondják, hogy kiástam a Sarkadiné kamráját. Már ki volt az ásva, mikor arra hordott a szélvész vesztet. Mondják, hogy rátettem a kezem, de mikor én csak éppen hogy meg-löktem egy kicsit. Más cselekedte, s rám fogják. De hiába beszélek, a csendbiztos ur szava áll, nem az enyém. Meg hogy lopok! Bizony lopok, mert éhes vagyok. Más persze hogy nem lop, mert főznek neki. De ki főz nekem a világon? Mindenki el-hagyott, árván tengek-lengek ide-oda. Ha én nem gondolkodom magamról, senki ügyet se vet rám.

E beszéd alatt a főhadnagy ur Fodor Ger-zsonra, a szenátorok meg a felelős érre néztek, mintha tanácskoztak volna egymással a szemek járásával.

— Dugd be a szád! — rivalt a főhadnagy a betyárra.

— Bedugom, főhadnagy uram! — sirán-kozék jámborul — mert ellátom én már azt, hogy ugy kell nekem tennem, amint parancsolják.

— Adjuk vissza a németnek, — mondá az egyik szögletből Ké¹² Márton uram — legalább eldugják megint egy pár évre, nem lesz vele bajunk.

Fodor Gerzson feláliott e beszédre.

— Ameddig lehet, derék barátim, ne kö-zösködjünk mi a némettel, nagyon elbizza magát, ha látja, hogy rászorulunk. Más ju-tott nekem az eszembe. Vessük ki magunk közt az élelmét. Minden héten más-más jobbmódu ember adjon neki szalonnát, ke-nyeret, tarhonyát, azon feltétellel azonban, hogyha csak egy tűhöz hozzányul ezentul, a város cselédi ott verik agyon, ahol találják.

— E bizony jó lesz, — hagyá helyben a főhadnagy ur. Kezdődjék a sor Szakas Bálint szenátor uramon, így aztán végig az egész magisztrátuson.

Szakas elhuzta a száját az örömhírré, de szólni nem mert. A főhadnagy ur látta, a nem tetszés jelét az arczokon, megnyug-tatásul még hozzá tévé:

— Hiszen vagyunk még egynéhányan jobb módu emberek, majd úgy intézem, hogy ne gyakran essék a vendéglátás egyre-egyre. Nem akarom én azt megérni főhadnagysá-gom idejében, hogy mi adjunk át valakit azoknak. Elintézzük mi azt a magunk eszé-vel is. Megértetted! rivallt az előtte görnyedő betyárra.

— Meg, nemzetes uram, hát már most el-mehetek? kérdezte nagy örömmel a delin-kvens.

— Nem addig van a jó madár. Huzzátok a deresre, vágjatok rá huszonötöt a javából, hogy meg ne felejtkezzék a szerződésről — fejezé be bölcs ítéletét a főhadnagy.

Pungor és Darcsi örömmel czipelték ki-

felé a jámbort, aki az ajtóból visszakiáltá biztatóan :

— Még ma elmegyek nemzeti szenátor uramhoz az élelemért. Ott leszek minden bizonynyal!

— Ennyi volt mondani valóm — mondá a felelős őr, sarkantyuját összeütve, s vissza ült a helyére. Alföldi Pál uram erre dühösen a tőkére rohant, s így kezdett előbeszélni:

— Hiányossága vagyon a jelentésnek, nemzeti ur, hadnagy uram! Megmondom miért? Nem látja azt sem a bölcs magisztrátus, sem a felelős őr, hogy a Sirályról és a Pusztá oldalról minden vasárnap a délelti istentisztelet után . . .

Alföldi uram felkapta a fejét mert erős puffogás, még erősebb jajgatás hallatszott a kert tulsó végéből.

— Csak mondja tovább, Alföldi uram, — biztatta a főhadnagy a megdöbbent férfiut — csak Darcsi meg Pungor kezdtek meg a munkát a deresen ezzel az emberrel. Neki fáj ez, nem Alföldi uramnak!

— Mondom is, főhadnagy uram. Tehát a délelti istentisztelet után odagyűl a legénység, s átkiált a rétoldaliakra: «nohát jó-laktatok kákabéllal, jertek elő, mutassátok, mennyire erősödtetek meg tőle». Persze a rétoldaliakat sem a gólya költötte a világra, ezek meg így válaszolnak: Ti vagytok azok a hiresek, lássuk hát, kiáll-e egy-két kopogást a fejetek?» Meg is próbálkoznak az Isten háza előtt, s ki véresfejjel, ki sántítva me-

gyen haza. A Sirályon a mult vasárnap magam 15 sántát, 20 véresfejűt számláltam meg.

Juhgolyó Nagy Imre a Sirályról önérzetesen belekiált a beszédbe:

— Ugy ám, de a rétoldalon 40 sántát és 30 véresfejűt olvastak meg.

— Tessék — folytatá Alföldi a beszédet — ezek a sirályaiak mióta idevaló a főhadnagy, mindent jobban akarnak tudni. Hát rendén van-e az, hogy ezt a verekedést a bölcs magisztrátus nem látja?

— Látja biz azt, Alföldi uram, — válaszol erre a főhadnagy bölcs nyugalommal — csak hogy nem teszen róla, mert nem látja jónak, hogy tegyen. Ha valaki egy-két hétig sántit, a harmadik héten már egyenesen fog járni; ha fejét beverik, ott a kut, megmossa, szert is ad rá az orvos, meggyógyul tőle. Hadd nevelődjék, hadd legyen harczias a fiatalság, az osztrákoknál ugyis csak a futást tanulja, pedig nekünk győzni kell Alföldi uram, ha eljő az ideje. Várjuk a háborút, várjuk a jelszót, vagy Francziaországtól, vagy Taliánországtól. Ha azonban nagyobb baj lenne, azon is tudunk segíteni. Iharos Gábor uram a város cselédivel szombat este össze szedi a főkolomposokat, hétfőn reggelig szállást ad nekik a nemes városnál. Vasárnap olyan csöndes lesz a templom környéke, akárcsak az én kertem. Még eddig azonban nem volt ok rá, hogy közbelépjünk, mert rendesen foly a dolog. Van azonban ennél nagyobb bajunk is, amiről

Fodor Gerzson főnótárius teszen jelentést a nemes gyülekezetnek.

Fodor Gerzson uram nagyot köhintett, ünnepies ábrázatán meglátszott, hogy most valami rendkívülit akar mondani. Az egész gyülekezet némán hallgatott, míg végre harmadik köhintés után a nótárius ur így kezdte beszédet:

— Derék atyámfia, hű lakosai e nemes városnak! Szomoru szóval, szomoru kötelességet kell most teljesítenem. Tudjátok azt mindnyájan, hogy a mi dicső eleink kardra hányták minden törvény nélkül azon hűtelen, nem igaz hajduvérből származott korcsot, aki akár a törökkel, akár a némettel czimborált, ha néha a hajduság kapitánya erre neki külön engedelmet nem adott. Az ilyenek még ivadékai sem maradhattak közöttük, minden marhája pedig közprédára esett. Mikor e nemes városba telepedtünk, a városnak pallósjogot biztosított a nagy fejedelem, az a pallós mindég lesujtott arra, aki az ellenséggel czimborált. A nagy háboru után a győztes németek nem akarván tudni a mi régi konstituczióinkról, újra elhatároztuk, hogy vesszen ki annak a magva is, aki német törvényhez fordul oltalomért, egyuttal erős fogadást tettünk, hogy egymás kárára nem leszünk, hanem kinek-kinek megadjuk a magáét a főhadnagy ur ítélete szerint. Ha a főhadnagy urnak ez ítéletet végrehajtani módjában nem volna, csakis ekkor és ekkor is csak a főhadnagy ur engedelmeivel lehet a német törvényhez fordulni.

Máró és Alföldi uraimék pedig a legnagyobb bűnbe, az ellenséggel való czimborálás bűnébe estek, midőn Máró Timári Gábort, Alföldi pedig Kristó Józsefet beperelte a német birónál egy néhány váltó czédulaforint adósság erejéig. Még csak nem is szóitak erről a nemzeti főhadnagy uramnak. A törvény — fájdalom — világosan rendelkezik, kérem tehát főhadnagy uramat, hogy ezen két bűnös, szerencsétlen emberre az ítéletet, a fővesztést, a jószágvesztéssel egyetemben kimondani méltóztassék.

A jelenlevők kövé meredve néztek egymásra. Alföldi, Máró majd leestek lábokról. A főhadnagy ur rögtön ki is mondta az ítéletet.

— Máró és Alföldi uramékat az ellenséggel való czimborálás miatt, a rám ruházott hatalomnál fogva, fő- és jószágvesztésre ítélem. Szabadságában áll azonban az elítélteknek könyörgő szóval megkérni a nemes gyűlést, hogy a szenátustól gráciát kérjenek árva fejöknek.

Alföldi csak levegő után tudott kapkodni, de Máró, igaz, hogy rekedt, halk szóval, így beszélt:

— Gráciát kérek a nemes gyűléstől és a nemes főhadnagy uramtól, és a nemzeti tanácstól gráciát kérek, Alföldi uramnak is. Azért mentünk a német biróhoz, mert innen nem vártuk, hogy igazságot kapunk. Ettől való félelmünk kergetett az ellenséghez. Gráciát kérek azért is, mert csak a Sirály és a Puszta oldal van itt jelen e ne-

mes gyűlésben. Talán, amint nem egyszer megtörtént, a Rétoldalt nem is hívta meg a nemes tanács. De így csonka a gyűlés, a Rétoldal ha itt volna, bizonyosan pártomra kelne.

— Nem jól beszél, Máró uram, — válaszolá a főhadnagy. Ha valaki ez ítélettel nincs megelégedve, kérheti a kapitány, Sóvágó András uram oltalmát. A Rétoldal is meg volt hiva, ha pedig netalántán e város cselédje ezt tudtul adni elmulasztotta volna, büntetése, mint máskor is, most sem fog elmaradni. A kérdés ez, nemes gyűlekezet, kér-e az elítéltekért grácztiát a nemes gyűlés, vagy sem?

Tompa mormogás hallatszott minden oldalról.

— Legyen gratia ez egyszer szegény fejüknek! Gráczia adódjék a veszőknek! Többet nem fogja tenni!

A főhadnagy ur odafordult társaihoz. Fodor Gerzson egy ócska papirost mutatott a főhadnagy uramnak, amire ez bölintott fejével, a papiros átvevén. Halkan mondott valamit a két szenátornak, akik szintén meglógatták fejüket a beleegyezés jeléül. A főhadnagy ur ezután így szóla:

— A nemes tanács kegyelmet ad az elítélteknek ezen irás értelme szerint. Ugyanis 1840-ik április 23-án Kovács Sebestyén Miklós főhadnagysága alatt Czikó Ferencz hűtelenségbe esvén, amint itt e papiron megirva vagyon, fej- és jószágvesztésre ítélődött. Megkegyelmeztek ugyan neki,

amiért azonban a tanácsnak száz, mondd egyszáz itcze bort és két tehenet hozott. Ugy légyen Máró és Alföldi uramékkal is. A száz itcze bort és a két tehenet mind a ketten holnap hozzám beszállítják, másképpen nem cselekedvén. Isten segedelmét továbbra is kérem mindnyájunkra, s a gyűlést ezennel bezárom.

A főhadnagy fölkel, s vele a nemzeti tanács, azon sorban, amelyben jöttek vala, visszaindulának. A ház tornáczában Fodor Gerzson uram, mint rendes szokása vala, belenyult kabátja nagy zsebébe, és onnan előszede egy kis üveget, amely jóféle háromputtonos tokaji aszuval színültig tele volt. Egy másik zsebéből papirosba göngyölt két kis metszett üvegpoharat vett elő, s megtöltvén az egyiket, odaadá a főhadnagynak, a másikat pedig szintén nem üresen az öregebb szenátornak, Szakas uramnak.

— Immáron ezen ünnepies gyűlés befejezésül igyanak kegyelmetek, megpecsételvén ezzel is összetartásunkat, egymás iránt való hűségünket, amely e nemes város javára váljék mindenkor. Hallgassa meg az Uristen!

Ilyen szavakkal kínálá meg a többit is, utoljára maga is ivott. Ezzel bevonultak a főhadnagy ur szobájába, ahol illő ebéd várta őket, lévén most a főhadnagy ur soros a megvendéglésben.

Kalas elgondolkozva ment az uton, elgondolkozva népen, amely törvénytisztelő és rakoncátlan egyszerre, kiszámíthatatlanul

merev, hajlithatlan és kezes, vezethető, mint a bárány.

— Vajjon milyen sorsra jut, — gondolá — Tökmag Jám bor András, akinek a tanács élelmet határozott a jobbmóduaktól?

Bizony annak szomorú sorsa lett. Pár hét múlva hallotta, hogy Jám bor András a főhadnagy uramnál lett volna soros. Be is állított oda, úgy délfelé, tudakozódott a gazda után. Gáthi uram odakinn volt a Nyiczki réten a nádvágóknál, amire Jám bor nagyon elbusulta magát.

— Már ez mégis borzasztó, — zugolódék elkeseredve, — hogy én itt várjak az élelem után, mint valami koldus, pedig a nemes tanács rendelte úgy, hogy soros kosztos legyek. Én bizony nem kértem rá, nem is ácsorgok itt hiába

A cselédek nem ügyeltek rá, Jám bor András került-fordult az udvaron, aztán nyoma veszett. Délben itatnák a jószágot, a vízmérő vashogrács nincs sehol: No ezt Jám bor vitte el, annyi bizonyos!

A főhadnagy uram két óra felé hazajön, első dolga széllyelnézni az istállók közt, nincs-e valami baj?

— Nagy baj nincs, főhadnagy ur — mondá az öregbéres — csak a vízmérő vashogrács tűnt el innen a szegről az istállóból.

— Hogy esik az? — kérdé dühösen a nemzetes ur.

— Hát úgy esett, hogy Jám bor András ma itt járt az élelméért, de erősen doho-

gott érte, hogy főhadnagy uramat nem találta itthon. Azt mondotta, nem ácsorog itt hiába. Elment, de vele eltűnt a vasbogrács is.

A főhadnagy ur egy szót se szólt rá. Be-
ment ebédelni. A vasbográcsot a város két
cselédje : Pungor és Darcsi megtalálták
másnap Jámbor kenyerespajtásánál, Faken-
gyel Józsa Pistánál, aki deresre is került
miatta. Jámbot is keresték mindenfelé, de
hiába, mintha a föld nyelte volna el, úgy
eltűnt. Csak néhány hét múlva hallatszott,
hogy agyonverve találták a gazban a Varju-
háton. Nagy botja is mellette volt. Kik cse-
lekedték, azt nem tudta biztosan senki meg-
mondani, annyi bizonyos, hogy csak az Ís-
tennek számoltak róla.

VI.

A particula.¹

A gémesi templom végső portikusával fordul a piacra, az eleje, a nagy sugár toronynyal meg az iskolára néz, amely hosszú, zöld ablakos földszintes épület, tágas udvarral. Végében két rozszant nádviskó huzódik meg kellő szerénységgel. Kalas korán reggel állított be az udvarra, amikor egy néhány «pulyán» kívül, akik az udvaron kergetőztek, más tanítóforma ember nem mutatkozott sehol. Bejárta hát az új rektor a tanuló szobákat unalmában. Egyikben-másikban egy pár fiú ugrált a padokon, akiket Kalas tekintélyesen lekergetett onnan, oktatást adván nekik arról, hogy viselkedjenek az iskolában. A kis nebulók bámulva néztek rá, látszott arcukon a megütődés, mintha azt kérdezték volna: mi köze hozzá az urnak? De nem mertek ellenkezni vele. Hanem, amint egy olyan szobába nyitott, amelynek ajtajára krétával oda volt írva: «Syntaxisták», össze kellett magát szednie, hogy tekintélyén csorba ne essék.

Két nagybácska fiú rángatta egymást

¹ Hatosztályú gimnázium.

a katedra előtt, mikor Kalas belépett az ajtón, egy perczre megállapodtak a versengésben, de azután annál kitartóbban folytatták a reggeli időtöltést. Oda se hederítették Kalas rendreutasító szavának. Erre a rektor uram ifju tüzzel beleragadt az egyik üstökébe, hogy majd a másik fejéhez kopogtatja a termő helyét. A gyengébb diák így egerutat kapva, a következő perczben az ablak mellett luzonyított, s röhögve nézte, hogy ringatja az idegen társa koponyáját.

Kárörvendve kiáltott rá onnan az ablak mellől :

— Mondtam, ugy-e, hogy ne verekedjél, nem vagy te Szakács Mózes professzor uram!

— De hiszen, — sziszegett a kis ivadék — ez az ur sem az, mégis ugyancsak meg rázta az üstökömet.

Kalas szó nélkül derékon kapta a legénykét, s betette az első padba, a másikat pedig az utolsóba.

— Itt üljeteK, amíg a professzortok eljő ; ne várjátok, hogy még egyszer ellátogassak ide.

Azzal kiment, olyan tiszta öntudattal, mint aki dolgát jól elvégezte. Legutóljára akadt arra az ajtóra, amelyen ez a kevély czim pompázott krétairással : «Poéták rhétorok». Megilletődve állott meg az ajtónál, elgondolván, hogy ezentul ez lesz az ő munkaságának színhelye, itt serkentgeti, oktatja a haza jövő nagy reményeit.

Megelégéssel vette észre, hogy belülről

egy hang sem hallatszik kifelé. A szorgalmas, kötelességtudó ifjak bizonyosan a lezéken gondolkodnak. A jóra való, derék fiuk! Meg is becsüli őket érdemök szerint Buzdító és dicsérő beszéd villant meg agyában, amelylyel köszönti őket már így előljáróban is. Benyit, sehol egy lélek. Kalas nem akart hinni a szemeinek, a padok alját, a katedra hátulját is kikutatta, sehol, sehol senki, akit megdicsérhessen. Csalódva ment ki, s hogy bizonyos legyen a dologban, megkérdezett egy csodálatosan vékony, magas embert, aki az udvaron ödöngött:

— Melyik itt vajjon a poéták, rhéthorok osztálya?

A megtámadt ember felé fordította bajusza két ágát, mely mint két hegyes ár meredt felé.

— Az ott ni! — mondá balkarjával rámutatva arra a szobára, ahonnan Kalas kijött

— De biztos-e benne? — kérde az új rektor szorongva.

— Kinek gondol engem az ur? — felelé önérzetesen. — Ki tudhatja jobban nálam a kollégium dolgát, mikor én czéhbeli rendes csizmadia és ezen iskola rendes pedellusa vagyok, — névszerint Kutron István!

— De hogy senki sincs fenn közölök.

— Az onnan van, — tanítá őt Kutron István — mivelhogy ezek itt a legnagyobb diákok, akiknek nem illik korán feljönni az iskolába.

— No, most már tudom, — hagyá hely-

ben keserűen Kalas — hányan vannak itt a tanító urak?

— Vannak itt elegenden, — világosítá őt fel Kutron pedellus ur. — Acaconica vizitáció alkalmával az esperes ur az egyik confirmandustól megkérdezte, hogy hány apostol volt? A fiu tanítóra értvén a kérdést, így válaszolt:

— Négyet tudok.

— Igazán fiam, nem tévedsz?

— Nem bizony. — válaszol a pulya, — akár elő is számlálom őket. Nyakas diák, Timári diák, Magi diák, Prügyi diák.

— Nem négyen voltak az apostolok, fiam, aztán nem is diákok voltak, — igazította helyre a fiut az esperes.

— Hiszen az igaz, — felel vissza a gyerekek, — hogy van még egy ötödik is, Kalós diák, de ez elébe én már nem jártam.

Igy mondják ezt már nálunk a gyerekek is. Kalós uram nem is régen jött. Van azonfelül rektor, Szakács Mózes uram. A korrektor pedig Harangi Gábor. Sőt ugy hallom, jön egy harmadik diák, aki szintén rektor lesz; ha igaz, már itt is van.

Kalas erősen épült erre a magyarázatra. De meglátva, hogy négy nagyobb gyerek iparkodik a rhétori és poétai osztály felé, maga is arra tartott s bemenvén, históriát magyarázott a meglepett fiuknak, majd Horatius egyik ódájára tért át, s mindent bőven megvilágítván nekik, lelkökre kötötte, hogy mindezeket jól tanulják meg.

Mikor kijött osztályából, az ablak alatt találta Fodor Gerzson uramat, aki vidám megelégedéssel mosolygott rá:

— Ugy öcsém, ugy, magyarázza ezeknek a fiuknak Flaccus poemáit. Nincs ahoz fogható poéta a világon, haneha a magyar Berzsenyi.

Fodor Gerzson uram nagyon kegyes volt Kalashoz. Karón fogta s ugy indultak el az udvaron. Kutron uram már sajditott valamit a dolgok állásából, mert farknak ő is odacsatlakozott a sétálókhoz, mondván:

— Mindjárt láttam, nemzetes uram, amint az ifju rektor betette a lábát az udvarra, hogy ez az uj rektor, százat is mertem volna egyre tenni, hogy ő az. Megismertem a szeme járásáról, kiláttam a beszédjéből, hogy rektor akar lenni. Nem hiába járom tizennégy esztendeje ez iskola udvarát.

— Jó hogy itt van Kutron, — mondá neki Fodor uram, azt az üres nádasházat meszeltesse ki még ma, tapasztassa meg. Ellakhatik ott a rektor ur egy darabig.

— Éppen ezt gondoltam én is. A számból vette ki a szót nemzetes uram.

— Annál jobb, csak lásson utána, hogy még holnap beleköltözzhessék a rektor ur. A többit majd elvégzem én Ábrahám nagytiszteletű urral. Csak induljon már Kutron.

— Csak ide kell azt bizni, nemzetes uram, magam is már az indulásról gondolkodtam.

— De menjen már, mert annak a háznak reggelre rendben kell lenni.

Kutron uram eltávozása után Fodor uram így folytatá: Az élelméről is kellene gondolkozni, öcsém. Hanem ez is meglesz; jó gémesi ellátást ad öcsémnek Hadas Miklós uram, akinek ugyis egy rossz fia jár rektor öcsém elébe, akit taníthat, ha ugyan birni fog vele. Rajta leszek, hogy még holnap ő fogadja szíves vendégül öcsémet. A fizetésről se busuljon. Máró, Alföldi uraméknak már letört a szarvok, minden reménységem megvan hozzá, hogy a réti földek az iskolának jutnak. Erre az esztendőre meg talán összerakunk egy kis fizetést rektor öcsémnek.

Ilyen szavakkal megbiztatván Fodor az ifju rektort, elment dolgára.

Ekkor már lassan szállingózni kezdtek a tanító urak, sőt Harangi konrektor uram már benn oktatta a nemes ifjuságot, s erdélyi származás lévén, minden ötödik perczen kihallatszott az ablakon:

— Megint nem vigyázol, te rusnya varas béka! Egyen meg a gyék!

E perczen egy hosszú, hegyes, fekete-szakállu ember jelent meg a csengő alatt. Nagy, nehéz köpenyeg volt rajta. Csoda, hogy viselni tudta a nagy hőségben. Keztyűs balkezeben csinos sétapálczát tartott, s amikor észrevette, hogy az ifju odatekintett, elindult a folyosón az egyik iskola felé. Kalas vidám nyíltszívűséggel sietett hozzá, s nyájasan köszöntötte, de minthogy nem fogadta, másodszor is köszönt. Erre felé nézett, s kalapjához érintve kezét, mondá:

— Hallottam bizony én, hogy köszönnek, de azt gondoltam, másnak szól. — mondá tévedező tekintettel. — Ugy gondoltam, azoknak a minekhijákoknak, — s botjával az udvar közepére mutatott, ahol a tanítók ácsorogtak.

— Ide szántam mind a kettőt, Szakács Mózes urnak.

— Bizonyosan jó szívvvel szánta, — mondá gyanakodó ábrázattal — mert tudja Isten, a mai világban sokat alakoskodnak az emberek. Én meg azt tartom, vagy legyünk jó barátok, vagy pedig széles árok legyen köztünk, hogy ne közeledhessünk egymáshoz, a köszönés is teljesen fölösleges akkor.

Kalas meghökkent erre a beszédre.

— Mert úgy van az, — magyarázott tovább Szakács uram — hogy a köszönésnek egy kis beszélgetés a vége, a beszélgetésnek a közeledő ismerkedés. Ha pedig közeledünk egymáshoz, nemcsak az arczvonásokat vesszük ki tisztán, de még az arczon levő szeplőket is meglátjuk. Egynehány szeplőcske bizony akad a lelkünkön is, a közeledő azt is hamarabb és jobban meglátja. Igaz, hogy én is jobban láthatom a hibáit annak az embernek, aki közelebb jött hozzám, de magamról tudom, hogy használok fel ezt a tudományt, arról azonban nem vagyok biztos, mire képes az előttem álló ösmeretlen, ha hibáimat megösmeri. Minek tárjak hát ki előtte mindent magamról, mielőtt megismertem volna. Ezt a beszédet talán furcsának fogja találni

«minekhiják» ur, de ne tessék ezt egyébként, csak önvédelemnek tekinteni. Az önvédelem pedig jogos, mindenki úgy védi magát, ahogy tudja. Lehet, hogy jó barátok leszünk, de én csak arra kérem, hogy apródonként juttasson nekem egy kis jóindulatot; ahhoz a kicsihez lehet hozzátenni még egy kicsit, s így lassan-lassan megnőhet az idők multával. A hirtelen nagy barátság sohasem lesz tartós, mert nem alakult a kölcsönös megösmerésen, már pedig igazán mondják azt a régi, tapasztalt emberek, hogy hét tél és hét nyár próbálja ki az embert. Minden jót kívánok.

Erre lassan megindult osztálya felé a szemlélődő Szakács ur. Kalas nem tudott hová lenni csodálkozásában. Másodszor találkozik vele az életben, vajjon miért látja szükségesnek, hogy ilyen tanácscsal lássa el? Amint ott tűnődik rajta, a nyitott ablakon újra fülébe ütődik Szakács uram hangja, s olyanokat mond, amire akaratlanul figyelnie kellett.

— A tiszteletes presbitériumtól ma reggel a következő írást kaptam. «Tiszteletes Szakács Mózes uramnak saját kezeihez. A szülők panaszaiból bőven megértettük, hogy tiszteletes ur, a tudománynak átplántálására nemcsak a dorgálást, szidást, hanem a botot is tetszik használni, mint olyan eszközt, amelyet teljesen célra vezetőnek tart a megfelelő eredmény elérésére, s nem kíméli meg ettől a tanuló ifjuságnak se felső, se középső, se alsó testrészét. A presbitérium

a dolog felől tanácskozáván, úgy találta, hogy a pálcázásnak egyéb látható eredménye nincs annál, hogy a fiu riva megy haza és a szülőknek fölösleges bosszúságot okoz, azért a presbitérium felszólítja tiszteletes urat, hogy a botbüntetéstől jövőre a saját, valamint a tanulóifjúság jól felfogott érdekében tartózkodják. A presbitérium nevében Ábrahám Gergely s. k., egyházi elnök.» Ertsétek meg jól atyámfiak, ez írás szerint hozzátok akkor sem szabad egy ujjal sem nyulni, ha a leczkéből egy betűt sem tudtok. Ennek folytán én többé benneteket ezzel a pálczával meg nem ütlek. De arról ez az írás egy szót se szól, hogy meg ne öklözzelek mindnyájatokat, ha én jónak látom és különösen, ha ti a leczkét nem tudjátok. Azért Máró András állj elő, felelni fogsz. Tudod a leczkét?

Egy remegő hang válaszolt rá: Tudom, de még egyszer el kék olvasni.

A következő perczben egy pár töredezett hangot hallott Kalas, utána hatalmas puffogást és a Máró fiu hangos sirását.

— Ábrahám Géza elkészültél?

— A fejem fáj, professzor ur — nyögé a fiu keservesen.

— A fejfájásról az orvos ad orvosságot, a leczke nem tudáson nekem kell segíteni. Azt hiszed, mert te a papnak vagy a fia, hogy neked nem jár ki érte semmi sem? Gyere csak ide! és Ábrahám, a pap fia, a puffogásra éppen olyan keserves sirásra fa-

kadt, akárcsak a Máró gyerek. Így ment az végig az egész osztályon, amely tíz szál legényből állott mindössze. Mikor az utolsó diák is végigszenvedte az executiót, Szakács Mózes rektor ur kijelentette, hogy félórai időt enged mindenkinek a lecke megtanulására, akkor újra kikérdezi őket, s azzal jött kifelé az osztályból.

Kalas nevetve ment be a magáéba, de alig volt ott egy pár perczig, éktelen zivaj hallatszott a syntaxisták osztályából, Ábrahám Géza, a pap fia, úgy ordított, mintha nyuzták volna. Kalas egyenesen Szakács Mózeshez sietett, kérte, hogy e lármának vessen véget. A professzor ur háttal fordult, s nem messze állott az ablaktól, mindent hallott, még a Kalas beszédét is meghallgatta, de azért fölöslegesnek tartotta a közbelépést.

— Látszik, hogy a rektor ur fiatal pedagógus, — mondá Kalasnak — különben nem kívánna ilyen igazságtalanságot tőlem. Ábrahám Géza kikap az osztálytól; kikap, mert megérdemelte, mert árulkodott az apjának, s ennek következtében az egész osztálynak meg kellett érte szenvedni. Most rajta veszik meg szenvedésök árát. Ilyen jogos és igazságos cselekedetet miért gátnék én meg. Legalább Ábrahám Géza okul belőle, s tudni fogja: jövőben hogy viselkedjék.

Kalast ez a kijelentés teljesen lefegyverezte. El is mondá Szakács uramnak, hogy erre nem is gondolt, s nagy elismerés-

sel van pedagógiai eljárása iránt. Szakács uram kegyesen fogadta a kijelentést.

— Bizony sok csinja-binja van a tanításnak, amit rektor ur csak apránként fog megtanulni. No, de nem is volna a nevelés művészet, ha egyszerre megismerhetné az ember. Csak ügyeljen rám, sokat vehet olyat észre, amiből okulhat.

Az ujdonsült tanító ember bámuló orcával hallgatta e kijelentést. Ha nem is szólította volna fel rá, csakugyan figyelemmel kezdte kísérni Szakács uramat.

Mikor a következő leckeóra után kieresztette tanítványait, éppen ekkor Szakács uram is úgy cselekedett, kieresztvén növendékeit is levegőzni. Maga előttük ödöngött. A garádicson megbotlott, majd hanyatt terült. Szakács uram visszafordulván a tanítványokhoz, ilyen szavakra fakadt:

— Hasonlóképpen kívánom, visszakívánom nektek a buzgó óhajtást.

Az elképpedt fiuk egymásra néztek. Szakács uram aztán megmagyarázta Kalasnak, hogy e jószívű fiuk, látván az ő megbotlását, bensejökben így sóhajtának fel: «Bár csak a nyakadat törted volna ki». — En meg — mondá vállát és kezét rángatva — hogyne köszönném meg nekik a jó kívánságot. Kötelesség az!

— Nem tetszik még eleresztetni a gyermekeket? kérdé Kalas tőle.

— Mi még csak most kezdünk hozzá a munkához.

— Én már hét órától itt vagyok. Dél-
előttre, úgy hiszem, elég a tanításból.

— Nekem is úgy mondják, hogy ne
kilencz-tíz órakor járjak fel az iskolába,
hanem héttől kezdve tanítsak. Különösen ez
a Bethlendi pap, ez mindég beszélgeti, hogy
későn járok fel. Kárositom az egyházat és
a pulyáknak is rossz példát adok. Persze,
ő sohasem fért meg tőlem, mit várhatnék
most tőle? Csakhogy nekem rheumám van,
reggel, amint felkelek, órák hosszáig dögö-
nyözni kell a lábam, kezem. Sokszor úgy
megrakom magam, hogy alig bírok a lába-
mon állani. Persze, erre meg azt mondja a
pap: hypochondria, beteges képzelődés az
egész. Hát ő vajjon nem képzelődik, amikor
egy negyedóraig kinlódik rajta, míg egy
szót ki bír nyögni! No hát ez is hypochon-
dria!

Kalas elbucsuzott az elégedetlen Szakács
urtól, s legalább erre a délelőttre a parti-
kulától s úgy érezte, hogy maga is levert,
elégedetlen, nem mondhatni pedig, hogy
Szakács uramtól ragadt volna rá.

Amint az iskola után zugó fejjel végig-
ment a debreczeni-uton, hányta-vetette a
hab, mi is lesz itt belőle.

— Dolgom. — gondolá magában — he-
lyem is az iskolában, az csak volna, de ami
a kenyeret illeti, csak a reménység táplál-
hat. Ez pedig ugyancsak vékony . . . A réti
föld, amit majd a latin-iskolának adnak, ha
ugyan odaadják ezek a földéhes, jussos
hajduk. Mert voltaképpen ki is akarja ezt..

Abrahám pap? . . . Ott szép prédikáció akad ugyan, de erős akaratot ki keresne nála. A főkurátor, Kopré László, tehetetlen, vén ember, a főhadnagynak amugy is elég baja van, amit mond is mellette. a főnótárius kedvéért cselekszi . . . Igaz, itt van Fodor főnótárius ur uram . . . Egy ember.. igaz, egy ember, de vasakarat van benne. Az tán tud a nyelvükön . . . Most jut eszembe, dusgazdag. Se kicsi, se nagy nem marad utána. Kire marad majd a pénz, a föld? Ilyen embernek kell elsőnek lenni az eklézsia felboldogulását. Ha Fodor uram csak egy biztató szót szólana ilyen irányban, még a réti föld dolga is jobban haladna, már csak azért is, hogy így kevesebb egyházi adót remélnének. De mond-e ilyet? Kérdés, igen nagy kérdés. Azonban . . . ki tudja? Hó, hát a főkurátorság, amely ugyis félig üresedésben van. Már pedig, hogy Fodor uram nem akarna főkurátor lenni, olyat nem hiszek. A dicsőségért sok mindenre képes az ember. Én a közügyért . . . magam jóvoltáért, miért ne indulhatnék el ebben. Belső ember vagyok én is, még akkor is, ha rám kiáltják, hogy jött-ment . . .

Még a déli harangszó is ott találta az új rektort a debreczeni-uton, csak a város végén levő szélmalom juttatta eszébe, hogy így akár Tokajig is elbaktathat.

VII.

**Egy presbiter, aki főkurátor akar
lenni, egy rektor, aki mindenkivel
összevész.**

Kalasnak kezére járt a szerencse. Hadasék, ahová ő ebédelni, vacsorálni járt, szomszéd-jok volt a főnótáriusnak. Azt is hamarosan megtapasztalta, hogy Fodor uram ebéd előtt ott sétál a kerítésen túl a maga uri portáján. Miért ne tehetné meg azt ő is a Hadas-portán, Hadasék se fogják azt tőle rossz néven venni, meg se tiltják. Majd köszön a főnótáriusnak, ő meg biztosan fogadja, szó szót hajt és ki tudja, mi minden jó árad majd e beszélgetésből az eklézsiára, meg ő rá is.

Az iskolából egyenesen Hadasékhoz hajtott már tizenegy órákor. Fodor uram lecsüggesztett fővel már akkor ott járkált túl a kerítésen fel és alá, ugyanazt folytatta Kalas rektor is, átköszöntgetve a főnótáriusnak. Csak az volt a baj, hogy a főnótárius úgy látszik, ilyenkor tervelte el minden ügyes-bajos dolgát, mert ugyancsak lehorgasztotta fejét, mint olyan ember, aki mélyen gondolkozik. Kalas ötször is ráköszöntötte a jó napot, de a főnótárius, ha rá is nézett, de nem eresztett szót. Tudni való,

hogy ez nagy gondolkodásának miatta történt így.

Kalas boszusan ment be, de azért másnap, harmadnap újra kezdte, hogy hasonlóképpen járjon. Negyednap végre Kalas utolsó kísérletet tett, felkapaszkodott a deszka-kerítés tetejére s onnan kurjantott Fodor uram felé (talán a gyepszél is elhallatszott).

— Ez már a téres, uri porta !

Erre Fodor ur is felütötte a fejét, mosolygott is rajta, mint olyan ember, akinek tetszik a szó. (Téresnek ugyan igen téres porta volt az, de benőtte a gyom, az istállók, a ház maga is dűledezett, az udvaron egy bogarat se lehetett látni, de a végét kiadta Fodor uram felébe buzának, hogy hasznot lásson belőle. olyan agglegényes porta volt, amiről látszott, hogy nincs rendes asszony rajta.)

— Elég nagy biz-e, — válaszolt a rektor-nak. — Hát öcsém mit csinál itt?

— Járkálok így ebéd előtt, főnótárius ur.

— Okosan, én is azt cselekszem, az jó étvágyat szerez az embernek.

E bölcs kijelentés után Fodor uram tovább folytatta sétáját és gondolkodását, ügyet se vetve többé a rektorra, aki boszusan le-mászott a kerítésről és még boszusabban ment be ebédelni.

Igy ment az egy pár napig azután is. A főnótárius éppen hogy elfogadta a köszönetét, de aztán megint aláhajtotta fejét a nagy gondolkodásnak a közügy érdekében.

Igy sétálgattak vagy három hétig, egyik innen, másik túl a kerítésen, míg egyszer Fodor uram megállott a kerítés hiányos deszkaközénél, s onnan mutatva meg ábrázatát, kenetes éneklő hangján mondotta a rektornak:

— Látja öcsém, ily rabja vagyok én a közszolgálatnak. Még ügyelgésemben is azon fő a fejem.

Kapóra jött ez a beszéd Kalasnak.

— Nincs is olyan ember több Gémesen, mint a főnótárius ur. En amerre fordulok, mindenütt csak azt hallom, magam is azt hirdetem.

— Hálátlanság csak a dija annak, — mondá Fodor ur — ha a köznek szolgálunk.

— Már pedig én másképpen tudom a gémesi nép gondolkozását a főnótárius uram iránt. Ez a nép csak várja az időt, hogy háláját alkalmas módon fejezze ki iránta.

— Fodor uram vizsga szemekkel nézte végig Kalast.

— No hiszen én nem járok semmiféle kitüntetés után. De miért nem jön hozzám rektor-öcsém? Délutánonként, iskolája után mindég eljöhetne, egy-két órácskát elbeszélgetnénk.

Csak azt várta Kalas, még aznap délután ott volt. A főnótáriusnak négy szobája is lett volna, de csak egyben lakott, a többi tele volt eladható dolgokkal, buzával, bőrrrel, egyébbel, nemkülönben a kamrák is. (Mivel-hogy élni kell, a főnótáriusi fizetés ahhoz

nem elég, no aztán gyűjteni is valamit a késő vénségre.)

Kalas pipával állított be; minthogy akinek pipája van, zacskójának is kell lennie, a főnótárius rá is szólott:

— Csak gyujtson rá öcsém, itt a jó bükkfa-tapló!

Kalas nagy zavarban volt, mert zacskóját otthon felejtette.

— Köszönöm de ilyenkor nem szokásom.

— Jól is teszi, — hagyá helyben Fodor uram, — fiatal embernek árt az erős dohányzás.

Maga azonban rágyujtott illatos, gálocsi dohányából, s beszéd közben többször előhozta, hogy a közügy szolgálata így, amugy megviselte . . .

Kalas egy darabig ármányosan nem akarta megérteni a gyöngéd célzást, de aztán mikor Fodor uram kíváncsisága kellőképpen fel volt izgatva, gyorsan kivetette a hálót.

— Sokan és sokfelé beszélgetik nemzetes uram, hogy a főkurátorságra keresve se lehetne találni nótárius urnál külömb embert.

Fodor uram mosolygásra huzta el a száját.

— Csakhogy a főkurátor él még

— Igaz, de a kiérdemesült volt főhadnagy, Kopré László ur, ámbár megtartotta a kurátorságot, beteg, tehetetlen ember.

— Meg aztán — folytatá Fodor uram — ősrégi szokás szerint a főhadnagy egyuttal az ekklézsia kurátora.

— Most se úgy van! — mondá rá Kalas és székét közelebb huzva a főnótáriushoz, sugra mondá neki — Gáti főhadnagy uram úgy se sokat csinál, a teher most is teljesen a nemzeti uram vállán van, ha választásra kerülhet megint a dolog, főnótárius ur lesz a főhadnagy, senki más... Sokan vallják ezt így Gémesen. Naponként sok emberrel beszélek, itt is elejtek egy szót, ott is, ez a szó megmarad, mert ugyanis kedvökre való. De nem is modhatják, hogy főnótárius ur indította, megindítja a gémesi nép...

— Igaza van öcsém. — mondá mosolygós arczával Fodor uram — belső ember, szívéen kell viselnie a közügyeket...

Kalas felbátorodott, s elsütötte a nagy bombát.

— Azonban mint mindenben, e dologban is ellentartók vannak. De ezeket is egy szavával elnémíthatná nemzeti uram.

— Én egy szót se szólok... cselekedje azt a nemes város, amit üdvösségesnek tart.

— Azt a szót más fogja kimondani, de az alapját mégis csak nemzeti uram vetheti meg.

A főnótárius csodálkozva, nagy kíváncsisággal nézett rá. De Kalas makacsul hallgatott, majd a buzára, vetésre fordítá a beszédet, amit az ablakból látni lehetett.

Fodor uram köhingatott egyszer-kétszer, végre is előállott a kérdéssel

— Mi légyen az a szó, aminek alapját nekem kell megvetnem?

— Azt csak főnótárius ur kegyes engedel-mével mondhatom ki, de jól tudom, hogy ennek a végében van nemcsak a főkurátor-ság, a főhadnagyság, de a réti-földeknek a latiniskola részére való megszavazása is.

— De mondja már ki, türelmetlenkedett Fodor uram.

— Főnótárius ur parancsolja, én engedel-meskedem, annyival inkább, is mert a köz-ügynek vélek vele szolgálatot tenni. Nem-zetes uram kegyes engedelmével mondvá, köztudomásu az Gémes nemes városában, hogy minden két esztendőben végrendeletet teszen, de azt nem tudják e nemes város la-kói van-e abban a végrendeletben szó a szent eklézsiáról, amely azok részéről szo-rul támogatásra, akiket az Isten földi javak-kal megáldott.

Erre a nagy szóra elkomorodva ugrott fel Fodor ur, s a gyanakodó agglegények szokása szerint szárazon felelt annak, akik az örökség után puhatolózik.

— A végrendelet-tevés az én dolgom, a város meg hogy intézi a maga jövőjét, az meg az ő dolga.

Kalas nagy zavarba jött, a pipaszárat is karikába hajtotta keserves kinjában.

Mély csend lett, egyik se szólott, csak Fodor uram lépteinek kopogása hallatszott, amint mérte a szobát fölfelé is, lefelé is.

Kalas e kinos csöndben szeretett volna elsülyedni a székkal együtt, amin ült.

Végre megállott Fodor uram Kalas előtt, s látta zavarát, ami enyhítette rossz kedvét s így szólott hozzá:

— A rektor ur, igaz, ezzel is az ekkla javát kívánja munkálni, ezért cselekedete megbocsátható. Egyelőre csak annyit mondhatok, hogy igenis, emlékezés lesz az ekk-láról új végrendeletemben . . .

Kalas majd felrikkantott örömében e ki-jelentésre.

— Csak ennyit akartam főnótárius uram-tól, hogy nevét ilyen cselekedetével is hal-hatatlanná tegye. Mától kezdve hatalmas befolyása a nemes városban korlátlan lé-szen . . .

Kalas rektor azzal a meggyőződéssel ment el Fodor uramtól, hogy ha nehezen is, de benne van a bogár a fülében. Az már ott fog motoszkálni, azonfelül most már ő is beszélhet úgy, hogy a hangulat a réti földek átadása mellett nyilatkozzék.

Az alkalom az ilyen szó elejtésére nem hiányzott.

Alig pár nappal rá órákőzben látja, hogy nagy sebbel-lobbal jön ki az egyik elemi osztályból egy fiatal ember és az udvar kö-zepén ácsorgó Kutron István mellett el-rohanva, mintha nem is látná, haladt a csengőig, s erősen csengetni kezdett.

— Ez nekem csenget — álmélnakodék Kutron. Itt vagyok tiszteletes ur, mellettem haladt el, úgy is meghallottam volna, amit mondani akar, ha nincs is az a nagy csön-getés.

— Ide jöjjön Kutron — dörgött rá a fiatal ember a csengő mellől.

— Mindjárt, — válaszol a pedellus és medvelassusággal közeledik az ifju emberhez.

— Hol vannak a tanítók? — kérdi Kutrontól haragosan

— Azt ők tudják, — mondja Kutron vállvonítva — nem én.

— Ez már mégis gyalázat. fakadt ki az ifju, — hét óra régen elmúlt — s egyik sem tanít. Menjen utánok és hívja fel őket.

— Azt nem cselekszem — válaszol a pedellus rendithetetlen nyugalommal, mert aki fel nem jött, az otthon maradt. Hogy aztán erről téve legyen, az a Betlendi nagytiszteletű ur dolga, az én dolgom pedig az iskolára felügyelni. Tiszteletes urnak meg egyéb a dolga.

— Most az a dolgom, hogy a tanításra ügyeljek fel, mert a nagytiszteletű ur a «Czinkóra» ment. Addig én vagyok a helyettese.

— Erről még eddig nem tudtam — mondá Kutron, — de elhiszem, csak a tanító urak is elhigyjék.

— Majd megmutatom, hogy rend lesz itt. Megyek a Czinkóra, megjelentem a nagytiszteletű urnak, megdicsérem kendet is engedelmességéért.

A fiatal tiszteletes nagy dühvel távozott.

— Furcsa kis szék, csak lába kék az ilyen értelmetlen beszélgetésnek. Hallott

már ilyet valaha az ur, hogy a fogadott cseléd, az ilyen káplán, inas pap-féle rendelkezze itt velünk, velünk, választott hivatalnokokkal? A jött-ment, nemhogy meghuzná magát!

A lecke-óra után már ott látta Betlendi nagytiszteletű urat, mire az udvaron tanácskozó tanító urak úgy széjjel rebbentek, mint a tyuk-sereg héja keringéskor. Szakács Mózes uram, a nagytiszteletű ur láttára az udvar másik oldalára menekült. Kalas azonban megvárta, s illedelmesen köszönt neki.

A nagytiszteletű ur szólani akart, de egynehány rekedt, érthetetlen hangnál nem birt egyebet kiadni, aminek értelmét Kalas a legjobb akarata mellett sem tudta kivenni. A kínos jelenetnek Betlendi pap azzal vetett véget, hogy oldalzsebéből egy csomó apróra vagdalt papirost vett ki; s e szavakat írta rá:

— Nem gondolkozott még azon, amit én ajánlottam a rektor urnak?

Ajánlom szives jóindulattal, fogadja el az elemi iskolai tanitóságot, a kis papirszeletet átadta Kalasnak.

— Nem fogadhatom el nagytiszteletű ur!
— mondá Kalas, s megdöbbenve nézett végig a beteg emberen. «Aki még most is a maga tervét erőszakolta.

A nagytiszteletű ur a másik szelet papirost adta át Kalasnak.

«Gondolja meg mit csinál! Egy hétig még van rá ideje, de ezentul késő lesz minden. Jövéje forog koczkán. Jegyezze meg,

hogy a gimnázium napjai meg vannak számlálva.»

— Akkor is én leszek az utolsó, aki az osztályt ott hagyom, — mondá Kalas keserűen. De addig helyemen maradok.

A pap újra egy harmadik czédulára irt.

«Ne szóljon semmit. Godolkodjék higadtan, s tudassa velem egy hét alatt elhatározását. Addig várok.»

A pap az egyik elemi osztályból a másik osztályba ment, hangtalanul, de arczán a makacsság merev kifejezésével.

Mikor Kalas megint kijött osztályából, a tanítók gyűlése még hevesebb és zajosabb volt. Mindegyik kezében ott volt az ismeretes szeletpapiros, s roppant elkeseredéssel mutogatták Kalasnak is. A papirosdarabokra kevés változtatással a következő szavak voltak írva: «Már régen látom, sajnosan tapasztalom, hogy a tanító urak egy idő óta sohase jönnek fel rendesen a leckeórákra. Az éjszakát, amely az Istentől alvásra van rendelve, Isten tudja miféle, tanítóhoz, egyházi térfiuhoz nem illő foglalatossággal töltik. Reggel, ha nagy álmosan fel is jönnek, ahelyett, hogy kötelességüket végeznék, álomlátások magyarázatával, a városban elterjedt kósza hírek tárgyalásával töltik az időt. Hiába osonnak be a tanító urak mellékapukon, kerítésekén keresztül, tudom én azért mindenkiről, mikor jön fel az iskolába. A rossz lelkiismeret kerüli a világosságot, de éppen ezzel válik feltűnővé és árulja el magát. Ily körülmények között nem

csoda, hogy az eredmény ily silány, a rájuk bízott gyerekek alig tudnak valamit. Mindezek után kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy az ily lelkiismeretlen, hűtelen eljárást a lehető legszigorubb eszközökkel meg fogom tudni torolni».

— Fiuk, tartsunk össze, — kiabált Magi uram — ne hagyjuk magunkat. Csak olyan választott hivatalnokai vagyunk mi az egyháznak, mint ő kegyelme, ez a gőgös, néma pap, akit az Isten így megjegyezett. Azt mondom, ne hagyjuk magunkat. Ezért a sértésért elégtételt kell szerezni, folyamodjunk a presbitériumhoz.

Harangi uram is odaérkezve a csoporthoz, amint felfogta eszével a dolog mivoltát, így korholá a tanítókat.

— Bizony csak nem tudtok élni az eszetekkel. Látszik, hogy egyiknek sincs hat siró pulyája, ki nyári, ki téli.

— Nekem éppen annyi van, — veté ellen Magi uram.

— Kettő már felnőtt, a jég hátán is megél, az nem számos. De az enyémnek ruha, kenyér kell, ha föld alól is, mert ha nem adok nekik, lerágnák a fülemet. A feleségem anynyira iparkodó, hogy többnyire kettős keresztelőt tartunk. Ahol mások egyszeres keresztelő pénzzel megelégszenek, ott mikétszeresnél alább nem adjuk. De hát a papnak is kell élni.

— Mindebből nem tudom megérteni, miért tudsz te jobban élni az eszeddel? — házsártoskodik Timári.

— Azért tudok jobban hozzá, mert a multkor nekem is olyanforma kázusom esett, mint nektek, s tudtam rajta segíteni. Ábrahám pap valamiért megharaguvék rám, ír nekem egy levelet, hogy a télen egy alkalommal miért nem jövék fel az iskolába. Én magam meg is feledkezém már róla, de a feleségem eszembe juttatá, hogy az akkor történt, mikor Lente Gábor komámnál reggeli kilencz óráig tartottuk a nagy disznótort. Megyek a paphoz rögtön. «Nagytiszteletű uram — mondám neki — azt kívánja, hogy igazoljam magamat a mulasztásért, amely január 8-ikán esett?»

— Én azt, mert ha nem tanít Harangi uram, a gyerekek semmit sem fognak tudni. Ez világos, elvitázhatatlan dolog. «No hát, én igazolom magam, a nagytiszteletű aszszony öcscsénél, Lente Gábor uramnál, disznótorra voltam hivatalos, reggel kilencz órakor még nála voltam. Nem jöttem hát fel, mert részeg voltam. Részegen taníthatok-e? Nem taníthatok, ez még világosabb.» Ábrahám pap elneveti magát: «Ezt tagadni se merem. Öcsémuram, — már ekkor öcscsé voltam — ha máskor is részeg lesz, máskor se jöjjön fel az iskolába.» Így végeztük el a dolgot, minden lárma nélkül.

No már ebbe a beszédbe Kalasnak belé kellett szólani.

— Ez mind helyes és szép, csak azt felejtí el Harangi kollégánk, hogy egy személy meg egy személy, az két személy, hogy

Abrahám és Betlendi nagytiszteletű urak közt véghetetlen nagy a különbség.

— Ez már igaz — zúgták rá a tanítók.

— Ábrahámról és Betlendi tiszteles urról egy nap nem lehet beszélni.

— A mi bajunk másban leledzik — *folytatá' Rals.*

— Halljuk, halljuk! — kiabálták a tanítók nagy érdeklődéssel.

— A mi alkotmányunk szerint a világi és papi elem egyforma befolyással kormányozza az egyházat. A mi különben érdeemes főgondnokunk már nagyon elvénhedett. Abrahám nagytiszteletű ur békeszerető ember, az egyház ügyeit vasakarattal majdnem kizárólag Betlendi nagytiszteletű ur intézi. Világi részről csak egy ember volna, aki az ő kiméletlenségeit valamennyire enyhíteni tudja, ez: a tevékeny főnótárius, Fodor . . .

— Igaz, igaz — hagyták helyben a tanítók — csak ő védelmezhetne meg bennünket; Betlendivel egyébképpen is mindig ellenlábas.

— Mi következik ebből? Az, hogy Fodor uram főkurátornak való ember. Vagyonos, vagyona is az eklézsiára néz, végrendeletében már meg is emlékezett ez ekkláról . . .

— Igaz lehet, tegnap iratta alá új végrendeletét. Tudom, bátyám az egyik tanu. De mi van benne, azt nem tudjuk — kiabált Magi.

— Nekem már kijelentette, hogy benne van az eklézsia. Gondoljuk meg, hogy agglegény és ha keveset mondok, százezer

lorint értékű vagyona van . . . Mennyivel kevesebb egyházi adónk lenne, ha ezt a vagyont az eklézsia örökölné. Kit választ-hatna hát meg méltóbban a gémesi nép? Ebben nekünk is, a közügynek is csak hasznunk lehet. Azt az egy kedvét meg lehet tenni Fodor uramnak, hogy a réti földet a latin oskolának kívánja . . .

A tanítók lelkesen helyeselték a beszédet. Kalas elgondolta: elég ebből ennyi, a többi majd elvégzik a tanító urak szanaszéjjel a városban, kit a malom alatt, kit másutt. A gémesi öreg harang nem lármásabb náluk. Ő mellettük, legfeljebb kis falusi kolomp . . . Elment hát dolgára.

Pár napra rá Iharos Gábor meg is szólította:

— Öcsémuram, én is úgy gondolkozom ám a főkurátorság dolgában, mint öcsém, hanem azért nem mertem volna úgy elindulni benne. Még nagyon fiatal ember az öcsém. Szerencséje, hogy Betlendi nagybeteg. Ábrahám is, bármily szelid embernek látszik, mégis pap ő is. A papok pedig karddal támadnak arra, aki abban dolgozik, hogy nélkülök történjék valami a szent eklézsiában. Azonfölül ott van a főhadnagy, aki ősi szokás alapján akar főkurátor lenni. Igaz, hogy ő is báránylelkű ember, de a papok belőle is tigrist nevelhetnek . . . Vigyázzon, öcsém, mert lehet, hogy a főnótáriusnak kikaparja a tűzből a főkurátorságot, de az bizonyos, hogy magát tetőtől-talpig megégeti.

Kalas beszédre nyitotta volna a száját, de Iharos uram belé vágott :

— En, látja, a világért sem tudnám magam az ilyesmire elhatározni, pedig testestől-lelkestől hive vagyok a főnótáriusnak ... Nem viselhettem el a lelkemen, hogy erre ne figyelmeztessem.

És Iharos Gábor uram lelkén így könnyítve, elméne dolgára.

Kalas rektor pedig minderre azt gondolta, hogy legalább az egyik pap részéről biztosítva van, még boldogan mosolygott is hozzá.

Mert még az első napokban — amikor idejött — történt. Amint az északi papház mellett ment el, egy elevenarczu, barna kis leányt látott a piacz felől a templom felé jönni. Oly kecsesen járt keze-lába, oly pajkos mosoly villant meg az arczán, hogy Kalas önkéntelenül is rajta felejtette szemét. Termet dolgában ugyan vékonyan volt elbocsátva a természettől, mert kicsi is volt, keskeny is volt, de ügyes, fürge, arczoscája mozgékony.

— Ugy látszik, — gondolá Kalas — Abrahám pap leánya, hasonlít a papnéhoz, aztán oda is megy be.

E naptól kezdve az ösmeretség folyt a maga rendje szerint.

— Csak nem fog a pap reménybeli veje ellen karddal fellépni, sőt — gondolá Kalas — azért is járok a papékhoz olyan gyakran, hogy a főkurátorságot s a réti föld megszállását munkáljam.

Mert úgy volt az, hogy elején kezdjük a dolgot, amint átköltözött a gimnázium udvarán lévő nádas házba, megint találkozott a kis leánynyal. Kalas maga se tudta miképpen esett meg, köszönt a serdülő leánykának, aki látható szivességgel s leányos büszkeséggel vegyült örömmel fogadta. Kalas nagyon kevély volt erre a sikerére. Amint Fodor Gerzson megigérte, csakugyan Hadaséknál kapott élelmet, s egyszer egy szünnapon jóval ebéd előtt talált nálok menni, nagy örömeire ott találta a kis leányt, akinek Hadasné asszonyom nénje volt. Ott aztán módjában volt beszélgetni a kis leánykával, s mikor távozni akart, engedelmet kért rá, hogy haza kísérje.

Hadas néni hamiskásan megveregette Kalas hátát, s a kis leány helyett megadta rá az engedelmet. A kis leány nagy zavarban volt, úgy látszik, akkor először kísérte életében haza felnőtt fiatalember, irult-pirult, de egyuttal egy kis büszkeség is látszott rajta, amint fél szemmel végig nézett a tetszetős fiatal emberen. Jól esett neki, hogy immár ilyen kaczkias bajuszu ifju ember foglalkozik vele, nem tréfálódzik, hanem komolyan, látható elfogultsággal beszélget kedves semmiségekről.

Kalas annyira vakmerő volt, hogy a papi ház tornáczáig kísért a kis Ilonkát. De csak akkor látta be vakmerőségét, mikor a muzeum ajtaja megnyílt és Ábrahám nagytiszteletű ur jelent meg benne. A nagytiszteletű ur mosolygott is, csodálkozott is rajta. Azon

meg éppenséggel mulatott, mikor látta, hogy Kalas mily félénk zavarral köszön neki. Oda jött a gyermekekhez, s jóakaratu szelidséggel beszélt mind a kettővel, kis leányának állát megcsipkedvén. Az ebédnél mosolyogva beszélte a feleségének.

— Te nem is tudod, hogy Ilonka már nagy leány. Udvarlója is akadt?

— Kicsoda? kérde a mama kíváncsian, Ilonka pedig zavarában úgy lehorgasztotta fejét, hogy kis álla majd a tányér szélét verte.

— Kalas rektor kísérté ma haza Hada-séktól.

— Ugy, — mondja kedvetlenül a nagytiszteletű asszony, aki a nyalka, vagyonos Bóné Gézára gondolt. Az ilyen kis leánynak, mint te vagy Ilona, kár még magát kísértetni, mert csak megszólják érte.

Ilonka még csak védelmezni se merte magát, de bohó szívének nagyon zokon esett, hogy ilyen zord hangon beszél Kalasról a mama.

Kalas azonban nem maradt nyugton. Mikor ráért, mindég megleste Ilonkát, s elkísérté. Ilonka sokszor megállott a kapuban, de a kis leánynyal való beszélgetés olyan jól esett a fiatal tanárnak, hogy nem igen jutott eszébe úgy hamarosan elbucsuzni tőle. Ott tartotta szóval sokáig. Ilonka pedig félt a mamájától. Ha észre veszi, hogy megint itt van Kalas, mit fog mondani? Mert a kis leány öntudatlanul érezte, hogy a mamának ez a fiatal ember nem igen van inyére. De

hát miért, én édes Istenem? — így gondolkodott Ilonka. Olyan beszédes, jószívű ez a fiatal ember, aztán csinos kis fekete bajusza van, haja göndör, a szeme is szép? Ilonka sehogyse tudta elképzelni, miért nem tetszik a mamának ez a Kalas?

Egy délután megint hazakisérte Kalas a kis leányt. A nagytiszteletű ur az udvaron sétált, szóba éreszkedett Kalassal, még pipával is megkínálta.

A pipa azonban irtózatosan rosszul szelelt, úgy, hogy Kalas alig tudta félig kiszívni, Kalas elemében volt, annyi sok tréfás bohóságot mesélt kollégiumi életéből, hogy még a nagytiszteletű asszony is kaczagta, s leültette őt a kis kertben lévő hűselőben. Kalasnak elaludt a pipája, próbálta meggyújtani, de nem boldogult vele, a szár egyáltalán nem volt szelelő kedvében.

Azt is vette észre, hogy a nagytiszteletű ur pipája is bajosan szelel. Gondolá magában: Kedvére teszek majd a nagytiszteletű urnak, ugyanis olyan pipatisztító drótom van, amely híres volt a kollégiumban, egy nap belopódzom a muzeumba és minden pipáját rendbe hozom.

Néhány nap múlva, ellátva magát a kellő szerszámmal, el is indul a paplak felé! A nagytiszteletű asszonynyal találkozik az udvaron, aki azonban nagyon kedvetlenül kérdi tőle, mi tetszik?

— A nagytiszteletű urat keresem, — mondá Kalas egy kissé meghökkenve — egy kis beszédem volna vele.

— Tessék bemenni a muzeumba, — az uram mindjárt jön, csak a gyümölcsösbe nézett le.

Kalas élt az alkalommal, bemegy a muzeumba, s műértőleg, nagy ügyességgel mind a négy tajtékpipát rendbe hozta. Remekül szelelt valamennyi. Kalas sugárzó arczzal tette vissza helyökre. Előre örült neki, hogy megdicséri érte a pap. A pap elő is jön, ekkor már Ilonkának is akadt valami tenni valója a muzeumban. Ott sűrög-forog. Kalas meg egyre beszélget, Ilonkán legeltetvén szemeit. A nagytiszteletű ur meguntván csak úgy szárazon a hallgatást, a pipatartó felé közeledik. No Kalas — gondolja magában a jó fiatal ember — most nagy dicséretben lesz részed. Már előre mosolyog neki. Ábrahám előveszi az első keze ügyébe eső pipát, szokása szerint belefúj. A pipa szelel. A nagytiszteletű ur kedvetlenül csóválja fejét. Visszateszi a helyére, s a másikat fogja meg. Az még jobban szelel. A nagytiszteletű ur megdöbbenve néz körül a szobában. A harmadik pipa után nyul. Azon is könnyedén végig fut a levegő

A pap haragosan toppant mindkét lábával, mikor a negyediket megpróbálja, dühösen kifakad:

— Melyik ostoba nyult ezekhez a pipákhoz?

Kalással egyet fordult a világ, elvörösödött.

— Én bátorkodtam — hebegé a szeren-

csétlen — kitisztítani. Azt hittem, jót teszek vele.

— Szerencsétlen furulyás — dörgé a nagytiszteletű ur, — mit avatkozik az olyan dologba, ami nem magára tartozik?

Ilonka még jobban elpirult, mint Kalas, s kifutott a szobából.

— Tessék megengedni. Nem gondoltam...

— Mit ki nem gondol? dühöngött a pap — talán készakarva tett ellenemre? Már most nem tudok rá se gyujtani, nekem szelelő pipa nem kell. Az ilyen fiatal ember ne legyen minden lében kanál, s a főkurátorság ügyében is dugja be a száját.

Kalas kőbálványnya meredt. Azt sem tudta mit beszél, azt sem, hogy ért haza. De a szerencsétlenség nem jár egyedül. Kalas e nagy szégyen után nem mert Ilonka előtt megállani. Még ha látta is a leánykát, megszire elkerülte. Ilonka észrevette ezt, s nagyon zokon esett neki. Kalas azzal is tisztában volt, hogy Ábrahám pap végképpen elítéli a főkurátorságban történt fészkelődését.

Megjön azonban Hadas néni születés napja. Persze nagy vacsora van Hadaséknál. Ott megjelenik Ilonka is az édesanyjával. A nagytiszteletű ur nem szokot vacsorára jönni, ide se jött el. Kalas megzavarodva köszön Ilonkának, aki nyájas mosolygással fogadja köszönését. A vacsora alatt Kalas Ilonka mellett ül, aki igen szívesen beszélget vele, noha a másik oldalán meg Bóné Géza is

ugyancsak iparkodik a figyelmet magára vonni.

Vacsora után cigány vetődik Hadasékhoz, s mikor az asztalokat elszedték, az ifjúság egy kis tánczra vágyódék. Kalas se volt rest, siet Ilonkát felkérni, egy-két fordulóra. Ugyanakkor Bóné Géza is hasonlót akar cselekedni, de elkésik és kedvetlenül megy más leány felé. A nagytiszteletű asszony ezt észreveszi, erősen boszankodik, mert úgy találja, hogy a gazdag Bóné Géza sokkal inkább illenék leányához Kalasnál. Bóné már visszavezette helyére a tánczra felkért leányt, de Kalas meg Ilonka bohó jó kedvvel egyre járják. Bóné Géza kedvetlenül harapdálta bajuszát és le nem vette szemét Ilonkáról és Kalasról. A mama ezt vizsga szemekkel kíséri és nem tud uralkodni kitörő kedvetlenségén. Mikor Kalas arra felé lejt Ilonkával, Vitányi Józsefnéhez fordul, s félhangon, de úgy, hogy Kalas is meghallja, odaszól neki:

— Még megérem, hogy a mi leányunkat holmi kis kopott rektorféle veszi el.

Kalas megtántorodik e kegyetlen szavakra és Ilonka, aki ebből egy szót se hallott, nem tudja elképzelni, mi leli Kalast? Ilonkát visszavezeti helyére, s mindnyájoknak jó éjszakát kívánva, eltávozik.

A jó Vitányinó siet elmondani Ilonkának, hogy Bóné Géza hogy törte magát utána s ő ennek daczára annyi sokáig tánczolt Kalassal. Igaza van a mamának lelkem, — mondá a jó lélek — mikor azt mondta,

hogy talán még azt is megéri, hogy ez a kis kopott rektor lesz a veje, amit Isten ne adjon.

Ilonka most kezdi sejteni, mi az oka Kalas elkeseredésének. Mikor Bóné Géza meghajtja magát előtte, fáradságról panaszkodik, s nem megy el vele táncolni, a mama szigorú pillantgatásai daczára sem.

A szegény kis leány úgy elkeseredik, hogy eltörik a mécses és sírni kezd, csak nagy bajjal tud annyira uralkodni magán, hogy sirása az egész vendégseregnek fel ne tűnjék. No de feltűnt Vitányiasszonyoknak, akik majd gondoskodik róla, hogy sokan tudják, miért sirt Hadaséknál a kis Ilonka. A lelkem olyan fiatal és már szerelmes.

Kalas egész éjjel nem aludt. Csak gyűlölettel tudott visszagondolni a papra és a papnéra, akik úgy megszegyenítették a kis leány előtt, akihez, maga sem tudott arról számot adni, miért, annyira tudott vonzódni.

Ebbeli keserősége még a főkurátorságot, a réti földet is kiverte fejéből. Ilyen dult kedélyállapotban állított hozzá másnap Porcoláb János alkurátor uram.

— Már csak, mondom, erre járván, benézek a rektor urhoz, hogy és mint érzi magát?

— Nagyon jól! — mondá Kalas keserűen. — Hála Istennek semmi bajom. Az egyház gondoskodik rólam, megélünk már kurátor uram, holtig.

— Persze, persze, hogy megélünk. Az egyház persze hogy gondoskodik a rektor

urról, ha most nem is, majd később. Ime, Betlendi pap igen zokon veszi, hogy még mostanig sem jelentette be szándékát, vajjon nem jönne-e át az elemi iskolához. Sokszor mondja a nagytiszteletű ur, nagyon meg tudná ő becsülni az ilyen embert. Azonfelül azt is üzeni, hagyjon fel a főkurátorság dolgában való izgatással, mert bizony szomorú vége lesz.

— Megmondtam én azt már a nagytiszteletű urnak, hogy nem megyek, mit üzenget rám mindig? Ami pedig a főkurátorságot illeti, bánom is én, ha ő maga lesz az.

— Hiszen azért nincs baj, — mondá meghökkenve a kurátor erre a dühös beszédre — én csak úgy felemlítém, most bizony már nekem is úgy rémlik, mintha nem is volna nekünk szükségünk erre a gimnáziumra.

— Derék, nagyon derék, — mondá Kalas gunyosan — nem emlékszik már arra, amit mondott az első nap, amikor ide kerültem, Betlendi papnak?

— Mondtam, amit mondtam, de a körülmények . . .

— No Porkoláb uram. eddig azt hittem, hogy a saját lábán jár, de most látom, hogy a Betlendi papét kölcsönözte ki akkor este, — mondá csipősen a botkölcsönzésre szólva. Porkoláb uram elvörösödött, s kitört belőle a hajdu kevélység.

— Különben nem is beszélgetni jöttem én ide, hanem tudtára adni a rektor urnak, hogy ez a ház, szerintem, Betlendi nagy-

tiszteletű ur szerint is az iskoláé. Jövedelmet kell, hogy hajtson. Ingyen senki sem lakhatik benne. Betlendi tiszteletes urral abban állapodtunk meg, hogy tekintettel egyházi tisztviselő voltára, olcsón adjuk a lakást a tiszteletes rektor urnak, csak husz forintért, egy fél esztendőre. Ez azonban előrefizetendő. Tessék kifizetni, a nyugtátványt rögtön kiállítom róla.

Kalas dűhében mosolyogni kezdett.

— Mondja meg a nagytiszteletű urnak, hogy ezt a husz forintot akkor olvassa meg, amikor én a hátam közepét fogom meglátni.

— Hogy tetszett mondani? kérdé a kurátor hüledezve. Nem hitt a fülének, hogy egy nem is helyes lakos, csak afféle jöttment, ilyen üzenetet küldjön a gémesi papnak.

— Ugy mondtam, hogy akkor olvassák azt a pénzt, amikor én a hátam közepét fogom meglátni. Mondja ezt meg a nagytiszteletű urnak ezekkel a szavakkal.

— Igenis megjelentem, — mondá a kurátor — hogyne jelenteném, ne tessék rajta busulni. De azt is megmondon előre: tessék várni rá a választ is, mert Betlendi nagytisztelete ur az ilyen üzenetre adós nem fog maradni.

— Még egyéb izenni valóm is van a nagytiszteletű urak részére.

— Még egyéb is ezen kívül? szörnyűkódék a kurátor.

— Igen még egyéb. És ez az: a nagytiszteletű urak felelősök érte, hogy engem

ide küldött a kollégium előjárósága. Eljöttem azzal a reménységgel, hogy biztos kikötőbe érek hajómmal. És ime, úgy vagyok itt, mint az égi madár, akit egyedül az ur kegyelme táplál! Ide hívtak, tönkre tették a jövőmet, de ha nekem innen menekülnöm kell majd a széles világba, tudja meg mindenki, hogy olyan boszút fogok állani romlásom okozóin, hogy Gémes, mióta Bocskay kegyelméből kinőtt a földből, mint a gomba, olyat még nem látott. Megértette kurátor uram?

— Erősen megértettem, és teszek is róla, hogy mások is megértsék. Hiszem, hogy a válasz nem fog sokáig késni.

A kurátor uram elméne dolgára. Kalas pedig tanítani próbált de zaklatott kedéllyel lévén, nem volt áldás munkáján. Vizsga előtt voltak szerencsétlenségre, éppen ekkor jövének Ábrahám pap, meg Fodor Gerzson iskolát látogatni. Ábrahám mosolygósan, Fodor ünnepies komolysággal, a rektor pedig nagy keserőséggel valának.

Ábrahám pap nagy örömmel nézett szét a muzsafiakon. Mindeniknek tudta a családfáját, s megveregetvén orcájokat, alaposan kikérdezte tőlük, hogy és mint vannak odahaza? Azután a rektor urhoz fordulva, megjegyzé:

— Ugy látszik, ezek valamennyien jó fiuk, úgy hiszem, erősen tanulnak, legalább azt látom a képükből.

— Valami nagyon — mondá Kalas fanyarul — nem törik magokat a tudomány után,

de azért lassan-lassan haladnak. De ez a Nemes Gábor, ez éppenséggel nem tanul semmit. Legfeljebb annyit tud, ami hallásból ragad rá. Meg fog bukni!

— De hiszen ez a Hadas Kati fia — szörnyükdék a nagytiszteletű ur. — Gábor fiam, nem lehet az, hogy te megbukjál! Tanulsz te ugy-e?

— Tanulok, mindég tanulok — hazudott a fiu vakmerően, érezvén, hogy most pártfogóra lelt.

— No jól van, fiam, hadd lássuk, mit tudsz a latinból? kérdi a nagytiszteletű ur, oda bökvén találomra az ujjával Horatius egy ódájára.

Nemes Gábornak volt annyi ügyessége, hogy ad Pisones czimű levelét kezdte felmondani. A fiunak a beszélő képessége meglévén, olyan formát mondott ugyan, mint a Pisókhöz irt levél eleje, de nem azt. Mind-egyik szót eltorzított.

A nagytiszteletű ur el volt ragadtatva, helyeslőleg bölintgatott fejével, odafordulván Fodor uramhoz:

— Bizony tud ez a gyerek, hogyne tudna a Kati fia.

Fodor, aki jeles latin volt, megütközve nézett, hol a papra, hol a rektorra. Kalas végre nem állhatta szó nélkül, rákiáltott a nebulóra:

— Elhallgass te szerencsétlen, egy helyes, igaz szó nincs beszédedben. Kezdd el újra!

A nagytiszteletű ur mosolygó arcza egyszerre elkomorodott. A fiu keservesen né-

zett tanárára s elkezdte, de már nem olyan sebesen.

— Humani capitis . . .

— Nem humani capitis, hanem humano capiti.

— Az előbb jól mondta, — jegyzé meg a nagytiszteletű ur.

— Az előbb még rosszabbul mondta — erősködék Kalas — mert humanus capitust mondott.

A nagytiszteletű ur erre szó nélkül kiment az ajtón, de visszadugta fejét, s úgy mondá :

— Azért se hiszem, mert az előbb jól mondta.

Fodor Gerzson uram fejcsóválva nézte végig ezt a jelenetet. Ott állott egy darabig az iskola közepén, aztán így szólt komoly ábrázattal :

— A beszéd versatus volt, rektor uram, de a viselkedés nem elég modestuosus.

Ezzel ő is elment. Így végződött az iskola-látogatás.

— No ez is megvan ! gondolá Kalas elkeseredve. A fiukat hazaküldte, maga meg kiment az udvarra, ahol Magi tanító szívesen ujságolta neki, hogy Porkoláb kurátor szavai szerint, Betlendi pap egy darab papirosra ezt írta róla : «Majd megbánja ezt keservesen Kalas rektor».

— Megbántam már én azt keservesen, hogy Gémesre tettem a lábam, jobban úgy se bánhatom meg.

— Porkoláb még egyebet is tud, — folytatá Magi — azt állítja, hogy Betlendi pap levelet küld apja urának, amelyben megírja, mily engedetlen s vakmerő az előjárókkal szemben, és itt izgat a nép között. Azt is megírta vigye el innen édesapja, különben csufosan távolítják el innen. Hajh, az a Betlendi, nem tudom, hogy akar meghalni, fél-lába már a sirban van, mégis erőszakoskodik. Hogy fog az Istennek számolni róla?

Kalast még jobban elkeserítette ez a hír. Szegény, öreg apját se hagyják ki ebből a kárhozatos játékból. Az öreg bizonyosan feltétlen hitelt ad a pap szavainak és elkese-redésében még ide talál jönni. Kalason a hideg verejték ütött ki, amint ez eszébe jutott.

Aznap délután Szakács Mózes uram hívta félre az udvar egyik zugába, s ott óvatosan körülnézvé, kérdi tőle:

— Mit hallottam, kollega ur! Nem szólnék róla, de most hallottam harmadszor, hát igaznak kell lenni. Először elbocsátottam fülem mellett a szélnek a hirt, másodszor hallván ugyanezt, már figyelő állásba helyezkedtem, harmadszorra már úgy gondoltam, igaznak vélhetem.

— De micsoda hír légyen az, amiért Szakács kollega ur figyelő állásba helyezkedni érdemesnek tartotta?

— Abrahám pap nemde jó, derék ember? kérdi felelet helyett Szakács uram.

— Ugy mondják! — felelé Kalas hidegen.

— Mondják? no ez megerősít véleményemben, — mondá Szakács ur kezeit dör-

zsölve. — Mitéle véleményében? — kérde Kalas türelmetlenül.

— Nem találkozott ma, vagy tegnap Ábrahám pappal? — tapogatódzék tovább az óvatos férfiú.

— Az iskolában összekülönböztünk, de mostanáig se tudom, a klaszikuson-e, vagy Nemes Gáboron. Annyi bizonyos, hogy mind a kettőről más véleményünk volt.

— Más véleményük volt!? Megvan, — kiáltá diadallal Szakács uram.

— Ábrahám — mondá Szakács, újra óvatosan körülnézve — levelet irt édesapjának, amelyben arról panaszkodik, hogy kollega ur szembeszáll előljáróival, és hogy e rossz tulajdonságától tiltsa el, különben szomorú vége lesz Gémesen.

— Ő is ezt írja! — mondá Kalas megdöbbenve,

— Hát más is ír ilyen levelet? — kérdi élénk kíváncsisággal Szakács Mózes uram.

— Az a Betlendi a másik, mert nem megyek tanítónak, az elemibe.

— Értem, nagyon értem. Szálka a szemében a gimnázium. Szegény ifju ember! Közeledik Betlendihez, nem sikerül, közeledik Ábrahám paphoz, no ehez rohamosan közeledett egy kissé, ezt már előre láttam, hogy nem fog sikerülni. Három hét múlva már a pap pipájából pipázott az udvarán. Mindjárt gondoltam, hogy az ilyen hamar munka keveset fog érni. Ime, nekem volt igazam! De hát hiába figyelmeztettem első beszélgetésem alkalmával, hogy lassan, óvatosan

lépjen ismeretségbe ezekkel a minekhijákkal, nem ügyelt a tanácsomra. Lehet, hogy akkor is megtörtént volna ez a minekhiják, de legalább akkor, amidőn a rétet megszavasták volna a gimnáziumnak. Most, a milyennek ezek a papok, sokáig meg fogják tudni akadályozni, hogy fizetést kapjon. Persze, én a magam szemüvegén nézem a világot, kollega ur a magáén nézte. Azt mondják, az én szemüvegem sötét. Jó, de legalább igaz. A kollega uré rózsásszínű volt, de mit ér, ha most már sötétszínű lett az is. A mi ismeretségünk már tartósabbnak ígérkezik. Két hónap alatt csak egyszer beszélgettünk, ma kezdtük meg a közeledést egymáshoz, de én azért figyeltem, vizsgáltam cselekedeteit, valamennyire már kezdem ismergetni. Ez elég arra, hogy többre is szánjuk el magunkat. Az atyafiak egy kis vörös bort küldtek, nem olyat, mint az idevaló fekete földön termő vinkó, a miénk homokon termett. Ha eljön, meg is kóstoljuk, tessék meglátogatni, ott még bővebben meghányjuk-vetjük a dolgot. A vörös borból eddig mindennap ugyan csak egy kis csupporral ittam meg, de mondhatom, hogy nagyon jól esett!

E meghívásra Kalas másnap, ugyis szünidő lévén, felkereste Szakács uram házáat. Elöl csinosan elrendezett virágos kert volt, nyiló, sokszínű virággal. A ház ajtaját csukva találván, Kalas már vissza akart menni, mikor az udvar hátulsó részében, hangos, kiabálásnak is beillő beszélgetést hall. Arra irá-

nyozza lépteit, ime ott van Szakács uram az istállóajtó előtt, s valamibe belekapaszkodva, huzza kifelé nagy erővel. Nagy melege lehetett a kollegának az erős munkától, mert ingujjra vetkőzött, három kabátja ott hevert egymás tetején a létrán. Belől az istállóban sivitó asszonyi hangok zengedeztek ilyenformán :

— Gyi te, takarodj, üssön beléd az isten-nyila ! Még csak meg se mozdul. Juczi te, szaladj már. Ejnye, elraklak úgy, hogy a bőröd kireped ! Most meg rug, vigyázz Sári lelkem, mert ha a tomporodat éri . . . Hogy sintérkézre kerülj mennél hamarább, átkozott döge ! Hanem hallod, hallod Mózsi, az eszed ment el, mikor ezt a sárkányfajzatot bajomra megkeritetted !

— Jöjjön csak ide kollega ur — mondá Szakács uram, keservesen rángatván a lovat a fülénél fogva — segítsen rajtunk, ezt a gaz Juczit nem tudjuk kihuzni az istállóból.

Kalas nem volt rest, megfogta az egyik fülét, Szakács uram a másikat. A ló már ekkor meggondolta magát, hirtelen kiugrott az istállóból, s leszórta magáról Kalast meg Szakács uramat a gyepre, s elkezdett vágatni az udvaron. Szakács Mózes nagyot nyekkent a gyepen, Kalas meg morgott és rugott mind a két lábával, hogy ilyen szégyen esett rajta. Szakács uram állott fel először, keservesen tapogatta a sódarát, mondván :

— Hiába, a nemes vér nem tagadja meg magát. Arabs vér kering ennek az ereiben.

— Hogy veszett volna Arábiában a magja,
— jajgatott Szakács Mózesné — nagyon megüötödte magad? Ugyis nyavalyás vagy, doktoroztathatod magad vagy két hétig, míg lábra tudsz állani.

— Jól van jól, anyjuk, neked igazad van mindig, hanem most iparkodjunk a ló után, mert elgázolja virágaidat — mondá a gazda béketűrően.

— De hiszen akkor belemártom ezt a vasvillát! Lelkem öcsém, fogja meg azt a döögöt, mert már a ház elejére tart, — mondá Kalasnak rimánkodva.

Kalas utána szaladt, s a kötőfékjénél megkötötte egy fához. A ló megvolt nyugodva, mert nekiesett a káposztának. Ugy látszott, izlett a Juczinak a ropogós káposztalevél.

— Hanem már most hogy fogjuk be? — tűnődik Szakács uram. A kis darab földünkre mennénk, — világosítá fel Szakács Mózes — velünk tart kollega ur is? Megmutatom a dohányomat, — mondá neki titkolódzó arccal — magam ojtottam.

— Ojtott dohány! — gondolkozik Kalas magában, — milyen lehet az? — De nem mert szólani, hogy a kérdést gyanusnak ne találja a kollega és figyelő állásba ne helyezkedjék.

— Hiszen két ilyen ember, mint mi, csak megbirunk vele? mondá biztatólag Szakácsnak.

— Meg ám, de csak úgy, ha lehet. Nemes

faj, nemes faj! — mondá, fületövét vakarva az öreg tanár ur.

— Majd én is segitek — biztatá őket Szakácsné, — Sári is itt van! — mondá a szolgálóra mutatva. De miért is küldted a szolgát a földre, ha szekerezni akartál?

— Azért, hogy ne lopja a napot hiába, Dolgozzék.

— Mert az nagyon töri magát a dolog után, ha senki se ügyel rá, azt hiszed te jámbor lélek.

— Csak lendít valamit. De lássunk hozzá.

Szakács és Kalas óvatosan közeledtek a veszedelmes Juczihoz, aki javában csemegezett a káposztából. Mindaketten belé kapaszkodtak a kötőfékbe s húzták a kis szekérhez. A ravasz dög meg se mozdult, csak mikor már nagyon vágta fejét a kötőfék, lépett egyet és nyerített is hozzá, fogait mutogatván a kinlódnak, mintha röhögné őket fáradozásuk miatt. Egy negyedórai kinlódás után a kis szekér rudja mellé állították. De most a zabolát nem tudták a fejébe adni, míg végre Szakácsné, Sári, Kalas és az öreg tanár valamennyien beleragadtak, ekkor meg már engedelmeskedett, oda tartotta a fejét, akár egy gyerek is rá tudta volna tenni a fékezőt.

Kalas mély gyűlöletet kezdett táplálni a bestia iránt.

— Kollega ur, — mondá Szakácsnak erős meggyőződéssel — ez az átkozott Juczi csutsággra jár velünk!

— A nemes faj, a nemes faj! — dörögött a tanár ur. Nem közönséges ló ez.

Szakácsné fent ült a szekéren, mikor körülnézve, rárival a szolgálóleányra.

— Oh te, te, hol jár az eszed, itt a kulacs, a pecsenye csak éppen kenyér nincsen.

Mig Sári kenyér után szalad, Szakács Mózes uram Kalasnak ajánlja a hajtás dícsőségét, mig Kalas szerényen Szakács uramnak visszakinálja.

— Üljenek előre mind a ketten, — vetette végét a vitának a háziasszony — ennek az átkozott állatnak két kocsis is bajosan elég.

Szakács uram felül, megfogja a gyeplőt, Kalas meg mellé telepszik, de kollegája rögtön figyelmezteti.

— Ide mellém tessék huzódni, hogy rögtön a gyeplőhöz kaphasson mind a két kezével, ha én nem bírnám kormányozni. Gyite Juczi!

A Juczi bánatosan merengve nézett a káposztás felé, de meg se mozdult.

— Gyí, gyí, gyí — hangzott minden oldalról, Sári, aki már visszatért a kenyérrel, a kötőjét lobogtatta felé. Hasztalan, ettől se ijedt meg. Rendületlen nyugalommal nézte a káposztást.

— Így nem boldogulunk, üssön rá kollega ur azzal az ostorral. Arra való! — kiáltott Kalas türelmetlenül.

Kalas kiragadta az ostort kollegája kezéből s végig vágott a lovon egy irgalmasat. Juczi erre hátra forgatta egy kissé a fejét, mintha mondta volna: mit háborgattok

csendes nyugalomban? Aztán újra epedve nézte a káposztafejeket.

— Juczikám — mondá Szakács ur, kérrőre fordítva a dolgot — menjünk már édes kis lovacskáim.

Juczika oda se hederített ennek a beszédnek.

— Nem szép szó kell ennek, — mondá Kalas dühösen, egészen kiforgatva sodrából — hanem dorong, s megfordítva az ostort, boldogabb végével olyat huzott a Juczika hátára, hogy menten akkorára dagadt, mint egy töltött hurka.

Ezt már Juczika is megsokalta, megfelekezvén a káposztáról, az égbe akart kapaszkodni két első lábával. Kicsibe mult, hogy ki nem fordította a szekeret.

Kalas és Szakács kétségbeesetten kapaszkodtak a gyeplőszárba, sóriási erőfeszítésbe került, míg a magasratörő lovat visszaszállították a föld porára. Szakácsné csak ekkor tudott szóhoz jutni a nagy rémülettől.

— Jaj, nem megyek én ezen a veszett párán, ha ezt a várost nekem adják — és leugrott a szekérről.

Juczika teljesítette kívánságát a professzorné asszonyomnak, abban a perczben, amint Szakácsné leszállott a szekérről, szédítő sebességgel elindult, ki a nyílt kapun. Nem volt mód megállítani. Szerencsére a szokott útján Szakács uram földje felé vette az utat. Végigrohant a városon. Az emberek boszankodva, ijedten tértek ki utjából, s el

*Mikor már már a falba is
csak hogy én
lent vagyok!*

nem tudták képzelni, merre van oly sietős utja Szakács uramnak?

A város végén egyszerre meglassítá lépteit, s körülnézve, fájdalmasan fölnyerített. Bizonyosan a káposzta jutott eszébe, mert attól kezdve bánatos lemondással lelógatva fejét, oly keservesen baktatott, mint egy kiérdemesült taligás ló.

— Ez aztán a nemes faj! — mondá Kalas — csakhogy a vak koldus gebéjének se válnék szégyenére ez a czammogás.

Szakács kedvetlenül nézett végig Kalas kollegáján. Meglátszott rajta, hogy zokon esett neki a gunyolódás. Kalas meg is hőkent, hogy az öreg ur rögtön figyelő állásba helyezkedik. Aggódása azért is alaposnak tetszett, mert az egész uton makacsul hallgatott. Kalas kezdte magát nem jól érezni.

Mikor azonban megérkeztek Szakács uram földjére, mintha kicserélték volna, oly beszédes lett. Rögtön a nagy körtefa alá vezette vendégét, s kibontogatván a libapecsényét, jó szivvel kínálgatódzott. A kulacsot is gyakran felé tartotta. Apránként, nagy óvatosan az ójtott dohányról is kezdett beszélni. Meglátszott rajta, hogy erre roppant kevély.

— Az ujságban olvastam, — beszélgeté Szakács ur — hogy a dohány illatja a beojtás folytán erősen növekszik. Különösen, ha az ember szekfűszeggel ojtja. Én kaptam magam, apránként összevásároltam annyi szekfűszeget, amely elégnek látszott. Könyves tékámban rejtegettem az asszony

elől. Egy nap aztán kirándultam, s titokban, még a cselédet is otthon hagytam, beojtottam minden plántát.

— Hogy megy az a dohány-ajtás? — kérdi Kalas csodálkozva — mert én, mióta az eszem tudom, ilyenről sohasem hallottam.

— Egyszerű a dolog, — magyaráz a Szakács ur nagy fensőbbiséggel — egy, vagy ha az ember illatosabb dohányt akar, kétszék-füszeteket ojt be a dohány szárába. Meghasítja és oda beteszi. Ennyi az egész. Dohányom a buza kellő közepén van, hogy fel ne tűnjék senkinek se. Mióta beojtottam, csak most nézem meg először, amikor már sárga, megszáradt, apró levélke is akad. Így öröömöm sokkal teljesebb lesz. Meg is kóstolhatom. Tudja mit öcsém, kóstoljuk meg, mind a ketten. Ha mi itt rágyujtunk, illatja megérzik bent a városban.

Szakács uramnak csak úgy ragyogott a szeme, a kevély örömtől. Elindultak pipáikkal. Szakács ármányosan tudott tájékozódni. A buzavetés szélén elindulva, ötven lépésig számlált, ott befordulva a vetésbe, tiz lépést tett. Ő ment elől, s már előre nyujtotta nyakát, hogy annál hamarébb legeltesse szemeit a beojtott dohányon, mikor egyszerre oly ijedten visszahőköl, hogy Kalast majd leveri lábáról.

— Kollega ur — mondá Kalasnak — nézen oda, nekem bizonyosan káprázik a szemem. Széles dohánylevelek helyett mindenütt égnek meredő kórókat látok. Kalas

szintén odanéz, csakugyan kórót lát ő is egy kis folt földön.

— Nem lehet az, lehetetlen az — dünyögé Szakács uram, s elkezdte keményen dörgölni a szemét, Kalas is követte példáját, de akármint iparkodtak másat látni, csak kóró ágaskodott feléjük minden oldalról.

— Meg vagyunk babonázva — hitetlenkedék Szakács uram. Lehajolt és végig tapogatta a kiszáradt dohánytöveket. Megcsóválta fejét keservesen. Mégis kóró ez — akármeddig nézem. De ni-ni, hová lett a szekfűszeg belőle? Kilopták — kiáltott diadalmasan — ezért száradt el!

Kalas nem tudta megállani mosolygás nélkül.

— Már úgy látom, — mondá végre — hogy a dohány nem ojtani való, mint valami vadkörte.

— Ugy! — mondá Szakács uram, elhuzva ezt a szót erősen — akkor hát menjünk innen!

Szakács uram szótlan ballagott vissza a körtefa elé. Leült a tövébe, s mélyen hallgatott. Megint alig válaszolt Kalas beszédjére. Csak mikor hazafelé czihelődtek, jelenté ki, hogy talán jobb lesz gyalog indulni, a szolgálégény majd hazahozza a Juczit.

Az uton Szakács uram többé elő nem hozakodott nemesfaju lovával, sem ojtott dohányával. Csak mikor a házához értek, a méheit beszélte.

— Az én szelid állatkáim kétszerannyi mézet gyűjtenek, — mondá elragadtatva — mint a másé. Persze tudni kell a méhekhez. Én nem sajnálok tőlük egy kis bort olykor-olykor. Megitatom szegénykéket, azért olyan dolgosak.

Elvezette Kalast méheséhez. Egy tányérba bort töltött, s vízzel felegyvelítette. Aztán nekiesett az egyik kasnak, s kijebb huzta a deszkán. Egy kis fecskendővel megharmatozta a sejteket. De mikor a másik fecskendővel alkalmatlankodott a jámbor állatnak, azok nagy dongással nekirohantak és képét össze-viszsa csípték. Szakács uram ijedten menekülni próbált tőlük, nagy sietésében kalapját is leverte kopasz fejéről. Akkor egynéhány szelid állat a fejét csiklandozta meg.

Kalas elkezdett sajnálkozni kollegája felett, de a mosolygást nem tudta visszafojtani. Szakács uram fejét simogatva, már ekkor kifakadt:

— Mikor először nevetett ki minekhiján ur, — modá keserű hangon — eleresztetem a fülem mellett, amint másodszor is megjelent a gunyos mosolygás ajakán, figyelő állásba kellett helyezkednem, most harmadszorra, kénytelen vagyok, bár nagy sajnálattal kijelenteni, hogy a mi ismerkedésünk is nagyon hamarmunka volt. Már pedig a hamarmunka semmit sem ér.

Kalas mentegetődzésre fogta a dolgot.

— Hagyjuk abba — mondá a feldagadt fejű professzor s keserűen legyintett egyet

a kezével — ez fátum. Ami már megtörtént, azt az Isten se teheti meg nem törtétté. Majd évek múlva talán újra kezdhettek, ami ma oly szerencsétlenül ütött ki.

Kalas teljesen megzavarodva vett bucsut kollegájától. Amint kiért az utcára, egy árva lelket se látott sehol. Egyedül ballagott, egyedül.

Hanem aztán Kalas rektor daczosan föl-vágta fejét.

— Egyedül maradtam-e valójában? Fodor főnótárius és a gémesi nép akarata semmi-e? Nem háborog ez a nép, mint a tenger, Fodor főkurátorsága és a réti földek átadása mellett? Próbálja meg ez a néhány nagyfejú ellenségem ezt a tengert lecsendesíteni.

Észrevette, hogy Magi tanító lélekszakadva fut utána s ugyancsak kiabál:

— Öcsémuram, öcsémuram nagy állapot... Csak mikor utolérte, ocsudott fel.

— Nagy baj van, — lelkendezett Magi. Nézze csak, mit csinál megint Betlendi. Maga nem tud már a népnek beszélni, de százával ontja közójük az ilyen czédulákat, amivel, mondhatom, igen sokat eltántorít Fodor pártjáról, a mi pártunkról.

Odanyujtott egy kis darab papirost. Csak-ugyan Betlendi pap írása volt.

— Nevetem én azt, — írja a pap — hogy Fodor uram hagy valamit az eklézsiának végrendeletében. Azt nem tagadom, hogy végrendeletében megemlíti az eklézsia nevét, csak hogy abban nem lesz köszönet. Azt

a pénzt hagyja majd az eklézsiának, amit kikölcsönzött s nem tud behajtani. Lesz-e ebből valami haszna a szent eklézsiának, erre feleljenek a lelketlen izgatók? Ennél még én is többet teszek majd az ekléziáért.

Kalas elképedve olvasta ezt az irást. Ez a pár sor csakugyan alkalmas arra, hogy sok embert megtántorítson.

— Mind a kettő pénzkölcsönző ember, a pap és a főnótárius is. Ezeknek van olyan szimatjuk, hogy megérzik egymás cselekedeteik valódi értékét. Hanem . . . Kalas rektor felkapta fejét. Magi uram — fordult oda a tanítóhoz, itt végünk van, ha valamire gyorsan el nem határozzuk magunkat. Ha vállalkozásunknak sikere lesz, miénk a győzelem, ha Fodor ur e levélkét közömbösen fogadja, akkor, akkor . . . Ejh, erre gondolni sem akarok. Menjünk a főnótárius urhoz!

— Való az, csak az ő határozott beszéde fordíthatja a gémesi nép szívét ujra felé . . . Csak nem fogja türni, hogy ellenségei így diadalmaskodjanak felette.

A két ember rohanva ment a főnótáriushoz. Elfuladva, roppant izgatottsággal beszélték el neki Betlendi levelét s a papirost is megmutatták a főnótáriusnak. Fodor uram elvörösödött a szemé fehéréig, amikor elolvasta. Mintha az elevenére tapintottak volna. Kezét ökölbe szorítva kiabált:

— Megmutatom én azt ennek a gőgös, néma papnak, kicsoda Fodor Gerzson! Ez

idő szerint is, értsék meg barátim, ez idő szerint is ötvenezer pengőforintot biztosítok a gémesi eklézsiának.

A nagy szó ki volt mondva. Kalas, hogy le ne szédüljön a nagy örömtől, kénytelen volt Magi uram ujjasába kapaszkodni.

— Ezt a nemes kijelentést szabad-e volt nekünk meghallani? — kérde remegő hangon Kalas.

— Meg azt az egész világnak, — mondá a főnótárius haragos önérzettel — de öcsémnek különösen, mert öcsém adott rá alkalmat, hogy ünnepies ígérettel hangot adjak annak, ami régen évődik bensőmben.

— Akkor kikáltom az egész világnak, — kiáltott Kalas — hogy az én uram Istenem áldja meg Fodor Gerzson urat és éltesse sokáig!

Részegen a nagy örömtől távoztak el a főnótáriustól. Sorra járták a malmokat, a tekintélyesebb embereket az örömhírről, estére meg korcsmáról korcsmára járt a nagy hír. Villámgyorsan terjedt el, az egész város arról beszelt, megtoldva azzal, hogy most már bizonyos, hogy a főnótárius minden vagyona az eklézsiára néz. Már azt is kiszámolták, hogy ha ez a nagy vagyon az eklézsiájé lesz, mennyivel lesz kevesebb az egyházi adó.

Azonban a rét dolgában az ellentartók még akkor sem hagyták magokat.

— Azért, hogy Fodor uram az eklézsiának hagyja mindenét, a rét ugyanis megmaradhat nekünk a város igaz hajdufiainak.

Ugy még nagyobb lesz Fodor uram dicsősége, ha ebben is ősi jussunkat védi. Így lesz ő kelme igazi, nagy főhadnagy, nagy kúrator — ha majd sor kerül rá.

Haragosan zúgtak erre a rét odaadók.

— Mikor Fodor uram olyan nagy példát tett nekünk, csak nem fogunk egy vékás rétért hadakozni, hiszen annyi vagy annyi sem jut belőle egynek-egynek. Kopre László lemondása vagy halála után ő legyen a kúrator, senki más.

Olyan volt az egész város, mint a megbolygatott méhkas. Ezt a nagy rajzást már a beteg Betlendi se tudta befogni. Dühösen gondolt Kalasra, tehetetlen, beteg állapotára, még csak a gyűlésre számított, ahol sok minden nem úgy történhetik, amint azt Fodor uramék előre elhatározzák.

VIII.

Tiszteletes Kalas Dániel ur utja.

Nagy morgással, füttyöléssel mozog fel-alá a nagy alföldi város egyik szárnyvonalának állomásán a lokomotiv egy negyedóra óta. A vonatvezető egyre sipol. A vasuti előljáró, aki egyuttal pénztáros is, a tornáczról keserves ábrázattal kikiált rájuk:

— Ugyan mit erőlködtek hiába! Ez a kegyetlen orditozás áthallatszik a város tulsó végére. De mit ér, látjátok, hogy egyetlen utasotoknál több nem akad, hiabavaló fáradság itt zajongnotok, menjeteek már Isten hírével!

A vonatvezető türelmetlenül megigazitja fején az ellenzős sipkát, kedvetlenül szól a kalauznak, aki erre leugrik a gépről s komoly képpel ordítja:

— Kis- és Nagy-Kösi, Kösiszeg, Kasha-lom, Zajgató, Gémes, Fürödös felé tessenek beszállani!

Bejárja a jámbor a várótermeket, ahol ugyan egyetlen lelkét se lát, de azért hűségesen ordítja a puszta falaknak: tessenek beszállani!

Egyetlen utasa a vonatnak, egy kistermetű, ősz, öreg asszony, megkérdi az előljárót:

— Indulunk-e csakugyan? Mert ha nem indulunk, akkor jobb szeretnék itt a tornáczon várakozni, odabent olyan unalmas egyedül.

— Tessék nyugodtan felülni, — válaszol a pénztáros — most már csakugyan mennek.

A kistermetű öreg asszonynak olyan ismerős az arca.

Óvatosan, szinte félénken körülnéz, el is szólja magát:

— Jaj, csak gémesi ember ne látná, hogy fölülök erre a vasszekérre. Kiüldöznek a városból.

— Ugyan miért? — kérdé az előljáró csodálkozva.

— Mert a gémesiek sehogysem akarták ezt a vasutat. Azt mondták, nekik nem kell a némettől semmi, ezzel megéppena megrontására törnek a magyar városnak, mert miből él meg akkor az a sok becsületes fuvaros ember. Gáthi György főhadnagy uram meg nyíltan ki is mondá, hogy a földbirtokosokat tönkre teszik vele. Az a nehéz, sok rossz-szagu füst megárt a vetéseknek. És ebben bizony igaza is van Gáthi uramnak. De hát ránk erőltették ezt a bolond masinát, földet erővel mértek ki, amelyen végigfusson. De gémesi ember gyűlölettel néz rá, nem jár rajta, inkább gyalogol. Magam sem ülnek fel rá, de Kisgazda Szabó János leitta magát, ott alszik a szekérben a Csi-csogó udvarán. Kezét lábát meg se bírja mozditani. Pedig nekem még ma haza kell mennem. Vár az uram, aki gémesi pap.

E bizony nagytiszteletű Ábrahámné asszonyom! Két táska, három katulya és husz darab pipaszár volt a hóna alatt, nem számítva a két felső ruhát és a különböző kendőket.

— Tessék már felszállani — biztatá a kalauz egyetlen utasát — mert itthagyni a vonat.

A nagytiszteletű asszony, aki odehaza oly parancsolólag tud intézkedni, szinte gyámoltalanul néz maga körül.

— Felszállnék, de ezt a sok katulyát nem bírom magam.

A kalauz volt annyi kegyelettel az egyetlen utas iránt, hogy segített neki beszállani, noha a vonatvezető már másodszor kiáltotta: mehet!

— Várjunk még egy kicsit, — veté oda kurtán a kalauz — az utasok még nem szálltak be.

Végre a vonat tompa morgással indulni kezd. Azonban a sinek közt egy szűrös atyafi szalad elébe, botjával integetve felé, s erősen kiabál: egy szóra álljék meg, de álljék meg már no! A vonatvezető hiába sipol torkaszakadtából, hiába füttyölteti a gépet, a szűrös atyafi nem tágit. Ott szalad a sinek közt. Még utoljára elgázolja ezt a bolond embert a masina. A vonatvezető nem tudta volna a lelkén elviselni, megállíttatja a vonatot és rászól a lábatlankodóra:

— Mit alkalmatlankodik! Nem látja, hogy sietünk. Menjen dolgára!

— Hiszen én is sietek, azért integettem a botommal. A hugom Kashalomra ment férjhez Virág Andráshoz, az odavaló számadóhoz, ahoz megyek látogatóba. Azután mennyi lesz a fizetés, ha odáig megyek ezen a vasszekéren?

— Kilenczven krajczár.

— Adok harmincz krajczárt, aztán más-kor is rajta megyek, mert tudja meg az ur, sokszor szoktam én a hugomhoz ellátogatni. Nagyon szeretjük egymást.

— Itt nem alkuszik kend. Annyit már tudhatna kelmed, hogy meg van annak az ára határozva.

— No bizony, — veti oda az atyafi, félre rángatva vállán a szűrét — mintha én is el nem határoznám, hogy ennyiért meg ennyiért adom el birkámat! Hiszen ha rajtam állana! Csakhogy nem veszik ám úgy, ahogy kimondtam. Egyszer történt csak velem, hogy eladtam negyven krajczárral drágábban, mint ahogy számítottam. De nem beszélek sokat, minthogy meg is állott az ur, tíz krajczárral megtoldom a harminczat.

— Elmégy innen, ebadta parasztja, — ordított dühösen a vonatvezető — hát birkavásárló zsidó vagyok-e én, hogy így alkuszol velem. Takarodj, mert mindjárt rád-hajtom ezt a vonatot.

— Micsoda, hát ilyen becstelenkedést viszen véghez az ur azzal, aki fizetni akar azért, hogy rongy masinájára felüljön. Fogjon magának más bolondot, ha tud. Meg-

mutatom, hogy ezen az uton, itt ni, a vasak között megyek, ahol ez a bolondos vasmasina jár, s hamarabb érek Kashalomra az urnál.

És az elkeseredett juhász elindult a lokomotiv előtt, elkeseredésében nagyokat lépkedve. A vonatvezető haját tépte, igaz és méltó haragjában. Végre felszólította a kalauzt, a gépészt és a fütőt, hogy közös erővel lökjék le azt a vad juhászt a töltésről, hogy a vonat elindulhasson.

Míg ők ott kinlódtak, a pályaudvar felől egy apró, csupa ősz, eleven öreg ur hosszú, fekete kabátban, szaladt a vasut felé.

— Jaj, kicsibe mult, hogy el nem késtem — mondá barátságosan mosolyogva nagytiszteletű Abrahámné asszony felé, aki a veszekedés zajára kitekintett a kupé ablakán.

E nyájas megszólításra a nagytiszteletű asszony ijedten visszarántotta fejét. De az ismeretlen urat ez egy csöppet sem zavarta meg. Fölállott a lépcsőre és az ablakon át bebeszélt a nagytiszteletű asszonynak, mondván :

— Ezer a szerencse, hogy a vonat megállott, mert különben kénytelen lettem volna öt forintot fizetni egy szemtelen taligásnak, hogy elvigyen Gémesig. Pedig öt forint szép pénz, ilyen magamforma szegény embernek. Aztán meg kérem szívesen, csupa butaságot néztem ki annak a taligásnak az arcából. Minden szó után egy félórát várt,

mig a másikat kinyögte. Ki nem állhatom az ilyen buta embereket. Kénytelen lettem volna az egész uton hallgatni. Jól mondja a magyar példaszó az ilyen tökfilkókról: nincs kivel beszélni!

A nagytiszteletű asszony egy szót se szólt erre a beszédre, de az öreg ur rendületlenül folytatta:

— Már hiszen csak eljutok valahogy utazásom céljához. Bezzeg fiatalabb koromban csak úgy gyalogszerrel is nagyobb utat tettünk meg. Hanem mikor volt az! vénül az ember, erősen vénül. Csak annyi az élet, mint a tűnő árnyék az országuton. Hallja-e kalauz ur — mondá a megérkező kalauzhoz fordulva — ezt az ajtót tessék felnyitni! Megengedte ez a tiszteletreméltó uri asszonyság, hogy idejőjkek, annyival inkább, mert az egész vasuton egy árva lelket se sajditok rajtunk kívül. Legalább beszélgetünk ketten. Vidám beszélgetéssel jobban telik az idő.

Az öreg ur nagy fürgeséggel vonult be, világos ijedtségére a nagytiszteleti asszonynak, akit teljesen megzavart a tudat, hogy egy ismeretlen férfiúval ilyen szoros helyen utazzék. Jaj, ha ezt az ura megtudja! Az ismeretlen kényelmesen mellé telepedett. «Itt van ni! alig jön be, már kezdi az udvarlást» — gondolá rémülten a papné, és megzavarodva huzódott a másik ablakhoz, azzal az erős elhatározással, hogy a legelső gyanus jelre kiált a kalauznak, hogy jöjjön segítségére.

Az öreg ur biztató jóakarattal nézte ezt a visszahuzódást, s mindjárt meg is magyarázta az okát.

— Az ablakon át a vidéket méltóztatik nézni? Szép bizony ez a vidék, nagyon szép. Egyenes, sima rónaság, olyan, mint az asztal. Persze én azért, ha elismerem is szépségét, már csak jobban vonzódom a Nyírséghez. Azok a szelid dombok kellemesen váltakoznak ott a rónasággal, nem olyan egyhangu, mint az egyenes simaság . . . Aztán ne tessék azt hinni, hogy ami dombjainkon csak futóhomok van . . . Nem a, olyan rozs terem a tetejökön is, hogy az ember nem látszik ki belőle. Borunk is jobb terem a homokon, mint a fekete földön. Hát még a jó dinnye! Erre is terem ugyan, de a nyiri dinnyéhez fogható nincs Magyarországon. A sárgadinnyét tesszik-e jobban kedvelni — kérdi az öreg ur, közelebb huzódván a tiszteletreméltó papnéhoz a beszéd hevében — vagy a görögöt?

— Egyiket sem — felelé a papné ijedt arczczal s átült a másik oldalra. — Jaj, — gondolá magában — csak gémesi ember meg ne látná, hogy egyedül vagyok ezzel az emberrel. Biztosan elujságná az uramnak.

Az ismeretlen rögtön szembe ült vele s térdei vakmerően közeledtek a nagytiszteletű asszonyhoz, aki szerényen összehuzódva lapult meg az ülés szögletében. Meg sem mert moczczanni.

— Nem tetszik a dinnyét szeretni, — mondá az öreg ur csodálkozva — a sárgadinnye, igaz, hogy megáérthat a gyomornak, de abból keveset eszik az ember. De a görögdinnye az igen egészséges gyümölcs. Én napjában hármát is megeszem. Nekem legalább nagyon jól esik — mondá, élénken felé hajolva a nagytiszteletű asszonyhoz.

— Nekem nem esik jól — tiltakozék a nagytiszteletű asszony hátrahőkölve. — Ez az ember — gondolá magában — nem jobban töri a fejét. Egészen felém hajol. Ha az uram látná.

— Csodálkozom rajta, — mondá az öreg ur s elkedvetlenedve visszadőlt ülésében. Persze az alföldi embereknek más az ízlésük, mint nekünk a Nyiren. Én se gondoltam, hogy valamikor öregségemre itt utazom az Alföld kellő közepében. De hát egyetlen fiamért teszem. Jó fiu volt, első diák a kollégiumban, otthagya az iskolát s kiment rektornak, s most a gimnáziumban tanít. Azt írják nekem, hogy az előljárók iránt tiszteletlenséggel viseltetnék. Olyat én nem tudok elhinni a fiamról. Olyan ügyes, derék fiatal ember az, könyörgöm, mint amilyen én voltam fiatalkoromban, — mondá az öreg élénk tagjártatással, megint a nagytiszteletű asszony felé hajolva.

— Elhíszem — mondá a nagytiszteletű asszony, erősen a kezére ügyelve a gyanus ösmeretlennek, csakhogy az régen volt. Ami volt, az elmúlt.

— Elmult bizony, — hagyá helyben a beszédes öreg ur, elgondolkozva szomoruan. — Én is közeledek már a sir felé. Életemnek egyik célját már elértem, most már csak egyetlen fiam előmeneteléről biztos volnék, nyugodtan halnék meg.

A nagytiszteletű asszony izgatottan nézett ki az ablakon.

— Mégis csak a Kashalomi tanyán vagyunk, — gondolá nyugtalanul, — lassan jár ez a vasut. Hiába ülök akárhová, ez az ember mindenütt követ.

— Nem tetszik tudni, — mondá az öreg ur, újra felé hajolva a nagytiszteletű asszonynak — öreg pap van Gémesen?

— Jaj, hogy az ördög vigye el ezt az embert a nyakamról — gondolá a papné — ez már az uramról tudakozódik.

— Nem nagyon, még igen jó husban van, — mondá fenszóval.

Az öreg ur visszaereszkedett ülő helyére. Ez a hír nem igen volt kedve szerint való.

— Pedig mintha úgy irta volna a fiam. Lehet azonban, hogy rosszul emlékszem. Tetszik tudni, a fiam tiszteletes Kalas István ur, derék, sőt mondhatom jeles egy fiu. Nincs benne lehetetlenség, hogy Gémesen megválasztanák papnak, ha az odavaló pap meghalna. Meg is érdemelne egy alföldi nagy eklézsiát.

A nagytiszteletű asszonyon a félelem mellett erős boszankodás kezdett erőt venni. Az urát is meg akarják tőle halatni. Már ki akart fakadni, mikor Kalas Dániel tiszte-

letes ur az ablakon kitekintve, nagy örömmel felkiáltott:

— Az a csinos bádóg torony ott, éppen olyan, mint a kis-baghi torony, akit én építtettem. Szakasztott mása, mintha csak Kis-Bagh alatt járnánk. Ez volt életemnek egyik célja. Az igaz, hogy sok küzdelem után, de mégis elértem. Tizenöt évig gyűjtöttem rá a pénzt, de most már ragyog a nap sugaraiban fényes bádóg teteje. Igaz, maradandó emléke negyvenéves prédikátorságomnak.

A tiszteletes ur szemei ragyogtak az örömtől és a kevélységtől, mikor pedig hosszú prédikátorságát emlegette, elérzékenyült és zsebkendőjét kezdte keresgetni.

— Nagy kinlódással ment bizony az, — folytatá az erősbeszédű öreg ur — míg csak az első pár forintot összeszedtük. De azt a haranglábat, amely messze elszökött az Isten házatól, nem tudtam jó szemmel nézni soha. Az Isten bűnül ne vegye, az nem világi hiúságból történt, hanem az én Uram Istenem iránt való igaz szeretetből fakadt, hogy mennél diszesebb sátrat lássanak szemeim az ő tiszteletére. Az a harangláb is rozszant, korhadtt volt már, mikor az Ur elhívott abba a kicsiny szőlőbe, méltatlan ugyan, de jóakaratu szolgájának.

Ebben a perczen csöngettek. Valamelyik állomásra ért a vonat. A nagytiszteletű asszony megriadtan kelt fel.

— Uram Isten, nem vigyáztunk az állomásokra, még elvisz a vasszekér bennün-

ket Fürdősre. Mondom, ez a Gémesi állomás. Megismerem a vadszőlőről, amelylyel a tornácz be van futtatva.

— Kérem szívesen, — mondá a tiszteletes ur, nincsen semmi baj. Ha ez a gémesi állomás, kiszállunk. Én az uton úgy nagyjából el fogom mondani a torony történetét. Nem is tudtam, hogy a mélyen tisztelt urasszony szinte Gémesre iparkodik. Kérem szívesen, két katulyát én viszem, nekem ugyanis csak ez a szijjas kistáskám van, ezt majd a vállamra teszem. Az egyik kendő is elfér a vállamon. Nincs baj, éppenséggel nincs baj. A pipaszárnak is jut hely a hónom alatt. Lám, milyen jól megvagyunk. Nem tetszik ismerni ott az én fiamat, tiszteletes Kalas István rektor urat?

— Láttam egyszer vagy kétszer! — mondá a nagytiszteletű asszony kedvetlenül.

— Persze, persze, Gémes nagy hely.

— Más vallásu nagyon kevés van ott.

— No de már magában az a tizenkétezer református ember is igen tekintélyes szám. Nálunk husz eklézsiában sincs annyi. Ismételnem kell, hogy Gémes nagy hely.

Ezalatt leszállottak a vonatról, s kifelé mendegéltek a pályaudvarról a rácsos kapun. Már setétedni kezdett. A város jó távol volt az állomástól, a házaknak csak körvonalai tünedeztek fel a homályban, míg azon túl a magas torony emelkedett az égnek, nagy megnyugvására a tiszteletes asszonynak,

aki most már teljes megelégedéssel a torony-
íránt iparkodott lépegetni.

— Meghiszem, hogy Gémesen nem okoz
annyi fejtörést a toronyépítés a papnak. Ha
csak egy forintot vet ki a presbitérium
minden lélekre, megvan a pénz. Nagyszerű
toronyt lehet azon építeni. De mi, ha ki is
vetjük a mi háromszáz lelkünkre azt a fo-
rintot, bizony úgy is nagyon vékonyan cse-
peg a szent czélra. Aztán nyakunkon az a
disztelen, korhadt harangláb, minden évben
pénzt kellett adni ki a javíttatására, hogy
rá ne düljön a harangozóra. Sok pénzt köl-
töttünk rá.

Amint a homokos utról, amely a pálya-
háztól a városba vezetett be, letérték, rö-
gön észrevették, hogy nagy esőnek kellett
itt lenni, mert a hig sár elmerüléssel fenye-
gette a két utas lábbelijét.

— Nincs semmi baj, — vigasztalá béke-
tűrően a tiszteletes ur társnőjét — egy kis
sár van ugyan, de már itt vagyunk a vá-
rosban. Igaz, nálunk a homokon egy heti
eső után sincs ennyi sár. De ennek az ál-
dott fekete földnek meg lehet azt bocsátani.
Ha sok a sár, sok a buza is. Ezzel tessék
megvigasztalódni. Mondom tehát, sokat tör-
tem a fejemet, hogy eshetnék meg a to-
ronyépítés. De bizony nem igen láttam a
módját. Legalább öt-hatezer forint kell
arra, honnan teremti azt elő az én szegény,
kicsi eklézsiám? De ahol az emberi elme
nem gyujthat világosságot a sötétségben, ott
az isteni gondviselés teszen róla, hogy a nagy

homályosságban is világító szövétnek gyuladjon ki egészen váratlanul. Lakott abban az időben a szomszéd tanyán egy kegyes asszonyi lélek, névszerint özvegy Bessenyei Lászlóné, aki nagy gazdaságát minden férfiúi segítség nélkül maga intézi vala. Noha birtoka a rétségi határban van, így az odavaló eklézsiához tartozott e kegyes urasszony is, mindazonáltal hozzám mindenkoron nagy jóakarattal és érdemeimen felül való szivességgel viselkedék. Többször elküldött értem s az ő diszes fogatán mentem a tanyára, ahol saját prédikációit és könyörgéseit felolvasá nekem, amelyeket én békeességes türéssel végighallgattam s amiben lehetett, csekély tehetségemhez képest javítani is iparkodtam bennök.

A tiszteletes ur közbe-közbe lelkesedésében különféle tagjártatásokat is próbált mind a két kezével, világos veszedelmére a két katulyának, s különösen a pipaszáraknak, amelyek közül egy-két darab le is esett. Noha az eltévedt pipaszár feltevődött, de ez a veszedelem a nagytiszteletű asszonyt erős éberségre és a kellő óvintézkedés megtételére serkenté. Ez okból megszólított az utcán setétben ácsorgó kis fiút, hogy a husz pipaszárát venné gondviselés alá, amely cselekedetért az illő jutalom nem fog elmaradni.

A kis legény átvevén Kalas tiszteletes urtól a pipaszárakat, jóindulattal megkérde a nagytiszteletű asszonytól, hogy merre tartson velük.

— Csak a templom felé iparkodjál fiam. Mi majd ugyis utánad megyünk. Így legalább szemem előtt lesznek azok a pipaszárak.

— De melyik templom felé? — kérde a fiu, — az orosz, vagy a katolikus templom irányában?

A nagytiszteletű asszony rosszat kezdett sejteni erre a kérdésre. Gémesen se orosz, se katolikus templomot nem tudott, nem látott, pedig ott növelkedett, ott is született. Az pedig lehetetlen dolog, hogy míg ő benn járt abban a nagyvárosban, hogy az alatt orosz és katolikus templom épült volna.

— Csak a magyar templom felé tarts fiam, — mondá és szorongó érzéssel várta rá a választ,

— Olyan nincs itt, csak egy magyar taniót látok, de az se régen jöhetett ide.

— De hát akkor voltaképpen hol vagyunk mi most? — kérde a nagytiszteletű asszony kétségbeesve.

— Kösiszeg városában — felelé a fiu.

A nagytiszteletű asszonynyal egyet fordult a világ.

— Jaj, végem van! — kiabálta kezeit tördelve — hova jutottam. Gémes odább van egy állomással. Rossz helyütt szállottunk ki. Most már mitevő legyek? mitevő legyek?

— Nem nagy baj, — vigasztalá Kalas tiszteletes ur az elkeseredett asszonyságot. — Itt is laknak jóra való, becsületes emberek, valahol meghálunk, és holnap reggel

az Urnak segedelmével elindulunk Gémes városába.

— Micsoda, hogy én gémesi létemre egy éjszakát töltsék ebben az olajszagu muszka fészekben? Hogy csufságra járjanak velem odahaza, hogy immár én is tulestem a Széles-korcsmán s a kösiszegi határon susma*) lettem! Nem, olyat nem teszek, ha a cipő lemarad is a lábamról, ha a térdemig lekopna mind a két lábam, még akkor is tovább megyek.

— Így már aztán nincs semmi baj! — biztatá őt Kalas tiszteletes ur — tovább megyünk, de nem gyalog ám. Bizonyosan akad Kösiszegen olyan becsületes, derék ember, aki egy kevés pénzért elszállít bennünket Gémesre. Messze van innen az a nemes város?

— Jaj, mit tudom én! — kesergett a nagytiszteletű asszony. — A gémesiek még csak képpel sem fordulnak Kösiszeg felé. Csak annyit tudok, hogy szomszédos Gémessel.

— Ha szomszédos, úgy már minden rendben van. Akkor nemsokára otthon leszünk. A szekérről majd én gondoskodom.

A jó öreg hűségesen bekoczogtatott minden ablakon, ahol világosságot látott. De mindenütt a szomszédba utasították, mert annak — ugymond a felvilágosító — jobb lóva van.

*) Félkegyelmű.

Végre, talán a hatodik házban, taligásra akadtak, aki hajlandó volt őket Gémesre szállítani, csak azt kötötte ki, hogy gyertyáról gondoskodjanak, mert az ilyen szuroksötétségben szükséges egy kis világosság. A kis fiu vállalkozott rá, hogy hozza a zsidótól. Így aztán egy jó negyedóra múlva elindultak. De éppen indulásukkor csunya zimankós idő keletkezett, a szél fujt, az eső esett, a nagy istálló-lámpában sokszor elaludt a világ, amit tiszteletes Kalas ur rendíthetetlen türelemmel gyujtogatni el nem mulasztott, közbe-közbe a toronyépítés nagy történetéről sem feledkezvén meg, amit azonban csak nagy megszakításokkal tudott folytatni, mert a nagytiszteletű asszonyt sokszor meg kellett vigasztalni. Egyre kesergett.

— Immáron teljesen meglehetünk elégedve. Az isteni gondviselés kegyelméből haladunk Gémes felé, — mondá a tiszteletes ur biztató hangon.

— Jaj, dehogy haladunk, dehogy haladunk, csak czammogunk, mint a csigák, — békétlenkedék a papné.

— Nem a, — erősködék az öreg pap — valóságos haladás ez, csak hogy nam látjuk jól a sötétben. Mondom tehát, özvegy Beszenyei Lászlóné igen kegyes uri asszonyság volt. Valahányszor irt nekem levelet, mindig így czimezte: Szerető jegyesem a Jézus Krisztusban.

A taliga nagyot zökkent, ha Kalas ur meg nem fogja a nagytiszteletű asszonyt, kihull belőle.

— Hallja ember, — rivallt a papné a taligásra, miért nem vigyáz, még kifordít bennünket. A nyakunkat törjük.

— Annak se én leszek az oka — dörögött a taligás, — se ember, se ló nem láthat ebben a korom sötétségben. Az igaz, hogy a lovam félszemére vak, de az ép szemével annál jobban lát. Csakhogy ebben az átkozott sötétségben fölösleges minden szem, vagy pedig legalább háromszázra volna szükségünk.

— Akkor inkább gyalog megyek! —
— mondá a nagytiszteletű asszony elkese-
redve, és le akart szállani.

— Nincs baj, — vigasztalá Kalas pap — én szállok le, csak tessék veszteg ülni. Világítok a lónak a lámpással, akkor ez a ló avval a kitűnő félszemével bizonyosan jobban fog látni.

Az öreg pap leszállott a taligáról s lámpásával mutogatta a lónak az utat, s így folytatta a toronyépítést.

— Azok a könyörgések és prédikációk amiket ez a kegyes úr asszony irt, s amikbe az én tanácsomra javitgatott is, arra valók voltak, hogy ezt a kegyes lélek elmondja a nagyszámu cselédség lelki épülésére. Bizony krisztusi lélek volt az urasszonyban. Minden hajnalban, mielőtt a munkához hozzáfogtak volna, a csengettyű szavára minden nő- és férficselédnek fel kellett jönni az udvarház tágas ebédlőjébe. A nagyasszony maga ment fel a diszes katedrába s könyörgött vagy prédikált nekik, csak akkor

ereszté el őket, hogy Isten segédelmével végezzék napi munkájukat. Neki elmondván szomorúságomat, figyelmesen végighallgatott és biztatólag mondá nekem: az Isten bizonyosan küld tiszteletes uramhoz olyan kegyes lelket, aki ezen nagy munkájában segítségére leszen. Másnap egy nagy levélben négyszáz forintot küldött nekem a torony építésére. Az Isten áldja meg a nagyszivű matronát még haló porában is. Ez a négyszáz forint alapja annak, hogy a tornyot az Ur dicsőségére felépítettük, mert tudtul adván a nagy jótéteményt a presbitériumnak, ez lelkesen ugyanannyit vetett ki a hivekre, amely egy krajczárig befolyt.

— Itt vagyunk a gémesi nagy uton, ott a templom! — kiáltott a nagytiszteletű asszony.

— Ez is szép torony — hagyá helyben Kalas pap — de azért a mi kis tornyunk nem szégyenkeznék ám emellett se. Sugárnagy az is. Hétezer forintot költöttünk mi rá...

A nagytiszteletű asszony leszállott a taligáról, és csendes jó éjszakát kívánt Kalas papnak.

— Tessék még egy kicsit várni, — kéri a papnét a tiszteles ur, utána sietve — most mondom el a toronyépítés történetének legszébb részét, a nagy majálist, amelyen az egész traktus megjelent, élén az esperessel...

— Tessék megengedni, de sietek, nagyon nyugtalan vagyok, hogy vannak odahaza.

— Csak még egynéhány percznyi türel-

met kérek. Az esperesné buzgóságomért megcsókolt . . .

A kis ajtó becsapódott az öreg tiszteletes ur előtt, egyedül maradt a nagy sötét-ségben a taligással.

— Elment, — zugolódott az öreg ur — pedig az elejét milyen érdeklődéssel hallgatta. Ejnye! még az ember nem is beszélhet kedvére. De már mostan hol háljak meg, merre forduljak?

Kalas tiszteletes ur szomoruan körülnézett. Még a kis ajtóra is vetett egy tekintetet, hátha újra kinyílik, s barátságos szót hall majd onnan. De bizony tökéletesen megnémult a kis ajtó. A tiszteletes ur kénytelen volt ezzel a kérdéssel fordulni a taligáshoz:

— Nem ismeri barátom az én fiamat, tiszteletes Kalas István urat? Itt lakik valahol Gémesen. Én oda szállnék.

A taligás lehajtott fővel elgondolkozott. Sok idő kellett hozzá, míg kisütötte.

— Bizony ismerek én egy olyanforma embert. Csakhogy azt nem annyira Kalasnak, mint inkább Halásznak hívják, nem is István, hanem János. Igaz ugyan, hogy az apja rektor volt, de őkelme csak bakter. Aztán meg nem is itt lakik Gémesen, hanem Kősiszegen.

Szerencsére egy lovas ember ment az út közepén, lova lábával csak úgy dagasztotta a sarat. A tiszteletes ur örömmel köszönt neki jó estét.

— Nem tudom kinek tiszteljem az urat,

de szíves barátsággal kérem, szíveskedjék megmondani egy messziről idejött lelkipásztornak, hogy fia, tiszteletes Kalas István ur merre lakik?

Az idegen ember erre megállította lovát.

— Tiszteletes Kalas Dániel ur az, kivel beszélek? Az Isten hozta tiszteletes uramat. Ismerem a fiát, sokat emlegette előttem tiszteletes uramat. Én Iharos Gábor idevaló földbirtokos és e nemes város felelős őre vagyok.

— Isten éltesse Iharos Gábor uramat. Hát mondtam én a fiamról mindig, hogy születisztelő gyerek, aki pedig szüleit tiszteli, az egyébképpen se lehet rossz. Tudtam, hogy megemlékszik mindig rólam. Hozzámennék éjjeli szállásra, már csak megférünk ketten. Szíveskedjék szállását megmutatni. Tán tetszik tudni, hogy merre van?

— Tudni tudom, de tán ilyen késő éjjel nem mennénk hozzá. Az ilyen fiatal ember szállása nincs úgy berendezve, hogy tiszteletes urnak is jó ágy kerülne, azért legjobb lesz, ha most nem megyünk hozzá. Tessék hozzám szállni, fia jó ismerőséhez száll, ahol jó szívvel is fogadják.

— Megköszönöm a szívességet, de nagyon szeretném a fiam megölelni, látni, hogy és miképpen van. Mert bizony a keserőség hajtott ide. Rossz hírt irtak róla. Levélben jött az, ami engem olyan igen elkeserített. Nem tetszett látni ma a fiamat?

— Éppen most... azaz ma láttam, — mondá a felelős őri kiigazitva magát, — nincs semmi

baj, úgy hiszem, nem is lesz. Jó tanító, pedig ez a fődolog! A többi baj, ha ugyan baj, elmulik magától. Reggel korán majd hirt adok neki.

Iharos Gábor éppen most találkozott Istvánnal a Legyesben. A fiu keservesen huzatta: «Én vagyok az, aki nem jó» nótát, két szál cigánynyal, éppen azért jönak látta a tiszteletes urat magánál bekvártélyozni, nehogy ebből is valami kellemetlenség kerüljön ki.

— Tessék felülni arra a taligára. Én majd elől megyek.

A tiszteletes ur megfogadta a tanácsot, felült s erős hangon, hogy meghallja új ismerőse, beszélgetést kezdett. Iharos kénytelen volt a taliga mellett lovagolni. Az öreg ur nagyon hálás szívvvel volt e figyelemért, s nemsokára bele is kezdett a kisbaghi torony építésének történetébe.

IX.

A nagy nap.

Kalas István másnap reggel, semmit se tudva az éjjeli nagy eseményekről, fájós, zugó fejjel, de igen komoly, elkeseredett orczával lógatta le lábát a kis nádasház egyik szobájában egy magas ládáról. (Fodor uram ajándékozta neki, hogy legyen mire ráülni, az ágyat meg Iharos uram adta, székes pedig, de bizony csak egy, Hadas uramtól került, míg Hadasné asszonyom ágybeliről gondoskodott, mivelhogy fia haladott a keze alatt a tudományokban. Így telt ki nagy bajjal a szoba butorzata.)

Az utóbbi napokban folyton járta a várost a főkurátorság és a réti földek dolgában. Bár egy perczig se lankadt Fodor többi hiveivel együtt a nagy korteskedésben, de a nagy munka közt is elfogta a keserőség a kis leány miatt, aki most már Bóné Gézával éppen olyan jól találta magát, akár csak vele. A leányhűség ilyen állapota miatt neki is huzatni kellett a cigánynyal, s borban keresni az orvosságot ősrégi szokás szerint . . . De ma már össze volt törve, szomorú gondolatok környékeztek. Ott ült zugó fejjel, mozdulatlanul sok ideig. És amikor felállott, s fel-alá járni

L. arclótt.

kezdezt a szobában csak avval a gondolat-
tal vigasztalódott :

— Nem tart már sokáig a kinlódás, a
mai napon elváll a réti földek ügyével az
én sorsom is. Ha nem adják az egyháznak?
Ejh, fel is ut, le is ut, széles a világ . . .
Másmint is laknak emberek, nemcsak Gé-
mesen.

De ez se tudta valami nagyon megvi-
gasztalni. Nagy léptekkel járt fel-alá a szo-
bában. Mikor a kis ablak előtt megállott,
maga se tudta miért, végignézte az iskola-
udvart. Majd leesett a lábáról, mikor a kö-
zepén édesatyját látja beszélgetni Harangi
rektoral. Hogy fusson el atyja ura színe
elő? Ez volt első gondolata nagy ijedtsé-
gében. Körülnéz. Haneha a kéményen,
más mód nincs benne. Az ablakon nem
lehet, szemben van az udvarral, rögtön
meglátja az öreg ur. Azaz, majd itt ezen
az oldalablakon, a kerítés felől. Ott kimász-
hatik, a háztól nem látja meg az öreg ur.
Még egy tekintetet vet az udvar felé s
látja, hogy Harangi rámutat a kis házra, s
az öreg ur elindul felé. Nincs veszteni
való idő, kinyitja az ablakot, nagy bajjal
kimászik rajta, azzal vesd el magad keresz-
tül a kerítésen az utcára, ugy mégy, mint
akit ostorral kergetnek.

Meg sem áll a gyepszélig, ott megzava-
rodva körülnéz, nem látja-e valamerről az
öreg urat közeledni. Végre megnyugodva,
gondolkozni kezd a teendőkről. De hogy
álljon meg előtte? A papok levelének fel-

tétlen hitelt ad az öreg ur, hiszen azért jött ide olyan messze földről. Késérő szemrehányásait pedig nem tudja majd elviselni, nem, inkább meghal. Kalas kétségbeesésében hirtelen Fodor Gerzsonra gondolt. Ezt fogja megkérni, hogy előljáróban beszéljen az öreg urral és csillapítsa le, amennyire lehet. De hogy találkozik vele? Fodor Gerzson a templom körül lakik, ha odamegy, biztosan találkozik apja urával is, aki okvetetlenül a papokkal beszél előbb, s őt várja az iskola körül. Kalas elbusulásában nem látott kivezető utat ebből a szövevényből. Szerencsére ma lesz a nagy közgyűlés a réti földek dolgában, emiatt aztán tanítás sincs.

~~De neki éppen ezért még a gyűlés előtt beszélni kellene Fodor urral, hogy a Betlendi pap papirosát is megmutassa neki, hadd tudja meg, milyen csufot űz az agőgös, néma pap az ő elejtett szavából, hogy a gimnáziumról sohase fog megfélekezni, s érte a legnagyobb áldozatkészségre készen van. Mitevő legyen? Már a delet huzták a toronyban. Kalas még mindig czéltalanul bolyongott a tanyák körül. Azt hamarosan elhatározta, hogy Hadaséknál ma nem eszik ebédet, mert édesapja bizonyosan ott is keresni fogja. Végre későn egy mentő gondolatja támadt. A kerteken keresztül, amerre jött, visszalopódzik Kopré Márton kertjébe, az éppen átellenben lakik a templommal. Magas ott a kerítés, amellet megghuzódik, és a hasadáson keresztül rá-~~

Elmard.

vigyáz, mikor fog Fodor uram arra elmenni, akkor beszél vele.

Kalas visszaindul a városba a kerteken keresztül. Kerítés nem állhatja útját, mert azon hamarosan keresztül lép. Elér Kopré kertjébe, s egy akác alá leheveredik, s ott a kerítés hasadéján keresztül lesi a jó szerencsét.

A közgyűlés helyéül a templomot határozták. Ott minden hajdufinak joga volt megjelenni és szavazni. A templom környéke tele volt velők. Mindenütt a réti földek dolgát forgatták. Kalas buvóhelyéről jól hallotta a beszélgetést, s elkeseredve tapasztalá, hogy több ember szól a gimnázium ellen, mint mellette. Így már aztán — gondolá elbusulva — szép kilátása lehet édesapámnak, hogy maga mellé vigyen káplánnak, ha ugyan a venerabilis tractus megengedi, hogy ilyen, iskolát még be sem végzett ember ott káplán lehessen.

Ily keserű gondolatokkal tépelődött, mikor Fodor Gerzson mélyen elgondolkozva megy el a kerítés előtt.

— Főnótárius ur, nemzetes uram! Egy szavam volna a nemzetes urhoz.

A főnótárius ur gondolataiból felriadva körülnéz.

— No mi az, ki szól?

Már ekkor Kalas fenn volt a kerítésen.

— Én volnék, Kalas rektor.

— Hát öcsém hogy került oda? kérdé a főnótárius elcsodálkozva.

— Bizony úgy látszik, nekem már Géme-

sen csak a kerítések alatt van helyem, — válaszolá keserűen a fiatal ember.

— No bizony, most is a tetején van.

— Mig le nem esek onnan, úgy, hogy a nyakam ki nem törik. Egy nagy kérésem volna a főnótárius urhoz.

— Halljuk öcsém, ha rajtam áll, előre is megigérem, hogy teljesíteni fogom.

— Tetszik azt tudni a nemzetes urnak, hogy mind a két pap levelet irt édesapámnak. Hogy szörnyű dolgok lehettek abban a levélben, azt onnan sajditom, mert szegény apám olyan nagy utat tett érte. Ide jött Gémesre. Az volna tehát kérésem, sziveskednék beszélni az én jó öregemmel, megnyugtatni egy keveset, mert én addig nem merek a színe elé kerülni.

Fodor Gerzson megcsóválta a fejét.

— Nem tudom, mit irhatott a két pap, de igen szívesen rajta leszek, hogy apja uránál a levél hatását meggyöngitsem. Csak az a kérdés, hol találkozom a tiszteletes urral?

— Ott megy, — mondá Kalas — az a kis ősz ember, aki most állt meg a torony alatt.

Erre aztán ijedten vissza is ugrott a kertbe. A kerítés hasadékan látta, hogy a főnótárius hozzámegy, ismerkednek, s beszélgetni kezdenek. Kalas ennek nagyon megörült, mikor látta, hogy hosszasabb beszéd után bemennek a templomba, maga is ájtott a kerítésen, s befurakodott az Isten házába.

— Az urasztala mögött volt felállitva a

zöld posztóval bevont asztal, körülötte ült a két tanácsos, közepén Ábrahám pap, jobboldalán Betlendi, balról pedig Gáthi György főhadnagy és a főnótárius. Betlendi papra alig tudott ráismerni. A nagy, erős ember teljesen összement. Ruhája csak úgy lógott rajta, annyira megfogyott, arcán halálos sápadtság ült, csak két szeme csillogott, szinte ijesztő, kísérteties fénnel, amint a nagy embersokaságon körülhordozta. De ami legjobban feltűnt Kalasnak, az volt, hogy a latin iskola növendékei a szószék alatt, a tanács hátamögött szép sorjában állottak. Szakács és Harangi rektorok vezetése alatt. Ugy látszik a főnótárius — amint egyszer elejtette előtte — a gyermekekkel is hatni akar a rét dolgában a szülőkre.

— Szerelmeseim, — kezdé Ábrahám pap kenetteljesen a beszédet — az Isten házában az urasztala előtt, ahol ami Üdvözítőnk-től annyiszor nyertünk bocsánatot bűneinkért, gyültünk össze, hogy a fontos, Istennek tetsző ügyben határozzunk. Iskolánk fölött tartunk most tanácsot, amely megerőtlenedett, s azon volnánk, arra van irányozva a mi akaratunk, hogy újra felvirágozzék. Mert szerelmeseim, olyanok az iskolák a mi egyházunkban, miként a jó termő fa, amelynek gyümölcseit az egyház szedi le. Ha meggyengül az iskola, meggyengülne véle az igaz religió is. Az írás szava szerint: «elvész az én népem, mivel-hogy tudomány nélkül való.» Mikor tehát neked tetsző dologban kívánunk határozni,

óh Uram, Istenem, erősíts meg minket szent lelkeddel, világosítsd fel elménket, hogy a földi gyarlóságok nehéz béklyóiból kiemelkedve, a te dicsőségedet keressük, a te akaratod szerint járjunk el most és mindörökké.

Ezután Gáthi György főhadnagy ur emelkedék föl.

— Rövid szóval mondom el gyűlésünk célját, amely ugyis tudva van előttetek, derék atyámfiai, e nemes város hű lakói. Arról van szó, hogy a Tisza árja alól föl-szabadult földet fele részben közczélra a városnak, fele részben az iskolának adjuk. Jól tudom, hogy sokan vannak olyanok, akik azt akarják, hogy az a kétezer köblös föld arányosan felosztassék e város lakói között. Én ezt nem javaslom, ellene vagyok. Mert vajjon mi jut egyre-egyre? Olyan kevés, hogy azzal bizony egyikünk se fog felböldögolni. Ajánlom tehát, hogy a latin iskolának adódjék az a föld. Én emellett szavazok, s emellett szavaz mindenki, aki vallása, és a nemes város javát igazán szívében viseli.

Tompa zugás keletkezett erre baloldaltól, ahol jobbára rétoldaliak ültek Máró és Alföldi vezetése alatt, Kalas csak elnézte, hogy Máró Alföldit, Alföldi meg Márót lökdöste a könyökével, míg végre Alföldi nagy duzmadtan felállott és beszélni kezdett ilyenformán :

— Megértettem a nemzetes uram, főhadnagy uram szavazatját. Megértettem azt is, hogy azt véli a főhadnagy ur, nem igaz

fia az e nemes városnak. aki másképpen
gondolkozik a réttel. Pedig én másforma
gondolattal vagyok, és éppen azért igazabb
fia vagyok a városnak, mint akárki. Nem
engedem, hogy őseink vérével szerzett föld,
amelyben minden gémesi törzsökös lakos-
nak része van, másra szálljon, csak arra,
akinek jussa van hozzá, ez pedig nem más,
mint az itt lakozó hajduság. Hiszen ha az
igy megy, maholnap Gáthi főhadnagy, meg
Fodor főnótárius uramnak eszébe fog jutni,
hogy az én földemre van szüksége az egy-
háznak és az iskolának, én akkor azt is
odaadjam. Nohát, nem adom a rétet, mert
ahoz is olyan igaz jussom van, mint a
földemhez, akit keservesen szántogatok. Ezt
se adom, azt se adom. Nem igaz hajdusi az,
aki vérén szerzett földjétől megválnak, ha
egy talpalattnyi is. Egyikünk se egyezik belé!

A sokaság erre mozogni kezdett, tompa
mormogás, kiáltás, zugás egymást érte.
Olyan volt a templom, mint egy megbolyga-
tott méhkas. «Ilgaza van Alföldi Pálnak» —
kiabáltak torkuk szakadtából Máró, Bór Nagy
József, az öreg Lakat Vitányi. Még a zsu-
gori Karórágó Debreczeni Balázs is ugyan-
csak igazat adott Alföldi uramnak. A kiabá-
lást el-elnyelte ugyan a többiek zugása, de
abból a zugásból nem lehetett kivenni,
mellette vannak-e az iskolának, vagy ellene.

Fodor Gerzson uram felállott, egy dara-
big várta türelmesen, míg a zaj lecsillap-
szik, akkor aztán ilyen szavakat mondott:

— Vajjon hol szedte az az ember azt az

igazságot, hogy e nemes város magisztrátusa, vagy annak akármelyik tagja, valamelyik atyánkfiától földét elvette volna törvénytelenül, jogtalan módon. Hivatkozom a legöregebb emberre, álljon elő, bizonyítsa, történt-e olyan e nemes városban? Csak egy esetben veszi a hajduember jószágát, ha hűtlenségben tanálódott, ha az ellenséggel czimborált és ki meri azt állítani, hogy ekkor nem érdeme szerint bűnhődött? Hivatalomnál fogva, amint kötelességem is, végignéztam a kezemre bízott levéltárt, ahol őseink megírták mindazt, amiből okulhatunk, ha rosszat cselekedtek: hogy kerüljük, ha jót: hogy kövessük, és mind a két-tőről, hogy megemlékezzünk. De olyanról, amit Ottráma~~ski~~ Alföldi Pál jónak látott itt előadni, nem tudnak semmit se a régi irások. Ha őkelme a malom alatt ilyenekkel tartja a ráhallgatókat, nem az igazság, hanem a hamisság útján jár. Igenis elveszti most is földjét, életét az, aki hűtlen e városhoz, de eleink tanítottak meg rá, hogy ezekkel így és ne másképpen cselekedjünk, s ugyis fogunk mi, akik a város élén állunk és úgy fognak tenni azok is, akik utánunk következnak, hogy vesszen ki a magja is annak, aki árulója tud lenni a saját fájának. Vajjon védelmére akarsz-e kelni Alföldi Pál a gonosz fajzatnak? Rossz uton indultál, vigyázz, nehogy rossz végre juss! Már egyszer kegyelmet kértél, vigyázz, hogy megint arra a sorsra ne juss, mert bizony süket fülekre fogsz találni!

Miről van most szó atyámfiai? Arról, hogy egyvékás földről, mert annyi jutna egy-egy emberre, lemondjunk az iskola javára, amely anélkül megszűnnék. Vajjon a ti beleegyezésedek nélkül esik-e ez meg? Nem összegyűltetek-e valamennyien, hogy határozatok benne? Veszi-e valaki tőletek a rétet erőszakkal? Megértettem, hogy vagytok itt sokan, akik felosztani akarják a földet magok között, de vajjon azok nem gondolják meg, hogy ugyan kinek adják, ha az iskolának jut? Idegennek-e? Ide néztek a hátam mögé, kinek a fiai ezek a tanulók, akik az iskolában a tudomány forrásából meritenek? Nem-e a város gyermekei egytől-egyig? Látom, Karórágó Debreczeni Balázs bátyám egy talpalatnyi földet se ad az iskolának, de mondja meg nekem kelmed, vajjon ki fia legyen ez a János, aki most is a rektor keze alatt gyarapodik a hasznos és igaz tudományokban? Nem különben tudom most már Bőr Nagy József öcsém, hogy te is egy akaraton vagy Debreczeni urammal.

De azt kérdelek tőled, óh derék barátom, vajjon fiad, a kis Gábor ott ni. azontul a Vak Kola számadótól fogja tanulni a tudomány igazait, ha az iskolának ajtai bezáródnak? Ottránski Alföldi Pál, no tőled hogy is telnék ki egyéb a nemadomnál, hisz a multkor már azt se átalottad kimon-dani, hogy neked se iskola, se templom nem kell, egyiknek se adsz egy buzaszemet se. Fiad most is a sor végén bujt meg,

hogy meg ne lásd, mert csak titokban járhat a rektornak elébe. De tudd meg Alföldi Pál, rég meg vagyon írva a bibliában: «ne bolondozzál Pál, mert elveszel a te nagy bolondságodnak miatta». Vajjon ti többiek ezeknek a példáján indulnátok, akik a saját gyermekeiktől tagadják meg a szükséges vagyont, hogy iskolájok megmaradjon? Erre tanítottak bennünket eleink, mikor örökségben hagyták, hogy az igaz religió és iskolák ügyeit mindig gyámolítsa e nemes város, nehogy árvaságban szelődjék?

— De hiszen mi nem is hagyjuk az igaz religiót! Vágott közbe az öreg Lakat Vitézy Tamás — így csak rétdoldaliak gondolkodnak: Máró, Alföldi, Karórágó Debreczeni s a többiek, — mondá mély megvetéssel elfordulva tőlük.

Erre minden oldalról nagy riadalom támadt. «A rétdoldal teszi köztünk a háborúságot! Mondtam, hogy ne hallgassatok rájuk! Megbolondította őket a sok sulyom? Ne hagyjuk magunkat atyámfiai az orruk-nál fogva vezetni. Ahol mennek ki nagy szégyenkezéssel!»

És Debreczeni, Bör Nagy József, Ott-ránski folytonos zugás közt egymásután csakugyan nagy szégyenkezéssel vonultak ki a templomból. Debreczeni uram nagy morgással volt.

— Ugy kipapolt bennünket ez a főnótárius, mint valami öreg pap. E már ránk

szárad, még az unokánkat is nevetni fogják érte. Mit bolondítod te szerencsétlen Ott-ránski az embert, ha nem tudsz ura lerni a szavadnak.

Ottránski szó nélkül haladt tovább. Mikor Fodor uram a hűtlenséget kezdte emlegetni, azóta mintha torkát fojtogatták volna. Még másodszor is ki találják rá mondani a szentencziát. Máró ur benmaradt ugyan, de úgy meglapult székében, hogy alig látszott ki belőle.

— Így tehát, — fejezé be váratlan fordulattal a beszédet a főnótárius ur — egy értelembe vagyunk. Ezennel kimondja a közgyűlés, hogy a réti föld a latin iskola birtokába megyen át, örök, elidegeníthetetlen tulajdon jussal.

— Beleegyezőnk mindnyájan, beleegyezőnk! — kiáltották minden oldalról.

— Az erről szóló irás megszerkesztése a főnótárius kötelessége lészen, — fejezé be Gáthi György főhadnagy ur.

Betlendi pap izgatottan jegyzett valamit egy darab papirosra, aztán fölállt. Arczán merev makacsság tükröződött vissza, kérelhetetlen hidegséggel nézett Porkolábra, a darab papirost felé tartva és ráintgetve.

Porkoláb János rémülten meredt rá, de az első padból, ahol ült, a nagy ijedtségtől mozdulni se tudott. Fodor Gerzson rcsszat sejtve, utána nyult a papirnak. Betlendi merőn ránézett, s odaadta neki az írást. A nép egyrésze már oszladozni kezdett, de

akik benn maradtak, azok közül egynéhány felkiáltott :

— Betlendi nagytiszteletű ur beszélni akar. Hallgassuk meg.

A pap torkára mutatott, s aztán Fodorra vetett egy hosszú tekintetet. Fodor meg se nézte a papirost, csak úgy találomra, a maga kedve szerint mondá :

— A nagytiszteletű ur helyesli, hogy a földet az iskolának adtuk.

Porkoláb uram erre örömsugárzó arczczal felugrott s diadalmasan kiáltá :

— Nem megmondtam atyámfia, hogy a nagytiszteletű ur igaz barátja a latin iskolának, de nem hittétek. Én is amellet voltam mindig, de hát nem értettek meg bennünket !

A beteg pap torkához kapkodott, ajkai vonaglottak, homlokán verejték ütköződött ki. Melle hörgött, egy-egy rekedt hang kiszabadult ugyan onnan, de a pap elégedetlenül rázta fejét. Végre mindkét karját hevesen a levegőbe rántotta, mintha kísérné azt a siket, velőtrázó hangot, amely végigrezgett a templomon.

— Az elemi iskola . . . ennyit tudott mondani a kérlelhetetlen ember. A következő perczben összeesett. Abrahám pap, Gáthi, Fodor és a két szenátor hozzárohantak, emelgették, ébresztgették. Nem ébred az fel többé csak a másvilágon.

A tiszteletes presbitérium.

Kalas Dániel tiszteletes ur teljesen megnyugtatta utazott kis-baghi eklézsiájába, fiáról megtudván, hogy nemcsak jó tanító-ember, hanem a gimnázium javára ötven-ezer forintot is tudott kieszközölni Fodor Gerzson uramtól. Kevély is volt rá nagyon; a nyiri papoknak volt mit hallgatni, ha az öreg ur hozzákezdett elmeséléséhez. Különb-ben megemlékeztek a tiszteletes urról Gémesen is. Gáthi György uram, mihelyest megtudta, hogy az öreg elutazott, benéze Ábrahám Gergelyhez és szomorú arcczal tudtára adá a nagytiszteletű urnak a gyász-szos hirt.

— Kedves barátom, sajnállak, nagyon sajnállak. Vége van csodálatraméltó hiednek. Ezelőtt te voltál az erős beszédű ember Gémesen, melletted Máró Gábor uram is csak aféle kezdő beszélő volt, de amióta az a nyiri pap itt járt, le vagy pipálva kedves öregem. A homokon termett papé a pálma és a dicsőség az erős beszéd dolgában.

Betlendi tiszteletes urat eltemették illő ünnepséggel, három pap prédikációjával. (Mind a három gémesi pap szeretett volna lenni, de Gémesnek kicsi volt a traktus, a

negyedikből hozott papot, Ajtai Sámuel urat. Ezzel aztán meg is voltak elégedve a jó gémesiek, még a kollegája is, mert olyan volt, mint a nagykőrösi szentelt víz, se nem ártott, se nem használt.) Gémesen már csak két dolog tartotta izgatottságban a város lakóit. Fodor Gerzson ötvenezer forintja, meg Betlendi pap végrendelete.

A gazduramék, mikor hazajártak a tanjáról tisztát venni vasárnap, az volt az első kérdésük: befizette-e már Fodor uram az ötvenezer forintot az eklézsia kasszájába? Kalas tekintélyben nagyott nőtt a város népe előtt. Ez arról látszott meg, hogy minden ember őt tartotta a legnagyobb tekintélynek a Fodor-féle ötvenezerforintos dologban. Ha végigment az utcán, mindenki tőle tudakolta: Mikor adja már meg Fodor Gerzson azt az ötvenezret az ekklának? A híresség következménye az volt, hogy a szegény rektor nem mert mutatkozni a gémesiek előtt, csak Abrahám lakása felé osont egyszer-kétszer nagy titokban. Csak-hogy Ilonka kisasszony meg se látta már, Bóné Gézával volt elfoglalva. Ugy látszik, fogott rajta az anyai tanács, mert Hadasék-hoz se járt sohase.

A másik dolgot meg Harangi Gábor konrektor és Magi Bálint rektor fujták fel. Ez pedig Betlendi pap végrendelete volt. Ebben a végrendeletben annak a tanitónak, akit a Teremtő a legtöbb gyermekkel áldott meg, kétezer forintot hagyott a néhai gémesi pap, hogy kamatjaiból gyermekei neveltetéséről

gondoskodják. Az eklézsia földet vett a pénzen. A földre meg egyenlően áhitoztak Harangi és Magi, lévén mind a kettőnek hat-hat gyermeke. Mióta ez a híres végrendelet köztudomásra jutott, a két jó barát halálos ellensége lett egymásnak. Harangi azt beszélte Magiról, hogy az ő hat gyermeke tulajdonképpen csak négy. Kettőről már nem kell gondoskodnia, már azok felnőttek, még az apjukon is segítenek. A Józsi, aki henteslegény Debreczenben, ezüstkupakos pipát küldött ajándékba neki.

— Nézzék a presbiter urak, — mondá elkeseredve Harangi konrektor — én ebből a kormos cseréppipából pőfékelek, ha van mit. Ez is diákkoromból maradt meg. Aztán még nekem lehet kilencz gyermekem is. Meglátják, hogy több is, tán tíz is lesz! Azt meg csak nem hiszik, hogy Magi uram utólér. Tíz esztendeje nem volt a házánál keresztelő.

De Magi sem esett a fejelágyára. Ő meg azzal járta a presbitereket, hogy ő vénebb tanító, őt illeti a Betlendi-hagyaték. Az a tejfeles száju Harangi várjon sorára. Ha meg nem vár, menjen vissza abba a görbe országba, ahonnan ide szakadt. Az ilyen jött-ment, csak nem fog a törzsökös hajduivadék rovására felboldogulni. Ezt meghallván Harangi, Magi uramat még messzebbre, a pokol mélységes fenekére küldte.

Magi uram ez üzenetre a fogait csikorgatta és még álmában is azon gondolkodott, hogy tegye csuffá Harangit. Egyszer

este tíz óra felé, mikor már ágyban feküdt, jeles gondolat villant meg ágyában, amire rögtön fölugrott, és villámgyorsan öltözködni kezdett. Felesége rémülten kérde tőle :

— Az eszed ment el, jó lélek, vagy mi a bajod ?

— Hallgass, anyjuk, — kiabált Magi uram örömtől sugárzó arczezal — most teszem tönkre Harangit.

Gáthi György presbitert érte a legközelebb. Ahoz rontott be, aki még egy óras bornál, pipaszó mellett, szerencsére fentvirrasztott.

— Tudja-e főhadnagy uram — kezdé el Magi még az ajtóban, — hogy Harangit semmiképpen sem illetheti a Betlendi-féle hagyatéka ?

— Hát honnan tudjam én azt ? Hanem ha megmondja, meghallgatom — mondá Gáthi uram, nagy füstöt fujva pipájából.

— Azért nem illeti — kiáltott Magi diadallal, — mert ő keme nem tanító, hanem professzor. Ha professzor, ne járjon a szegény tanítók alapítványáért. Minden jót kívánok !

— Hová szalad ? — kiáltott utána a főhadnagy — igyék előbb egy pohár bort.

— Megyek a paphoz ! — kiabált vissza Magi uram a pítvarból.

— Ilyen késő éjszaka — mondá Gáthi uram, de Magi már akkor az udvaron loholt végig. Ez a Betlendi — dohogott a főhadnagy — még halála után is megkínozza ezeket a szegény tanítókat!

Magi uram meg se állt Ábrahám pap házáig. De bizony ott nem eresztették be. No de elmondta másnap korán reggel. Harangi elsápadt, mikor meghallotta, mivel járja Magi a presbitereket. Szerényen tiltakozott a professzori czim ellen. Váltig állította, hogy ő csak kosta.*) Tanítónak jött ki Gémesre, mit tehet ő róla, hogy a presbitérium áttette a gimnáziumba, ahol különben is a legkisebb gyerekeket oktatja.

Timári Miklós tanító átkozta sorsát, hogy neki csak két gyermeke van. Kallós Márton nem szólt semmit, de látszott, hogy valami nagy dologra készül, mert sokszor és mélyen gondolkozott. Pár hónap mulva már azzal a hírrel járt, hogy ő bizony keresztlőre készül. Ki tudja? Lehet, hogy a presbitérium ki sem adja se Maginak, se Haranginak a jutalmat, mert nem is érdemek rá. Lehet, hogy két-három év mulva, ha az Isten is úgy akarja, mint ő, megnyeri a Betlendi-féle jutalmat.

Mig ezek így esnek, Fodor uram ötven-ezer forintja még mindig nem folyt be az ekkla kasszájába. Kalas rektor és Fodor főfőkortesei már szöktek az emberek elől, mert mindenki őket vallatta nagy elégedetlenséggel: hogy lesz már, mi lesz már? A kortes urak méltó elkeseredésükben Maginak és Kalasnak estek, hogy kikészítik őket, ha az ötvenezer forint dolgában nekik biztos hirt nem hoznak, mert már az utcán

*) A tanító tréfás neve.

sem mernek mutatkozni. Magi erre elkéserezésében kijelenté, hogy szeretne a föld alá sülyedni, míg Kalas ahelyett találékony észszel azt lelte ki, hogy azzal még várjon egy keveset; azt kell mondani minden kíváncsinak, hogy adta volna meg az ötvenezer forintot Fodor uram az eklézsiának, mikor még mostanig se választották meg — főkurátornak.

Ezzel megéltek egynéhány hónapig. De akkor újra elkezdődött a emberek nagy elégtelensége. Gáthi uram, aki mint főhadnagy, méltó jussal számított a főkurátorságra, csak a kezét dörzsölte örömében.

— Csak lessétek azt az ötvenezer forintot attól a zsugorítól.

Ez a megjegyzés mint a futó tűz terjedt el a városban, s leirhatatlan elkéserezés támadt a nyomában, hogy kijátszották az igaz hajdufiakat.

Ily nagy lévén a veszedelem, egy nap nagy felsőbbbséggel és nem minden guny nélkül szólott oda Kalasnak:

— No, majd megpróbálom én kioldani, amit okos fejjel úgy összebogozott — azt a híres főkurátorságot...

Ábrahám Gergely csakugyan gondolt egy nagyot és vakmerőt.

Ellátogatott Gáthi György uramhoz, aki — mint főhadnagy — következett volna a kurátorságra s arra kérte: mondana le ez egyszer Fodor uram javára, aki olyan nagy ígéretett tett, szavát azonban még eddig nem váltotta be. De mihelyt e tisztséget

elnyeri, bizonyosan be is fogja fizetni azt a kis pénzt az ekklának.

Gáthi uram tekintse az ekkla javát és tegye meg ezt a nagy áldozatot.

Gáthi ur mit tehetett egyebet? Lemon-
dott a kurátorságról. A szavazás megtör-
tént. A belső emberek biztosra vették, hogy
Fodor uram lesz a főkurátor, el is követ-
tek az érdekében mindent.

A szavazatok összeszámitása után követ-
kező órára a nagytiszteletű ur presbiteriális
gyűlést hirdetett. E gyűlésben üdvözölni
akarta az új főkurátort, akiért egy négytagu
küldöttség indul majd.

Harangi és Magi a gyűlés előtt már he-
tekkel járták a presbitereket. De éppen egy
héttel a gyűlés előtt Harangi hároméves
Pistikája megbetegedett, amely az apát mély
gyászba dönté. Elkecsperedett ábrázattal járt
a doktor után, fünek-fának panaszolta, hogy
ha ez a gyerek meghal, nem éli tul, neki
is meg kell halnia. Mert azt nem fogja
tudni elviselni, hogy a rossz Magi diadal-
maskodjék rajta. Még Tokajba is elment,
elhozta a híres Józsa András doktort, össze-
tett kezekkel rimáncodott neki: mentse meg
drága, egyetlen gyermekét. Józsa vigasz-
talta, hogy marad még őt. Meg aztán adhat
még a jó Isten többet is, de a szerencsétlen
apát nem volt mód megvigasztalni.

Mennél szomorubb, kétségbeesettebb áb-
rázattal járt-kelt Harangi korrektor, annál
jobban virítottak Magi uram arczán az öröm
rózsái.

Fodor Gerzsont csakugyan egyhangulag megválasztották főkurátornak. Éppen mikor a négytagu küldöttséget állították össze, amely az új főkurátort készült a gyűlésbe bevezetni, rohant be az ajtón Harangi rektor és lélekszakadva kiabált:

— Már a porban játszik! Reggeltől öt darab kenyeret evett meg! Nézzék meg, ha nem hiszik.

— Kicsoda? — kérde a nemes gyülekezet álmélkodva — kit nézzünk meg?

— A Pistukát, az én Pistukámat. Kérem alázatosan a tiszteletes presbitériumot, tekintsen rám, hat élő gyermekkel megáldott szegény árvára, adja nekem a Betlendi-féle jutalmat. Isten engem, hogy rászolgáltam.

A nemes testület majd kilökte a buzgó családapát.

— Ne alkalmatlankodjék itt, egyéb dolgunk van most nekünk, — mondá Ábrahám pap haragosan.

Harangi szomoruan távozott, de aztán hamarosan felvidulva elindult. Akkorát lépett, hogy megbámulták a városon végig. Még se állt Fodor Gerzson lakásáig, s már az ajtóban kiabálta: Éljen Fodor Gerzson, a gémesi egyház nagy kurátora. Egyhangulag megválasztották! Ez aztán a dicsőség! Rögtön itt lesz a küldöttség főkurátor uramért.

Fodor uram mosolyogva dörzsölte kezét, aztán megveregette a derék konrektor vállát.

— Instállozom a főkurátor urat — mondá

szerényen Harangi — tekintsen hat árva gyermekekre, pártoljon hathatós szavával, hogy a Betlendi-jutalmat én nyerjem meg.

— Jussa van hozzá, öcsém — biztatá Harangit a főkurátor ur.

No, a küldöttség nagy diadallal elvitte Fodor Gerzson uramat a presbitériumba, ahol Ábrahám pap fényes beszédet tartott. Sajnos, a régi irások között nem lelem ezt a jeles szónoki művet, így csak a hagyományból tudok annyit felőle, hogy Ábrahám ur megdicséré Fodor uramat, mint a gémesi egyház legnagyobb jötevőjét, aki az egyház részére ötvenezer pengő forintot adott, azaz ígért.

Fodor uram ilyenformán válaszolt e szép beszédre: «Rögtön átadom (szünni nem akaró lelkes éljenzés) a gémesi reformata eklézsiának az írást az ötvenezer forintról. Csak azt kötöm ki, hogy halálomig a kamatokat én vehessem fel, mert hiszen nemcsak ígével él az ember.» (Mérsékelt éljenzés.)

— A patvarba, — gondolá a tiszteletes presbitérium minden tagja — élél még Fodor uram harmincz esztendeig is. Olyan gyomra van, hogy megemészti a vasat!

A rákövetkező presbiteriális gyűlésen Fodor Gerzson hathatós pártfogására Haranginak ítéltek a Betlendi-féle jutalmat. A gyűlés után Gáthi György, akinek tövist hagyott a szívében, hogy nem ő lett főkurátor, azt mondá Ábrahám papnak:

— Legalább harmincz évre el vagyunk látva pátronussal, aki uralkodni fog rajtunk az ötvenezer forint révén. Abrahám pap mosolyogni iparkodott, mert Fodor Gerzson közeledett hozzájuk s mondá: Meghivlak mind a kettőtöket a jövő csütörtökre a leányom kézfogójára. Boné Géza a vőlegény! Magi és Timári az iskolaudvar egy zugában közös akarattal elkeseredetten megállapították, hogy az égben van az igazság!

Kalas pedig az eljegyzés hírére elkeseredetten várta mindennap az ezredes ur felhívását, amely őt a csatasikra szólítja. Az évek teltek, a felhívás elmaradt, utoljára ő is kiegészzt a világgal. Elvette Vitányi Józsefné leányát s tanyát kapott vele.

Ugy hallom, a gémesi iskola igazgatója lett, ha ugyan nyugalomba nem vonult már azóta.

V É G E.

SAJTONIBÁK.

1-ső lap 14-ik sor czivis helyett cziva (alföldi polgár-asszony), 19-ik lapon a 18-ik sor után következő sorok kimaradtak: Peczek kocsmáros uram nemcsak azért népszerű a diákok előtt, mert annyi kolbászt ad egy-nehány pénzért, hogy majd szétveti az ember hasát, de azért is, mert a kegyes férfiu Kufsteinba járt. Nagytiszteletü Tóth Mihály uramát a nagy háború után ugyanis a német neki nem tetsző cselekedeteiért egyenesen Kufsteinba hurcolta, e miatt másnak kellett helyette papolni. De Peczek uram úgy gondolkodott, hogy ő neki Tóth Mihály nagytiszteletü ur a papja, akár mit is mond a német, mivelhogy ő rászavazott. Ez erős meggyőződés következtében egész háza népével kemény téli időben karácsonykor elment Kufsteinba, s ott fel is vette tőle az urvacsorát.

A 29-ik lapon a 22-ik sorban; «hogyan olyan nagy zsidó», helyett: hogyan olyan nagyon tudja a zsidó nyelvet és még is . . . s aztán folytatólag: Kalas ur stb . . .

41-ik lapon a 23-ik sor után kimaradt ez az egy sor:

— Jó kézben van a' — felelt Kalas, a mint illet is.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

